

"Familie drøm"

af Susanne Jensen

Fosterets etiske beskyttelse i grønlandsk samfundsperspektiv

Speciale af Birthe Eriksen

Stud. Can. Soc.

Afdeling for Samfundsvidenskabelige studier

Vejleder: Steven Arnjford lektor, ph.d., sociolog

Afdelingsleder for Socialt arbejde

9. juli 2021

Abstract

Title: Ethical protection of the fetus in a Greenlandic societal perspective – One is not unfamiliar to the fact, that there might be a risk to the fetus of suffering of birth defects caused by the mother as a result of her hashish abuse during her pregnancy. How can ethics with respect to the above mentioned become enlightened in a Greenlandic societal perspective?

The purpose with my thesis is, to provide an understanding of the position of the fetus's protection regarding norms and values, compared to its mother with her hashish abuse and her legal rights. Furthermore, as a part in the process of making the existence of the fetus more visible, to identify matter of subjects that could be taken actions of, thus to protect the fetus against any birth defects caused by hashish abuse.

In the process of analysing, I have used Axel Honneth's theories about recognition, Immanuel Kant's Moral Philosophy and Peter Abrahamsen's theories with reference to models of social politics.

The method for my thesis a qualitative method with a hermeneutic preconception/understanding as a theoretical starting point. The thesis is a social science assignment based on a survey of attitudes about the protection of the fetus regarding norms and values within the Greenlandic society, and women's rights. In general, previous surveys in Greenland with reference to the fetus as a subject, focus has not been on the ethics within the Greenlandic society with its norms and values for the fetus. Instead, these surveys are more likely to look into the pregnant woman with her hashish abuse, and focus on her legal rights, in terms when the protection of the fetus become as the subject.

All in all, my these identifies, that legal protection of the fetus is based on women's rights, as the fetus, beside the law against abortion, has no legal rights on its own. A perspective to these issues concludes that, initially a public debate involving all relevant parts could be a way ahead to meet the overall needs in protecting the fetus. A public debate that even might contribute in further discussions, whether to establish a Greenlandic ethical council or not. Even though a public debate would be initiated, there are due to lack of relevant data, still needs for further surveys related to the protection of the fetus.

Indhold

Abstract	2
1 Indledning og problembaggrund	5
1.1 Forståelse af feltet hash som velfærdsamfundsproblem.....	6
2 Problemformulering	13
2.1 Afgrænsning	13
2.2 Fakta om hash og fosteret.....	14
2.3 Ethiske overvejelser om fosterets stilling og brugerens rettigheder.....	16
3 Design og metode.....	17
3.1 Kvalitativ metode	17
3.1.1 Planlægning gennemførelse etiske overvejelser og proces	18
3.1.2 Planlægning, kriterier for valg af empiritekster	19
3.1.3 Kriterier for valg af interview personer og præsentation	20
3.1.4 Interviewguide.....	20
3.1.5 Udfordringer ved indsamling af empiri.....	21
3.1.6 Transskription meningskondensering og etiske overvejelser.....	22
3.1.7 Litteratursøgning og valg af litteratur	23
3.1.8 Matrix over analyse af tema om fosterets beskyttelse.....	25
3.2 Videnskabsteori.....	25
3.3 Specialets hermeneutiske videnskabsteoretiske ramme	28
3.3.1 Grundtanken om hermeneutik og specialets analysemetode.....	29
4 Teori.....	33
4.1 Definition af anerkendelsesformer	35
4.2 Definition af socialpolitikens velfærdssamfund og afvigelse heraf	40
4.3 Definition af etik	43
4.3.1 Immanuel Kant og Pligtetik	44
4.4.1 Etisk dilemma.....	47
5 Analyse diskussion og delkonklusion	48
5.1 Historisk gennemgang af svangerskabsafbrydelsesloven	49
5.1.1 Lov nr. 232 af 12. juni 1975 for Grønland om svangerskabsafbrydelse	50
5.1.2 Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn	51
5.1.3 Lov om behandling af afhængighed.....	53
5.1.4 Råd og nævn i Grønland.....	53

5.1.5	Forebyggelse Tidlig Indsats – MANU	53
5.1.6	Diskussion Lovgivning, råd/nævn og MANU	57
5.1.7	Delkonklusion love, råd/nævn og MANU	60
5.2	Analyse og diskussion af kvalitative interview	61
5.2.1	Rettigheder	61
5.2.2	Etiske forhold	69
5.2.3	Forebyggelse	77
5.2.4	Diskussion af analyse resultater	87
5.2.5	Delkonklusion Kvalitative interviews	93
5.3	Diskussion af metode	95
5.3.1	Reliabilitet	96
5.3.2	Validitet	97
5.3.3	Generaliserbarhed	97
6	Konklusion	98
7	Perspektivering	98
8	Bibliografi	101
9	Bilag	109

1 Indledning og problembaggrund

Min motivation for emnet har afsæt i min tidligere evalueringsopgave ” Evaluering af et integreret behandlingsforløb” (Eriksen, 2018) som jeg har udarbejdet under min praktikperiode i Allorfik, Videnscenter om Afhængighed (allorfik.gl, 2016). Under denne evalueringsproces undrede det mig, at fokus var på gravide kvinder med hashmisbrug, og ikke på fosteret. Fokus på fosteret og dets udviklingsmiljø inde i kvinden, er afhængig af kvindens adfærd og kan være afgørende for barnets senere liv i samfundet.

Indenfor det grønlandske samfund har jeg undret mig over forebyggelsesområdet overfor gravide kvinder som bruger hash i graviditetsperioden. Min undren er baseret på, at der tilsyneladende ikke findes særskilte rettigheder for fosteret overfor en gravid kvinde med hashmisbrug - herefter benævnt bruger. Når der er tale om misbrug, undrer det mig, hvorfor fokus primært synes at ligge hos den gravide kvinde og hvor at rettighederne kun tilhører kvinden og ikke fostret. Set ud fra den betragtning handler det om, at fosteret i tilfælde, hvor der er tale om misbrug, ikke selv har mulighed for at gøre opmærksom på, at fosteret kan lide skade som følge af dette misbrug. Når der bliver foretaget afhjælpende foranstaltninger fx ved tidlig indsats hos familier, så er disse tiltag inden for rammerne af kvindens rettigheder. Specialet vil inde i opgaven gennemgå emnet omkring rettigheder for såvel foster som den bruger. Dette baseres på gældende lovgivning, politikker, strategier og holdninger som vil ses på senere i opgaven. Min pointe er, at når tabuer nedbrydes og italesættes, så er det min opfattelse, at der stadig er plads til forbedringer i det grønlandske samfund.

I forbindelse med min indsamling af empiri om feltet foster og bruger i Grønland, kunne jeg konstatere at der foreligger forholdsvis få data. Min søgning er foretaget hos det centrale Forebyggelse og Sociale Forhold, Allorfik Videncenter om Afhængighed, Dronning Ingrid's Hospital, en nordkommune og via informationssøgning på Grønlands statistik og Landslægeembedet uden resultat. Derimod har mine samtaler med adskillige social- og sundhedsmedarbejdere i kommunal og sundhedsvæsen regi vist, at det er et kendt adfærdsfænomen at der findes kvinder der ryger hash under graviditeten. Det har givet anledning til bekymringer hos de kommunale social og sundhedsarbejdere, idet konsekvenserne af hashrygningen under graviditeten ses at have betydning for samfundet i relation til fosterets sundhed og barnets fremtidige udvikling i samfundet. Omvendt viser forskningen at dokumentation er overrepræsenteret i forhold det fødte barns omsorgssvigt,

krænkelser af dets rettigheder og samfundets støtteforanstaltninger og forebyggelsesindsatsinitiativer. Eksempler på omsorgssvigt og krænkelser findes fx i børnetalsmands rapporter begrundet i social arv og er relateret til alkohol, misbrug af børn, hashmisbrug og ludomani i samfundet (Børnetalsmanden, 2012-2016) til trods for at Grønland har været tilsluttet FN's konvention om beskyttelse af børns rettigheder siden 1993 (FN's Børnekonvention, 1993), (Wolff, April 2006). Denne samlede dokumentation viser ikke fokus på fosteret.

Som følge af specialets baggrund præsenteres specialets problemformulering i næstfølgende afsnit.

1.1 Forståelse af feltet hash som velfærdsamfundsproblem

Brug og misbrug af hash er kendt og italesat som værende et rusmiddel i alle sociale lag, og er ikke alene et problem blandt gravide kvinder i det grønlandske samfund (mio.gl, 2019, s. 21ff). Det er dermed et kendt forbrug som rusmiddel, der både for ældre, unge og børn kan udvikle sig til misbrug ligesom alkohol og pengespil generelt i samfundet.

Set ud fra et samfundsperspektiv er hash og misbrugsproblemet heraf derfor ikke længere et feltområde der udelukkende alene påvirker den enkeltes sociale sundhed i hverdagen. Herom er det min forståelse at hash hos den enkelte og i familier, udover at påvirke det almene sociale hverdagstrivsel hos familier, er en økonomisk belastning, idet rusmidlet samtidigt med at det er et forbudt rusmiddel, er dyrt handelsvare.

Social og sundhedsskadelige konsekvenser af hashbrug og lignende rusmidler er derudover blevet mere tydelig i de senmoderne grønlandske samfund. Herom og set ud fra den generelle udbredelse af hashbrug i alle samfundets lag i Grønland, peger nedenstående eksempler fra avisartikler, økonomisk politik og undersøgelser på problemet:

Hash som social og sundhedsudfordring: Sociale udfordringer, som kriminalitet i form af import af euforiserende stoffer og misbrug, er et af velfærdssamfundets udfordringer. Fx er indsats mod hashimport og beslaglæggelser øget i form af hash der er importeret i 2018 svarende til 37,7 kilo og i 2019 på 39 kilo. Beslaglagte kontanter er ligeledes steget tredobbelt (2018: 2,2 -2019: 6,6) (Sermitsiaq, 2020). Derudover og i indsats mod rusmiddelmisbrug i

relation til fx hashmisbrug peges på af Grønlandsudvalget i 2012, at være en vigtig faktor for velfærdssamfundet i socialt og sundhedsmæssigt sammenhæng og i relation til den enkeltes selvværd og selvtillid (Grønlandsudvalget 2012-2013, s. 5). Det er min antagelse at al hash ikke bliver konfiskeret i samfundet, hvilket afspejler specialets fokus om brugere.

Hashens sundhedsmæssige og psykosociale konsekvens: Af et svar fra Naalakkersuisoq vedr. § 37 spørgsmål fremgår det, at indlæggelser af patienter med diagnosen ”Psykoze i forbindelse med cannabisbrug” er steget fra 8 – 14 i perioden 2015 – 2019. Derudover peges på, at antallet af indlæggelser med diagnosen ”Psykkiske lidelser og adfærdsforstyrrelser som følge af cannabismisbrug”, er steget fra 50 – 95 indlæggelser i samme periode (Naalakkersuisoq for Sundhed, 2019).

Hash, velfærd, individuel og familieøkonomi: I 2003 orienterer pressen at hash ud fra et skøn ligger på prisniveau 400 – 600 kr.- pr. gram på gadeplan i Grønlands største by Nuuk (Ekstrabladet, 2003). Prisniveauet fra 2003 orienteres at være justeret i 2019 svarende til omkring 2500 kroner pr. gram i Nuuk, hvor prisen kan svinge mellem 1000 og 1500 i små byer (Sermitsiaq, Over 118 kilo hash beslaglagt, 2009). Fx er hash for den enkelte og familier med lavindkomster en dyr rusmiddelhandelsvare, og må derfor også indikere til at være en økonomisk belastning, afhængig af forbrug.

Hashrygning blandt kvinder og mænd: Hashrygning blandt begge køn og i forskellige aldersgrupper findes i Grønland. I en Befolkningsundersøgelse 2014 (Dahl-Petersen m.fl. , 2014) og 2018 (Viskum Lytken Larsen m.fl, 2018, s. 25f) viser taloplysninger udviklingstendensen for hashrygning for begge køn.

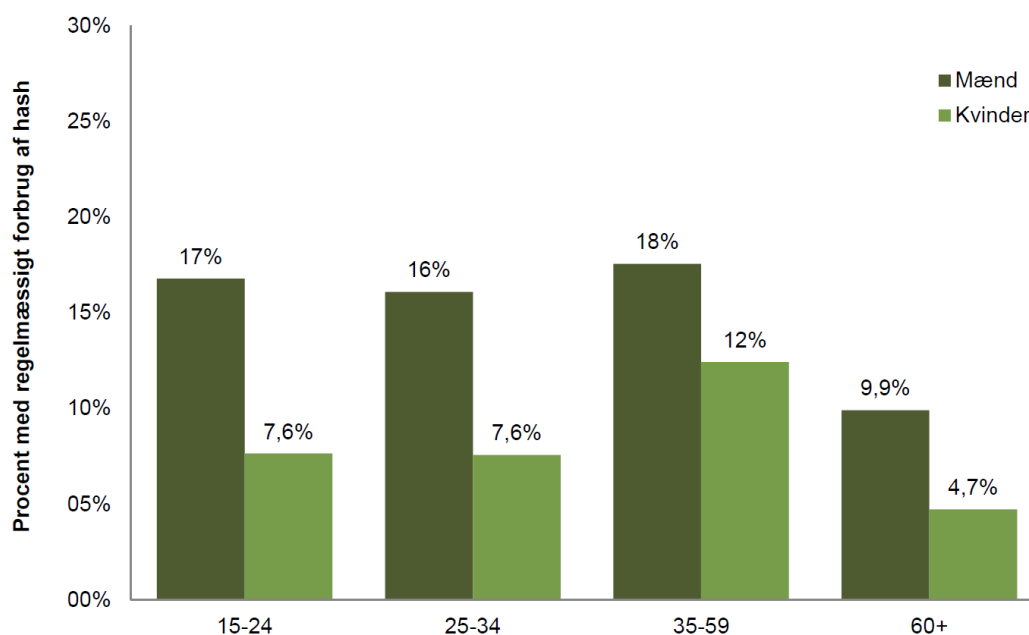
Tabel 1. Udviklingen i et regelmæssigt forbrug af hash fordelt på alder og køn 2005 og 2014.

		B2005	B2014
		%	%
	Alder (år)	N=1.174	N=816
Mænd	18-24	20,1	30,8
	25-34	23,3	27,6
	35-59	21,9	21,4
	60+	1,3	2,5
I alt	19,0	19,9	
		N=1.004	N=797
Kvinder	18-24	15,9	7,4
	25-34	16,6	4,1
	35-59	12,0	11,6
	60+	-	2,4
I alt	13,0	8,3	

Tabel 1. Angiver fordelingen af personer som har angivet regelmæssigt forbrug af hash ud fra alder og køn. Regelmæssigt forbrug er defineret ved at man ryger hash én gang om måneden gennem de seneste år. Kilden er fra Befolkningsundersøgelsen 2005 og 2014 (Dahl-Petersen m.fl., 2014, s. 38).

Andet talmateriale i befolkningsundersøgelsen i 2018 viser ligeledes tendensen for udviklingen af regelmæssigt forbrug af hash:

Fig.1 Udviklingen i et regelmæssigt forbrug af hash fordelt på alder og køn 2018.

Figur. 1 angiver fordelingen af personer som havde angivet et regelmæssigt forbrug af hash ud fra køn og alder. Et regelmæssigt forbrug er defineret ved, at man ryger hash én gang om måneden eller oftere.

Undersøgelsen er foretaget med vægtet for geografiske forskelle. Deltagelsen N=1847. Kilde: Befolkningsundersøgelsen 2018 (Viskum Lytken Larsen m.fl, 2018).

Befolkningsundersøgelserne for henholdsvis 2005-2014 og 2018 viser en procentvis udvikling i forbrug af hash forklaret som hashrygning mindst én gang om måneden (Dahl-Petersen m.fl. , 2014, s. 38) / (Viskum Lytken Larsen m.fl, 2018, s. 25f). For mænd i aldersgrupperne 18-24 (15-24) og 25-39 ses en generel stigning fra 2005 til 2014, for derefter at falde kraftigt mod en næsten halvering. For mænd i aldersgruppen 35-59 ses der et svagt fald, hvorimod den sidste aldersgruppe 60+ ses at have en generel stigning. For kvinder i aldersgrupperne 18-24 (15-24) og 25-34 ses et generelt fald fra 2005-2014 med en svag stigning igen i 2018. For kvinder i aldersgruppen 35-59 ses forbruget at være ens for alle årene. For kvinder i aldersgruppen 60+ ses derimod en fordobling af forbruget (ibid.).

I undersøgelsen 2014 dokumenteres generelt at over halvdelen af deltagerne har prøvet at ryge hash.

Samlet set viser taloplysningerne ovenfor ikke differentierede taloplysninger om brugere i Grønland, hvilket set med fremadrettet indsatsperspektiv kan udgøre et problem. Derimod viser ovenstående taloplysninger, at der findes kvinder i forskellige aldersgrupper og i fertilitetsalderen, der har angivet at have forbrug af hash. For denne gruppe af forbrugere af hash, er det min antagelse at der er indikation for fosterpåvirkning af hash, hvilket kan få afledte social og sundhedsmæssige konsekvenser for det senere fødte barn.

Hash, uddannelsesefterslæb og frafald: Velfærdssamfundet i Grønland er præget af efterslæb på uddannelse. Der peges fx på uddannelsesfrafald samt et lavt antal af unge i ungemålgruppen med et igangværende uddannelsesforløb (Økonomisk Råd, 2018, s. 22,24). Uddannelsesefterslæbet begrundes med et særligt behov for opfyldelse af grundlæggende faglige forudsætninger i folkeskolen, og dermed en forøgelse af muligheder for at få gode afgangresultater, for derved komme videre i uddannelsessystemet (ibid.). Til trods for at økonomisk rapport ikke kobler uddannelsesefterslæbet med hashbrug, kan dette sammenholdt med befolkningsundersøgelserne 2004, 2015 og 2018 indikere, at årsagen til efterslæbet kan skyldes unges frafald i deres uddannelse pga. hashbrug. Denne indikation lægges til grund ud fra dokumenteret hashbrug hos unge kvinder og mænd i aldersgruppen 15 – 24-årige, der potentielt skal til at tilegne sig en uddannelse. Herom henføres ligeledes konsekvens af hashindtag hos unge der er særligt sårbare for hash påvirkning; I National Indsatsplan mod

hash (Naalakkersuisut, 2016, s. 10) peges på at hjernen hos ungestadiet ikke helt er færdigudviklet, hvorfor tilegnelse af en uddannelse, særligt for den gruppe unge, hermed kan vise sig at være truet, idet hash kan føre til permanente skader på hjernen. Rapporten peger ligeledes på at frafald under uddannelse hænger sammen med unges hashbrugt(ibid.). Argumentation herom er, at hos unge, der er startet tidligt med at bruge hash, er fundet vedvarende skader på hukommelsen (Allorfik.gl, Hash, 2020) sammen med hashsymptomer som sløvhed, ligegyldighed, manglende koncentration og vanedannende (Peqqik.gl, 2020). Ud fra dokumentationer ovenfor, kan hash derfor være én af indikatorerne for et uddannelsesefterslæb, hvilket kan være med til at udsætte velfærdsudviklingen gennem flere med uddannelse i samfundet.

Økonomi: Et velfærdssamfund som det grønlandske samfund indikerer behov for arbejdskraft med uddannelse (Skatte og Velfærdskommissionen, Betækning, 2011, s. 19,37) sammen med robusthed i form af befolkningens gode sundhed. Sagt med andre ord tolkes robusthed som at uddannelse sammen med sundt socialt liv er et af det vigtigste kerneområder indenfor velfærdssamfundets social- og sundhedspolitiske målsætninger i Grønland. Påvirkning af sundheden og robusthed generelt for en nødvendig arbejdskraft er blandt andet i risikozone ud fra argumentet om fx stigning i antallet af psykisk handicappede personer, der ses at være stigende blandt andet pga. af misbrug af alkohol og andre euforiserende rusmiddelbrug fx hash. Truslen mod socialsundheden konstateres ved at fødte børn med ADHD ses at være stigende sammen med autisme pga. socialarv. Autismen menes at have sammenhæng med forhold under fostertilværelsen og fx brug af rusmidler under graviditeten menes at øge risiko for ADHD (Skatte og Velfærdskommissionen, Betækning, 2011, s. 284).

Min forståelse er, at til trods for, at der er lovgivning omkring rettigheder eksempelvis for borgere med handicap, så ses disse rettigheder ikke at rettes efter (krænket), idet samfundets institutioner ikke altid efterlever rettighederne. Fx kan samfundets institutioner ikke altid leve op til givne regler på grund af manglende uddannet fagpersonale, manglende arbejdskraft og økonomi. Dette er en problemstilling som også ses omtalt i medierne med handicap-talsmanden/kvinden som talerør for børn og borgere med handicap (Knr.gl, 2019).

Vigtigheden af det grønlandske velfærdssamfunds arbejdskraftbehov og behov for robusthed hos befolkningen bygger ligeledes på størrelsen af budgetfinansieringen (Finansloven, 2020) af ressortområderne uddannelse, sundhed og social svarende til:

Departementet for Sociale Anliggender ca. 117.8 mio. kr. (Styrelsen for sociale forhold og forebyggelse, Døgninstitutioner, Særlig indsats på børn- og ungeområdet, Social- og sundhedsfaglig forebyggelse, Indsatser med sociale formål), (ibid.),

Departementet for Sundhed sammenlagt: ca. 55 mio. kr. (Styrelsen for Sundhed og Forebyggelse, Misbrugsplan), (ibid.).

Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke: ca. 61.7 mio. kr. (Socialpædagogisk Seminarium, Center for naturvidenskabelige uddannelser, Brancheskolen for Sundhedsuddannelser, Uddannelsesindsats indenfor det sociale område), (ibid.).

Det svarer til i alt ca. 1,5% af BNP for 2017 (Grønlands statistik, 2019) og er i alt svarende til 234.5 mio. kr. De opgivne tal skal alene ses som overordnede retningsgivende budgetbeløb, med det formål at styrke forebyggelsesområdet og dermed også den kommende arbejdskraft. I budgetangivelsen er ikke medtaget fx socialrådgiver, jordemoder, sygeplejerske, mm., deres faglige hverdags forebyggelsesindsats.

Derudover finansieres Allorfik gennem finansloven med et budget på 8.9 mio. kr. i 2016 og 35.3 mio. kr. i 2020 (Finansloven, Naalakkarsuisut.gl, 2016,2020), til at varetage uddannelses- og misbrugsbehandlingsområdet i de grønlandske samfund.

Det er min forståelse, i relation til politisk afsatte økonomiske midler ovenfor, at samfundet har brug for forebyggende indsatser indenfor sociale, uddannelses- og sundhedsområdet der kan være forbundet med rusmiddelafhængighed.

Der er dermed indikation for at hash har *økonomisk, socialpsykologisk og uddannelsesmæssig betydning* for den enkelte, hos familier og for velfærdssamfundet. Ud fra denne argumentation kan indikationen allerede være pågået under fosterets udvikling gennem hashpåvirkning og kan dermed følge barnets/ individets potentielle mulighed for social- og sundhedsudvikling med deraf følgende konsekvenser for velfærdssamfundet.

Manglende mediefokus af brugere: Samfundsrelevansen om manglende fokus på fosteret med manglende rettigheder i relation til den bruger, er ligeledes usynlig i medierne; når samfundet omtaler hash i det grønlandske samfund, er pressen særligt fokuseret på det fødte barn og dets krænkede rettigheder fx i ” Børn skammer sig over forældres hashmisbrug (Sermitsiaq.gl, 2017), kriminaliseringen af importeret mængde hash og økonomisk gevinst hos bagmændene (Sermitsiaq.gl, 2020). Derudover, når fosteret omtales i samfundet, er det med fokus i forhold til statistik over antal af aborter. Det stadigt stigende aborttal i 2018 (931- flere end gennemførte fødsler) vækker et politisk signal om, at kvinder bruger aborten som en slags prævention (Sermitsiaq.Ag, 2019). Sagt med andre ord er gennemførte aborter stødt stigende siden svangerskabsafbrydelsesloven i 1975 blev indført i Grønland tilpasset fra den danske lov (Bjerregaard, Abort i Grønland, 2001). Der ses således ingen medieoverskrifter med interesse om samfundets etiske holdning over fosterets beskyttelse i relation til bruger med rettigheder.

Ser man fokusområderne i Grønland, ses derudover at alkohol ses at være et mere accepteret italesat samfundsproblem fx i relation til misbrug sammenlignet med hashens udbredelse i samfundet. Min forståelse herom baseres på at alkohol er en salgsvare der er lovligt og er synligt rusmiddel med al de problemstillinger ordensmagten fx arbejder med, hvorimod hash er et mindre italesat rusmiddel, hvor salg af rusmidlet foregår i smug i forskellige hjørner af offentlige steder og pladser fx foran fødevarebutikker mv.

Kernen i mit speciale er derfor fokus på fosteret hos bruger ud fra min forståelse om, at fokus på fosteret hos bruger ud fra min forståelse om, at fokus om forebyggende indsats, bør begynde ude i samfundet i alle dets eksisterende institutioner, hos befolkningen mv. og derved give fosteret et talerør.

Min antagelse er, at forhold omkring fosterets påvirkning fra hash i relation til bruger med hashmisbrug, i højere grad bør ses som værende en samfundsmæssig nødvendig adfærdsfokus, idet der i forbindelse med dette misbrug er risiko for, at fosteret, såvel som det fødte barn, udover ovenfornævnte konsekvenser, kan disponeres for handicaps, der først opdages under barnets senere udvikling. På tilsvarende vis, vil fosteret i sådanne situationer således også kunne påføre samfundet økonomisk belastning for samfundet. Min antagelse er, at forhold omkring fosterets påvirkning fra hash i relation til bruger med hashmisbrug, i

højere grad bør ses som værende en samfundsmæssig nødvendig fokus, idet der i forbindelse med dette misbrug er risiko for, at fosteret, såvel som det fødte barn, udover ovenfor nævnte konsekvenser, kan disponeres for handicaps, der først opdages under barnets senere udvikling. På tilsvarende vis, vil fosteret i sådanne situationer således også kunne påføre samfundet økonomisk belastning for samfundet.

I næstfølgende kapitel præsenteres specialets problemformulering.

2 Problemformulering

Specialets problemformulering er:

”Hvordan kan etik i relation til fosterets manglende beskyttelse overfor gravide kvinders hashmisbrug belyses i et grønlandsk samfundsperspektiv”?

Formålet

Formålet med specialet er at tilvejebringe en forståelse af, hvilken position fosterets beskyttelse har i relation til samfundets etiske normer og værdier, herunder i forhold til bruger og dennes rettigheder. Derudover er formålet at belyse mulige perspektiver der i forebyggelsesøjemed kan medvirke til at synliggøre fosteret og dets behov for beskyttelse overfor hashmisbrug.

I næstfølgende afsnit præsenteres specialets afgrænsning

2.1 Afgrænsning

Overordnet har jeg valgt at fokusere og afgrænse mit speciale til fosterets manglende beskyttelse i relation til bruger. Jeg er bevidst om, at misbrug inden for et enkeltstående område, i specialets tilfælde om hashmisbrug, ikke udelukkende kan ses isoleret fra andre rusmidler fx alkoholmisbrug og at misbrug generelt set ofte kan have karakter af, at oprinde fra en bred vifte af begivenheder og forhold, såsom omsorgssvigt, biologisk arv mv. Min forståelse af hashmisbrug er derfor baseret på min almene forståelse om, at ”misbrug” generelt er et socialt problem hos det enkelte individ; barn som ung, voksen eller hos det ældre menneske, der kan medføre alvorlige konsekvenser for den enkelte, men også påvirker familien som helhed i dets hverdag og psykosociale livskvalitet. Dette forstået som at

hashmisbrug i dets forskellige facetter skal opfattes som et socialt symptom på problemer der er komplekst i det grønlandske samfund.

Specialet tager ikke stilling til generelle religionsspørgsmål, der fx relaterer sig til modstand mod abort.

Jeg har ligeledes lagt særligt vægt på, at afgrænse emnet til fosteret og brugere med misbrugs dette henset til min påstand om, at feltet ikke alene er et professionelt anliggende og at feltet bør aftabuiseres ved inddragelse af samfundsdebatter på tværs af institutioner og blandt befolkningen. Sammenligner man forskning om alkohol og hash, så er indtag af alkohol mere synligt og i accepteret adfærdsform i det grønlandske samfund. Dvs. alkohol som lovligt rusmiddel kan købes, indtages og er en mere synlig problemopgave, når ordensmagten fx griber ind i privatsfæren pga. vold. Omvendt foregår hashkøb i smug, den er mere usynlig adfærdsform samtidig med at den indføres ulovligt ind i Grønland. Sagt med andre ord, er hash velkendt rusmiddel både hos befolkningen og hos professionelle i samfundet. Hashbrugere bliver ikke sanktioneret for deres brug, til trods for, at der sanktioneres ved indførelse i Grønland.

Specialets udvalgte tekstempiri er ligeledes afgrænset til analyse af 3 lovgivning, udvalgte råd/love og projektet MANU – forældre kursus, herefter betegnet som MANU.

Indenfor specialets valgte ramme skal specialet anskues som en samfundsfaglig opgave baseret på det grønlandske velfærdssamfunds social - og sundhedsmæssige udfordringer indenfor hashmisbrug. Udfordringerne ses med fosteret i fokus over brugerens rettigheder.

I næstfølgende afsnit præsenteres viden om hash i relation til fosteret.

2.2 Fakta om hash og fosteret

Karakteristik for hash er at den består af cirka 420 kemiske stoffer, hvoraf cirka 80 er cannabinoiders, der medfører psykisk påvirkning ved indtag (Allorfik.gl, Hash, 2020). Den faktuelle viden om hash er, at stoffet regnes for at være et stærkere rusmiddel end marihuana (Sundhedsstyrelsen, Graviditet og stoffer, 2019). Det aktive stof, som findes i harpiksen betegnes som THC- tetrahydrocannabinol der giver rusen (ibid.). Særligt er det påvist, at koncentrationen af indholdet af hashens skadelige THC stofindhold, gennem de sidste år, er blevet betydeligt øget; dvs. mulige skadelige påvirkninger kan være ændret fra ikke særligt

påviselige undersøgelser til mulige større handicaps for det fødte barn. Sundhedsstyrelsen peger videre på, at når barnet i fostertilværelsen har været påvirket af rusmidler, ses konsekvenserne heraf efter fødslen i form af synlige skader og skader der først viser sig under barnets udvikling og opvækst. Risikoen for skadernes omfang er ligeledes afhængig af, om moderen bruger flere rusmidler samtidig som alkohol og stoffer – bliver risikoen for skader på barnet større (ibid.). Dette svarer til undersøgelse af langtidseffekten af hash der som konsekvens dokumenteres at give kognitive og adfærdsmæssige problemer hos børn og unge (ibid.). En undersøgelse om “Consequences of tobacco, cocaine and cannabis consumption during pregnancy on the pregnancy itself, on the newborn and on child development: A review” (Pub.Med.gov, 2015), ses derudover indikation for, at fosteret på grund af kvindens brug af hash kombineret med rygning, kan medføre sundhedsmæssige konsekvenser, der dokumenteres tydeligere efter barnets fødsel. Fx dokumenterer undersøgelsen udviklingsproblemer i form af læringsproblemer, motoriske, sprog og kognitive problemer, nedsat koncentration og hukommelse, impulsivitet og udtalt hyperaktivitet (ADHD) (ibid.) Undersøgelsen dokumenterer videre på risiko for tidligt fødsel og synlige abstinenser og at udviklingsproblemerne for det fødte barn vil være afhængig af hvornår rusmiddelindtaget i graviditetsperioden er foregået (ibid.). Af andre symptomer på fosterets påvirkning af hash peges på risiko for lav fødselsvægt, kortere kropslængde, misdannelse i form af hjertefejl (Peqqik.gl, Graviditet og hash, 2019). Derudover, hvis moderen bruger flere rusmidler samtidig – fx både alkohol og stoffer – bliver risikoen for skader på barnet større. I fortsættelse af andre hashrelaterede konsekvenser dokumenteres i ”Amning – en håndbog for sundhedspersonale” (Sundhedsstyrelsen, 2018, s. 49) at amning fx er en afgørende faktor for udvikling af spædbarnets immunforsvar. Hos moderen med hashbrug under amningen overføres otte gange mere det skadelige cannabisstof HTC, der har den egenskab at blive hurtigt optaget i hjerne og fedtvæv (Sundhed.dk, 2020). Det betyder at hashens skadelige effekt påvirker spædbarnet endnu stærkere (ibid.) Ser man på dette forhold, viser min forespørgsel på Grønlands landshospital fødeafdelingen, at man har besluttet et kompromis ved at sætte mindstegrænse for cannabisindhold i modermælken med den begrundelse at det er vigtige at barnet tilføres modermælken og dermed styrke dennes immunforsvar. Denne forståelse bringer flere spørgsmål med sig om fx hvorvidt det betyder for det fødte barn der tilføres cannabisstoffer gennem modermælken og hvilke samfundsmæssige konsekvenser der

er tale om i relation til ikke endnu videnskabeligt dokumenterede mulige skader hos børn der fødes af mødre med hashbrug under og efter graviditeten. Besvarelsen af spørgsmålet ligger ikke i rammen for dette speciale.

I næstfølgende afsnit præsenteres mine etiske overvejelser om fosterets beskyttelse.

2.3 Etiske overvejelser om fosterets stilling og brugerens rettigheder

Overordnet set er det min etiske overvejelse at den gravide bruger med hashmisbrug, ikke ønsker at skade sit ufødte barn under graviditeten; heri ligger, at brugeren drømmer om at stifte familie, med god omsorg over for sit barn.

Fosteret og dets stilling er et vanskeligt problemfelt, idet der med faglig forståelse, ses at være flerleddede forhold, der er knyttet til den gravides omsorg af fosteret. Fx kan stoffer fra tobak forårsage skader på barnets vitale organer som hjerne, hjerte, lunger, nyrer osv., hvilket er dokumenteret viden (Peqqik.gl, Rygning og graviditet, 2020) Herom sammen med hashindtaget er der ligeledes dokumenteret viden om skader på barnet efter fødslen (Peqqik.gl, Graviditet og hash, 2019).

Set med forståelse om normer for adfærd i samfundet, jf. hashrygningens skadelige virkning, er det min forståelse, at problemet skal ses som et symptom, der kan være forbundet med andre problemstillinger, der er knyttet til den gravide kvindes sociale levevilkår. Fx at bruger vælger hash som et beroligende rusmiddel mod deres angst og fravælger alkohol på grund af erfaringer om vold i hjemmet i forbindelse med fx forældrenes drikkelag.

Set ud fra den vinkel, er samfundets forankrede rettigheder til kvinden langt tungere, sammenlignet med fosterets. Et eksempel herom, er min forståelse om artikel 6 i menneskerettigheder der siger at den enkeltes rettighed vil krænkes fx selvbestemmelsesretten, som er en universal rettighed, hvis bruger tvinges fx i misbrugsbehandling (Institut for Menneskerettigheder, 1948).

En anden etisk overvejelse er pointen i et budskab fra det Ethiske Råd som siger, at fordi mennesker er frie til at vælge, har mennesker dog også et ansvar for at leve på en måde, som man kan forsvare over for både os selv og andre (Det Ethiske Råd, 2010). Set ud fra den vinkel kan livsvirkeligheden være, at den gravide ikke har overskud til beskyttende adfærdsvaner og derfor ikke kan tilgodese fosterets miljø. Min forståelse for brugerens manglende overskud er

derfor, at brugeren udebliver fra samfundstilbud om misbrugsbehandling – hvilket igen kan betyde at den konkrete adfærd sætter fosterets beskyttelse på spil i form af risici der først bliver opdaget efter fødslen og op gennem barneårene.

Det er ligeledes min etiske overvejelse om samfundets tilbud, der er baseret på de etablerede misbrugsbehandlingstilbud, der anses som det rigtige - om de i virkeligheden imødekommer den gravide hashmisbrugers reelle behov. Det er et alment faktum at Grønland i almindelighed mangler fagprofessionelle til varetagelse af forebyggelsesområdet også i relation til misbrugsbehandling.

Ligeledes sonderer jeg mine etiske overvejelse over udfordringen med manglende professionelle 'praktiske hænder', især indenfor handicapområdet hvor der findes borgere med forskellige diagnoser og derved behov for differentieret professionel hjælpeforanstaltning – dvs. samtlige diagnoser har behov for en specifik professionel forebyggelses- og behandlingstilgang. Mangel på professionelle hænder kan fx betyde at borgerens rettigheder mhp. hjælpeforanstaltninger ikke bliver støttet i samfundet.

Sammenfattende i relation til, på den ene side fosterets retslige stilling og på den anden side kvindens ukrænkelige rettigheder, ser jeg at der er behov for at samfundet italesætter og udformer etiske normer og værdier for fosterets beskyttelse i relation til adfærd med hashmisbrug i graviditeten.

I næstfølgende afsnit præsenteres specialets design og metode.

3 Design og metode

Indledningsvist er specialets feltområde om fosterets retsstilling overfor den bruger med hashmisbrug af sin første art i grønlandsk samfundsforskning. Specialet har været udfordret af mangel på empiri i grønlandsk kontekst om gravide kvinder og hashmisbrug. Af den grund har kriteriet for valg af informanter og deres sociale position i samfundet som politiker, professionel, bruger med tidligere med hashmisbrug været af afgørende betydning for specialets kvalitative empiri. Herom nærmere i afsnit 3.1.2.

3.1 Kvalitativ metode

Kvale og Brinkmann beskriver kvalitative interview således "Det kvalitative forskningsinterview forsøger at forstå verden ud fra subjekternes synspunkter forud for

videnskabelige forklaringer, udfolde betydningen af deres oplevelser og afdække deres levede verden... ” (Kvale, Brinkmann, 2015, s. 19). I følge Nielsen et al., 2008, i Kvale og Brinkmann, anvendes metoden i forskningen f. eks indenfor discipliner som pædagogik, sociologi m.fl. på baggrund af, ”en kvalitativ holdning” (ibid. s. 31,51). I min kvalitative metode anvender jeg hermeneutisk meningsfortolkning ved mine interviews og tekstanalyse (ibid. 270ff) Grundforståelsen i Kvalitativ metode er at der beskrives udover de ”kulturelle” og ”hverdagslige”, ”situerede aspekter ved menneskelig tænkning, læring, viden, handlen...”, ”... før der udvikles teorier om dem, forstås før de forklares og ses som de konkrete kvaliteter...” (ibid. 31) (se specialets videnskabsteoretiske beskrivelse herom kapitel 3. Ved kvalitative interview produceres ligeledes social viden om forskellige fænomener der har udspillet sig eller er igangværende (ibid.). På baggrund af ovenfor forståelse, har jeg valgt kvalitative metode, til at undersøge specialets problemfelt om fosterets beskyttelse i relation til bruger med rettigheder. Undersøgelsen foregår ved interview og ved hjælp af udvalgt understøttende tekst kildemateriale.

Min kvalitative metode proces præsenteres i næstfølgende afsnit.

3.1.1 Planlægning gennemførelse etiske overvejelser og proces

Ved anvendelse af kvalitative interview er etiske overvejelser i planlægningsprocessen en vigtig forudsætning for at få det bedste resultater ved kvalitative undersøgelser (Kvale, Brinkmann, 2015, s. 107, 116ff).

Etik og Samtykke: Inden interview modtager informant et informationsbrev (bilag 1. informationsbrev med samtykke) hvori beskrivelse og forklaring om samtykke foreligger i brevet. Informationen indeholder overordnede formål i undersøgelsen, vigtigste træk i designet, mulige risici og fordele ved deltagelse i forskningsprojektet (ibid.).

Feltarbejdets planlægning gennemføres efter godkendelse af min ansøgning (bilag nr. 2. ansøgning) om betaling af rejseudgifter, godkendelse af undersøgelsesfeltet.

Af etiske overvejelser er informeret samtykke og fortrolighed, herunder anonymitet før og efter interviewforløbet sikret ved grundig information til informanterne. Introduktionen pågår både ved første telefon kontakt, tilsendt informationsbrev og før interviewet starter fysisk om de formelle i forbindelse med interviewet.

Etiske overvejelser for min rolle om interviewet med de gravide er, at kvinderne har en sårbar livshistorie og at de var svært at opbygge tillid udenbys fra på en uges ophold i Aasiaat. Af den grund bliver en lokal socialrådgiver med god kontakt til kvinderne brobygger. Socialrådgiverens rolle var afgørende for muligheden for interview af tidligere hashmisbrugere i graviditeten. Derudover er overvejelser om egen rolle som forsker i forhold til påklædning, egen kropssprog, empati overfor informant, samt skabe tryghed vigtige elementer før og under interviewforløbet, idet de tilsammen udgør den sociale interaktion i det kvalitative interviewforløb.

3.1.2 Planlægning, kriterier for valg af empiritekster

Planlægning og indsamling af data er foregået ved, at jeg indsamler to typer empiridata materiale bestående af kildemateriale i form af tekster og 12 interviews. I min søgning om og udvælgelse af data, der indeholder teksterne nedenfor, har det været afgørende at finde tekster, der kan kobles til fosterets beskyttelse, for herved, at kunne identificere mulige passager der belyser fosterets beskyttelse i teksterne. Følgende lovttekster er udvalgt:

-Lov nr. 232 af 12. juni 1975 for Grønland om svangerskabsafbrydelse (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 1975), Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn (Inatsisartutlov, 2017), -Lov om behandling af afhængighed (Naalakkersuisut.gl, 2019)

Af Råd/nævn i Grønland er følgende udvalgt:

-Det Grønlandske råd for menneskerettigheder, Det Grønlandske Kriminalpræventive Råd, Børnetalsmand og Børneråd, Alkohol og Narkotikaråd, Abortankenævnet og Forskningsråd i Grønland, herunder Det Videnskabetiske Udvalg. Derudover har jeg valgt projektet MANU, idet det er den seneste søsatte indsatsinitiativ, der udover almindeligt forældreskab, sigter på målgruppen brugere/familier med hashmisbrug. Formålet med empiri om teksterne er, at jeg vil identificere passager hvor fosteret er blevet italesat og i hvilken sammenhæng, for at dokumentere hvorvidt der er taget højde for fosterets beskyttelse den konkrete kontekst. I praksis er processen foregået ved, at jeg har finkæmmet hver sætning i samtlige udvalgte lovttekster, i relation til Råd/nævn og MANU, for at identificere mulige passager i teksterne der beskytter fosteret. Analysen herom henvises til afsnit 5.1, 5.1.1 – 5.1.5

I næstfølgende afsnit præsenteres mine kriterier for valg af interviewpersoner.

3.1.3 Kriterier for valg af interview personer og præsentation

Formålet med interview af informanter er, at få belyst problemfeltet ud fra samfundets forskelligt positionerede borgere, ud fra min antagelse om at informanterne har en særlig viden om hashmisbrug i relation til brugere (Kvale, S & Brinkmann, S, 2015, s. 138).

For det første er valg af informanter og kriteriet overvejet ud fra den betragtning at politikere på landsplan, kan katalysere til produktion og beslutte at reformere love i samfundet. Ud fra deres samfundsposition kan de fx sætte dagsorden for nationale forebyggelsesstrategier i relation til fx hash og gravide. Det er min antagelse at politikere kan bidrage til specialets produktion af kvalitativ empiri ved at forholde sig til spørgsmål om fosterets beskyttelses position overfor bruger med rettigheder. De kommunale politikere kan med afsæt i nationale forebyggelses strategier, katalysere til konkrete forebyggelsesopgaver, som de lokale politikere ønsker at prioritere og opnå.

For det andet - Valget af professionelle faggrupper; pædiater, psykolog, jordemødre, socialrådgiver, sundhedsplejerske, er ud fra den antagelse, at de i deres praksis har berøring med brugere og arbejder ud fra implementerede forebyggelsesopgaver for borgerne generelt og dermed kan forholde sig til fosterets position over for brugere med rettigheder.

For det tredje – brugere med tidligere hashmisbrugere, er i sig selv et kriterium. Formålet med at interviewe kvinderne, er antagelsen om at de bidrager med erfaringer, knyttet til deres hashmisbrug under graviditeten fx deres oplevelse af samfundets tilbud om misbrugsbehandling.

Formålet med interviewene er for at ”indfange” informanternes viden om brugerne og nuancerede holdninger om brugere med hashmisbrug undersøgelsesfelt ud fra kommunale politikere og ud fra forskellige social- og sundhedsprofessionelles holdninger. Interview med pædiater, psykolog, jordemor og lokal politiker foregå på deres arbejdsplads. Det sidste jordemoderinterview gennemføres hjemme hos mig efter informantens eget ønske (bilag nr.3.Tidslinje for interviews).

3.1.4 Interviewguide

Det kvalitative interview udføres ved hjælp af semistrukturerede spørgsmål (bilag 4.

Semistrukturerede spørgsmål) der er udarbejdet som tema med formålet at forstå den levede hverdagsverden ud fra informanternes egne perspektiver (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 49) .

Det overordnede arbejdsproblemformulering er ” ”Hvad er nuværende samfundstiltag og muligheder for at beskytte fosteret mod kvindens misbrug af euforiserende hashstoffer”?

Dette omformuleres senere til en endelig problemformulering (se kapitel 2.)

Interviewet kan sammenlignes med fænomenologisk interview, hvor man afklarer formålet med undersøgelsen med ”hvorfør” (ibid. s.158). Dvs. semistrukturerede interview er styret af problembaggrunden i min undersøgelse. Kendetegnet ved semistruktureret er, at der ved hjælp af interviewspørgsmål, uden forudindtaget holdning til svarenes indhold hos forsker, åbnes op for informanternes holdninger om det adspurgte, hvilket i praksis betyder mulighed for, at spørgsmål kan uddybes i dialogsituationen. Som det fremgår i specialets problemformulering er dette endeligt formuleret ud fra analyseprocessen af specialets empiri.

Anskaffelse af informanter har været tidskrævende, hvilket stiller krav om at være i god tid. Dette belyses i næstfølgende afsnit.

3.1.5 Udfordringer ved indsamling af empiri

Udover at mit undersøgelsesfelt endnu ikke er italesat i forskning i grønlandsk kontekst og samfundsforskning, har anskaffelse af informanter ikke været ligetil. Processen med at skaffe informanter over mailkorrespondancer har været tidskrævende proces (bilag 3. Tidslinje for interview og oplysninger om informanter).

Interviewanmodning af socialrådgiver i Nuuk og i Aasiaat af tidligere hashmisbruger under graviditet afvist. Interview af socialrådgiver og medlem af tværfagligt samarbejde i Tidlig indsats indtil barnet fylder to år i Nuuk blev afslået pga. arbejdspress (nov. 2017). Fra kontakt til fastsættelse af dato for interview af pædiater tog det ca. 2 måneder, før det lykkedes at gennemføre interviewet.

I forberedelsen af interviewforløbet og efterfølgende effektivering heraf i år 2017 og 2018, har Grønland endnu ikke oprettet lov om misbrugsbehandling. Forud for forankringen af loven om Behandling om Afhængighed der først blev sat i kraft 12. juni 2019, har det grønlandske samfund etableret misbrugsbehandlingsmuligheder. Jeg har medtaget loven som en del af min analyse tekstempiri til at identificere, hvorvidt fosteret lovgivningsmæssigt er i fokus i beskyttelsen herom.

I det næstfølgende afsnit præsenteres specialets transskription og etiske overvejelser.

3.1.6 Transskription meningskondensering og etiske overvejelser

I samfundsvidenskabelige interviews er der ikke tale om reliabilitet hos den der transskriberer, idet kontrol heraf kan foretages ved, at to personer uafhængigt af hinanden udskriver et interview passage og derefter laver en liste over ord, der er forskellige i de to transskriptioner (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 243). Interviewtransskription er foretaget ved, at samtlige ord der bliver sagt skrives ned, sammen pause segmenter. Fx har jeg medtaget pause sekvenser, ”ææh”, ”øøøh” og følelsesmæssige pause sekvenser med i udskriftet.

Derefter har jeg grupperet transskriberingerne af interviews i tre grupper i følgende:

Politikere (3 interviews), Professionelle (7 interviews i alt: pædiater, psykolog, jordemødre, socialrådgiver og sundhedsplejerskeassistent) og brugere med tidligere hashmisbrug under graviditeten (2 interviews). Grupperingen foretages med det formål at identificere og analysere de væsentligste af interviewdeltagernes holdninger om problemfeltet fosterets beskyttelse i grønlandsk kontekst over gravide brugere med hashmisbrug og deres rettigheder.

Overordnet i meningskondensering har jeg trukket essenserne frem fra interviewet, som allerede er i teksten, med fokus på meningen der siges fra interviewpersonerne.

Meningskondenseringen har jeg ligeledes beskrevet i kortere formuleringer ud fra interviewpersonernes udtrykte holdninger. Lange sætninger i udsagn er omformuleret og gjort kortere. Formålet er, at analysere større mængder interviewtekster gennem søgning af meningsenheder og producere hovedtemaer (Kvale, S & Brinkmann, S, 2015, s. 267ff). For nærmere beskrivelse af analysemetode af hermeneutisk meningskondens, henvises til specialets afsnit 3.3.1 Grundtanken om hermeneutik og specialets analysemetode.

Jeg har valgt ikke at vedlægge interviewtranskriptionerne som bilag af hensyn til samtykke og fortrolighedserklæringen. Materialet er tilgængeligt for vejleder og censor i forbindelse med opgavevurdering. Af etiske hensyn har jeg derudover valgt at anonymisere samtlige interviewtransskriptioner af politikere, professionelle, samt brugeres udsagn. Samtlige transskriberinger er sendt og godkendt af samtlige interviewpersoner.

I forbindelse med opgavevurderingen er samtlige interviewudskrifter tilgængelige for vejleder og censor. Samtykke og fortrolighedserklæringerne er derimod ikke tilgængelige af hensyn til deltagernes anonymitet.

I næstfølgende afsnit præsenteres valg af specialets teori

3.1.7 Litteratursøgning og valg af litteratur

Jeg har valgt bogen med titlen ”Den gode opgave” (Reinecker & Stray Jørgensen, 2016) i min specialeskrivning. Formålet er at støtte min procesforløb idet bogen på sin enkle måde guider til specialeskrivningsproces.

Ilisimatusarfik biblioteksbase har gennemgående været det mest besøgte sted for at finde litteratur der kan have relevans for specialets problemfelt. I søgningen har jeg, som kerne ord anvendt etik, foster, hashmisbrug og grønlandsk samfundsperspektiv.

På baggrund af manglende litteratur om især etik i relation til beskyttelse af fosteret i grønlandsk forebyggelsessammenhæng og for at underbygge relevansen af min problemformulering, har min søgning været rettet på empiritekster, videnskabelige resultatrapporter hentet via Naalakkersuisut.gl hjemmeside udarbejdet af enheden for departement for Sundhed og Videnscenter for Afhængighed og Misbrug. (allorfik.gl, 2016). Rapporterne tager udgangspunkt i problemstillinger om misbrug og dets påvirkninger og heraf behov for misbrugsbehandling med gevinster for det grønlandske samfund (se specialets problembaggrund afsnit 1.1).

Til specialets videnskabsteoretiske ramme har jeg valgt ” Samfundsvidenskabelige analysemetoder” af Claus Nygaard (red) (Nygaard, 2012). Til at introducere kort om metodologi i samfundsvidenskabelige undersøgelser har jeg valgt samme forfatter. Derudover har jeg valgt Hanne Fredslunds grundlæggende hermeneutikbeskrivelse som specialets metode. Som supplerende litteratur har jeg anvendt Hanne Fredslund og følgende teoretisk reference er udvalgt:

Til interviewformålet til indsamling af kvalitativ empiri har jeg anvendt bogen ”Interview - det kvalitative forskningsinterview som håndværk”. Begrundelsen herfor er, at bogens forfattere Steinar Kvale og Svend Brinkmann på en lettilgængelig måde beskriver strukturen og forskellige metodiske fremgangsmåder der anvendes i den kvalitative interviewmetode. Bogen er lånt fra Ilisimatusarfik Bibliotek. (Kvale & Brinkmann, 2015)

Til at belyse min forståelse om fosterets manglende beskyttelse har jeg valgt uddrag af Rasmus Willig i af Axel Honneth (Honneth, Axel, 2003) om anerkendelsesformer sammen med krænkelserformerne. Honneth anerkendelsesteorier er baseret på socialteorier, hvor han gør det muligt at begrunde og retfærdiggøre de normativt ladede dvs. hvordan adfærd bør

være eller gøres i relation privatsfæren, i solidarisk sfæren og i retslig sfæren. Idet fosteret ikke er en retslig person og først få sine rettigheder efter fødslen, har jeg anvendt anerkendelses og krænkelsesformerne som forklaringsargumentation i relation til brugeren. Formålet er at få forståelse for, at krænkelsesformer overfor brugeren, med afsæt fra de tre sfærer, kan have medført til hashmisbrug, hvilket har haft betydning for graviditeten og fosterets vilkår (se afsnit 4.1).

Derudover jeg valgt at definere den generelle etiske definition og en konkret etisk tilgang henført til Immanuel Kant "Pligtetik". Etikbegrebet beskrives og forklares ud fra "Filosofi & sygepleje af Birkler (Birkler, 2011)suppleret med Etisk Håndværk (Birkler, Jakob, 2009)". Valget af Birklers begrebsforklaring om etikbegrebet begrunder jeg med, at jeg finder forklaringerne herom, som forståelige hverdagsprog og derved egnede til at transformere min tekstempiri i specialet. Til trods for at Immanuel Kants pligtetik og min generelle forståelse herom historisk nemt kan henføres til kristen etik, hvor absolutte pligter skal følges, som de er beskrevet i bibelen, er min forforståelse, at Hans Egedes kolonisering af Grønland i 1721 sammen med handelens opståen og efterfølgende indførelsen af kristendommen, har været med til at sætte samfundsnormer og værdier i udviklingen af det socialpolitiske velfærdssamfund i Grønland. (se afsnit 4.2). I specialet har jeg anvendt definitionen om pligtetik i analysen af love, råd/nævn og MANU med formålet at identificere fosterets beskyttelse. Derimod har jeg i specialets analyse om temaet rettigheder anvendt pligtetikken til at identificere adfærd i relation til pligtetikken.

Jeg har ligeledes anvendt dele af bogen "Socialpolitik" til at definere socialpolitikens velfærdssamfund og afvigelse heraf. Uddrag af delene er af Peter Abrahamsen (Abrahamsen, 2016), ", "Socialpolitik i Grønland" af Steven Arnfjord og Søren Juul "Afvigelse af socialpolitik i diagnosesamfundet" er valgt ud fra min forståelse om at samfundsstrukturen og social politik på mange måde kan drages sammenligneligt med Danmarks socialpolitik. Sammen med Grønlands hurtige velfærdssamfundsudvikling og dets socialbetingede udfordringer fx misbrug, har jeg derfor anvendt det danske socialpolitiske model og afvigelsesdefinitionen til at forklare min undersøgelse og forebyggelse og misbrug (se afsnit 4.3)

Empiridata om grønlandske lovtekster og råd/nævn sammen med er ligeledes tekster, der er hentet fra Naalakkersuisoq hjemmeside via google. Lovtekster mv. er beskrevet i afsnit 4.1, 4.2, 4.3. Formålet med inddragelse af lovtekster og råd i Grønland er, at identificere hvorvidt lovgivningsindhold og rådernes tekst indhold etisk har fokus på det ufødte barn og fra den vinkel analytisk at belyse om der er italesat beskyttelse af fosteret. Råd i Grønland støtter de politiske arbejde. Fx indhenter politikerne specialviden om en konkret sag, der kan støtte deres formelle lovgivningsarbejde.

Udover min søgen om dansk og norsk viden via google, har jeg via Zotero's søgemaskine søgt om Canadisk viden om euforiserende stoffer og overordnet landets tilgang forebyggelse. Jeg har anvendt litteraturen som inspirationslæsning til mit problemfelt.

I næstfølgende afsnit præsenteres valg af specialets beskrivelse af matrix for analyserede temaer.

3.1.8 Matrix over analyse af tema om fosterets beskyttelse

Til illustration af mine analyseområder i relation til fosterets beskyttelse har jeg anvendt en matrix (Dahler-Larsen, 2010, s. 51ff), se bilag 5 matrix over analyse af tema i relation til fosterets beskyttelse. Den anvendte matrix er bygget op således at jeg for hvert identificeret overordnet tema om rettigheder, etiske forhold og forebyggelse har skrevet politikere, professionelle og brugere, hvorefter jeg udfør hver rubrik har indsat en kategori der skal analyseres. Formålet med matrix er at gøre min empiri om interviewtekstmaterialet af 12 informanter mere struktureret og transparent i relation til kategorier underkategorier, jeg skal have analyseret. Derudover giver matrixmetoden mulighed for at udelade analyse af redundante til fordel for analyse af det væsentligste. Dette har medført at udsagn, som er væsentlige for belysning for beskyttelse af fosteret i forholdet til brugerens rettigheder er medtaget. Analyserne fremgår i afsnit 5.2.1, 5.2.2, og 5.2.3.

I næstfølgende afsnit præsenteres videnskabsteori.

3.2 Videnskabsteori

I flg. Nygaard i Kuhn er samfundsvidenskabelig forskning defineret som "forskning i og om menneskers adfærd, sociale grupper, - institutioners og samfunds opbygning, udvikling og virkemåde" (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 9ff). Videnskabsteoretisk valg ved indhentning og bearbejdning af empiri er afgørende for hvilken analyse der udføres (ibid.).

Udgangspunktet for specialets videnskabelige undersøgelsesramme er teorien om videnskabelige paradigmer henført Thomas S. Kuhn om ”videnskabelige revolutioner” (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 22).

Thomas S. Kuhn (Født 1922 – død 1996) var amerikansk professor ved Havard, Berkeley, Princeton og Massachusetts Institute of Technology (MIT) og var uddannet som fysiker. Derudover er han videnskabshistoriker og videnskabsfilosof (Bengt-Pedersen, 2020).

Kuhns ”videnskabelige revolutioner” består i undersøgelse af tradition og forandring i naturvidenskaberne. Hans budskab er, hvad der regnes for at være fakta, problemer og forklaringer, ændres disse ved videnskabelig revolution (ligesom skift i en anden tros religion) der medfører en dybdegående ændring i forskerens anskuelse; der sker en overgang fra et paradigme til et andet, hvorved der samtidig sker en ny bestemt form for indlæring (Paradigmer og videnskabelige revolutioner 97ff). Sagt med andre ord - Den generelle videnskabs teoriforklaring henført til paradigme jf. Nygaard i Kuhn er forklaret ved et sæt af grundlæggende antagelser, som er karakteristisk for et fagområde som betegner en samling af ideer, teknikker og værdier, som er indforståede for en gruppe af forskere. I kravet om forskningsprojekter jf. Presskorn – Thygesen skal fremgå hvordan ontologi og epistemologi i metodologien konkret påvirker forskningsprocessen dvs. formuleringen af forskningsspørgsmålet samt anerkendelsen af forskningsmetoden og forskningsresultatet. (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 10ff). Sagt med andre ord; i enhver forskningsprojekt - er kravet at eksplicite hver især for at skabe åbenhed om både forskningsmetode og forskningsprojektet. Spørgsmålet i ontologi er; ”hvilke dele af virkeligheden skal jeg udvælge og undersøge for, at jeg får den viden, jeg ønsker?” dvs. ontologiske spørgsmål siger således noget helt basalt om, hvordan videnskaben opfatter og forholder sig til sin – undersøgelsesfelt - genstand. Epistemologiske spørgsmål er ”hvordan kan jeg få den viden, jeg vil finde?” (ibid.). Herom og i flg. Kuhn betyder det at ontologi og epistemologi er uforenelige og usammenlignelige i hvert paradigme (Paradigme og videnskabelige revolutioner 106). Henført til det metodologiske spørgsmål, tager dette udgangspunkt i svaret på ontologien der siger at: ”Givet, at verden har denne struktur (ontologien), og at man kan opnå denne viden om verden (epistemologi), hvordan kan en videnskabelig undersøgelse undersøge sin genstand” (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 10ff, 21ff 26ff). Samlet viser figuren nedenfor de tre grundelementer i de videnskabelige paradigmer:

Figur 1: Grundelementer i de videnskabelige paradigmer (Nygaard 2012: 27):

Paradigme bestanddel	
Besvarer spørgsmålet ved forskningen	
Ontologi Hvad er virkelighed og hvilke ting eksisterer der?	Epistemologi Hvad er viden og hvad kan man vide om virkeligheden?
Metodologi Hvordan undersøger vi bedst virkeligheden og med hvilke konkrete metoder?	

Det samfunds videnskabsteoretiske paradigme jf. Kuhn (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 29-38) består af følgende paradigme bestanddele.

Kritisk paradigme

Jf. Kuhn og ved anvendelse af kritisk teori, skal samfundsvidenskaben tildeles både en videnskabelig fortolkning eller afbildning af kapitalismens dynamik og kritisere kapitalismen mhp. at ændre samfundet politisk. Dvs. teorien til denne ændring er kritisk. Hensigten er oplysning og gøre samfundet mere retfærdig gennem videnskabelig og politisk kritik (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 34).

Konstruktivistisk paradigme

Jf. Kuhn og henført til konstruktivismen, er sandhed det man tilfældigvis er blevet enige om indenfor et bestemt socialt fællesskab – en sandhed der er lavet af mennesker. I opfattelsen ligger at videnskabens genstande er som sociale konstruktioner. Virkeligheden fortolkes ud fra den enkelte - subjektivt og menneskets fortolkning er ikke ens og er afhængig af den periode hvor socialt fællesskab, sammen med kulturen og historien pågår (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 36ff).

Positivistisk paradigme

Jf. Kuhn er Positivismens ontologi – læren om det værende der er karakteriseret som realistisk. Positivismens filosofiske grundholdning er, at al viden er begrænset til sansedata. Med positivistisk tilgang kan viden kun opnås gennem metodisk videnskabelig observation af virkeligheden. Med den videnskabelig erkendelse – den naturvidenskabelige er målet at opstille de årsagslove, der styrer verden og samfundet (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 29ff).

Det hermeneutiske paradigme præsenteres nedenfor mere detaljeret idet det er specialet videnskabsteoretiske ramme og analysemetode.

Hermeneutisk paradigme

Hermeneutik betyder fortolkning. Den hermeneutiske tilgang begyndte at vinde indpas indenfor videnskaben i 1930-erne. Den grundlæggende forståelse for hermeneutikken er, at mennesket og samfundet ikke kan undersøges naturvidenskabeligt.

Hermeneutisk tilgang er videnskab med afsæt i humanistisk videnskab og er modsætning til naturvidenskabelig videnskabstradition fx positivisme. Positivisme studerer mennesket som et ”naturvidenskabeligt objekt”, der opfører sig efter årsagslove; i modsætning til positivistisk videnskabsteoretisk tilgang, adskiller hermeneutisk tilgang ved at hermeneutikken betragter mennesker som kulturhistoriske mennesker med fri vilje ud fra motiver og intentioner og ud fra en bestemt forståelse af verden” (Presskorn-Thygesen, 2012, s. 31ff).

I næstfølgende præsenteres specialets videnskabsteoretiske ramme.

3.3 Specialets hermeneutiske videnskabsteoretiske ramme

Specialets videnskabsteoretiske ramme er hermeneutisk forståelse og forforståelse. Jeg har valgt hermeneutisk videnskabsteoretisk forståelse og tolkning, idet jeg finder metoden bedst egnet til at forstå og tolke tekster fra lovgivning, Råd/nævn samt MANU i Grønland sammen med tekster fra politikere, professionelle og tidligere brugere med hashmisbrug. Det er min antagelse at metoden med sin metodiske fremgangsmåde, vil frembringe ny forståelse for fosterets manglende etiske beskyttelse over brugerens rettigheder. Ud fra den betragtning har jeg fravalgt at undersøge mit problemfelt med udgangspunkt i social konstruktivistisk videnskabsteoretisk metode.

I næstfølgende afsnit præsenteres grundtanken i hermeneutik

3.3.1 Grundtanken om hermeneutik og specialets analysemetode

Tilgang til hermeneutik er hermeneutisk cirkel. Det betyder grundlæggende at forsker (subjekt) sætter sig i den andens (interview indhold / tekst) sted (Fredslund, 2012, s. 78).

For filosofen Hans – Georg Gadamer (1900-2002) er hermeneutik en anskuelse af mennesket nærmere et væsen der må forstås kulturelt og historisk, og som handler med fri vilje og motivation, der tager afsæt i dets forståelse af verden.

Samlet set og under indflydelse af sociologen Max Weber (1864-1924) og Gadamer blev hermeneutikken således fremhævet som en metode indenfor samfundsvidenskaben, og som udvidedes fra at være forståelsesvidenskab omkring tekster, til nu også at omfatte mennesker, kulturer og samfundsmæssig praksis (Presskorn - Thygesen, 2012, s. 31).

Den hermeneutiske cirkel karakteriseres ved, at metoden kører i en uendelig proces (er konstant foranderlig), hvor forsker bevæger sig ind i en forståelseshandling med en forforståelse og træder ud af den med en forståelse, dvs. fortolkningen består i at gennemløbe den hermeneutiske cirkel indtil der nås en mening uden indre modsigelser i et subjekt (forsker)– objekt (de forskede) relation (Fredslund, 2012, s. 78).

I flg. Birkler i filosofiske hermeneutiske centrale pointe, er tanken om, at de hermeneutiske begreber ikke blot er gældende vores tekstforståelse, men er centrale eksistensvilkår. Det at kaste en forforståelse ud over verden for at kunne gribe verden er noget helt grundlæggende ved mennesket” (Birkler, 2011, s. 42ff). Sagt med andre ord skal den hermeneutiske cirkel dermed ikke kun ses som et redskab til opnåelse af forståelse, men også ses som en måde for mennesket at være til på (ibid.).

Jf. Gadamer er uddybende forklaring ”forforståelse” i relation til begrebet fordomme. Det betyder at fordomme altid er en tilstedeværende og nødvendig betingelse for overhovedet at kunne forstå. Forsker kan derfor ikke lægge sine fordomme bag sig og gå direkte til tolkning uden en forforståelse. Dvs. når forsker indgår i en forståelsesproces, bringes en række forforståelser med ind i denne, hvormed hermeneutikken bliver til en cirkularitet mellem forforståelse og forståelse (Fredslund, 2012, s. 78ff). Det betyder derudover at, til trods for, forforståelsen der anerkendes som værende en del af forskningsprocessen, så tager forskerens egen forforståelse udgangspunkt i dennes konkrete situation(ibid.) Omsat til mit speciale om forforståelse, har jeg dermed for - viden om problemfeltet ” manglende italesættelse af

fosterets beskyttelse i relation til gravide brugere der er i hashmisbrug”. Min forståelse herom i forhold til den etiske dimension er, at den indeholder forforståelse om, hvor komplekst et problem de gravide brugere har, idet de ikke alene kæmper i hverdagen med hashstof indtagproblemet. Men også at de kæmper med deres problemer indenfor social /- psykologisk tunge livserfaringer.

Derudover og i flg. Gadamer er udgangspunktet for vores forståelse ”situation” og ”horisont” dvs. det ståsted vi har i en forståelseshandling der blandt andet omfatter dele af ens personlige historie såsom uddannelse, arbejde, familieforhold med mere. Disse dele af vores situation er med til at præge den måde hvorpå vi forstår fænomener (Fredslund, 2012, s. 81ff). Ligeledes og i udgangspunktet ”Situation”, har denne konsekvenser for forskeren (subjektet) såvel som for det, der skal undersøges (objektet). Dette betyder at forsker sammen med interview personerne (aktørerne) ikke kan forstås uafhængigt af den situation de er placeret i.

Interviewpersonernes opfattelser og handlinger skal derfor fortolkes med en fortolkning af situationen (kontekst)(ibid.). Dette betyder for forsker, at der til trods for, forforståelsen der anerkendes som værende en del af forskningsprocessen, så tager forskerens egen forforståelse udgangspunkt i dennes konkrete situation (ibid.). Denne for - forståelse er iflg. Birkler ikke negativt ment, men skal ses som en generel forventning eller for mening, som altid er med forsker når denne handler og agerer sin dagligdag. Dvs. alle forskerens fordomme karakteriseres som forståelseshorisont (Birkler, 2011, s. 41f).

Som det sidste element i hermeneutisk indhold er forståelse en proces, der defineres som at to horisonter mødes i en horisontsammensmeltning (Fredslund, 2012, s. 82ff). Jf. Kuhn (Presskorn-Thygesen, 2012, s. 28), skal horisontsammensmeltning forstås således, at forskerens egen forforståelseshorisont smelter sammen med de studerede menneskers. Det betyder, at der skabes en tredje forståelse, som befinder sig på den anden side af forskerens forståelseshorisont – hvilket forklares som, at forståelse bliver en produktiv og ikke en reproduktiv aktivitet (Fredslund, 2012, s. 83). Processen foregår således, at forskerens forståelse bringes videre fra den ene forståelseshandling til den næste, hvilket herom udledes som forforståelse(ibid.). I metodologien anvendes kvalitativ eller observerende undersøgelse tilgang. Tekster fx interview karakteriseres som tilstræbelse og søgen efter nuancerede redegørelser for forskellige aspekter af den interviewedes livsverden og holdninger hertil og hvor arbejdet indeholder ord (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 51).

Sammenfattende er specialets konkrete hermeneutiske analysemetode som følgende:

Hermeneutisk analysemetode kendetegnes som en metode hvor procedurer fastholdes for at undgå den faldgrube, at man som forsker vægter sin egen forforståelse, og dermed nedtoner den andens sandhed. Metoden åbner op for en dialog, hvor forskeren kan bidrage med sin egen horisont. Hermed kan der opnås en forståelse som ikke er en tro kopi af den andens forforståelse, men derimod en situation, hvor der opstår noget helt tredje. Sagt med andre ord bevæger analysemetoden sig fra en dekontekstuering til en rekontekstuering (Dahlager og Fredslund) (Malterud, 1996), hvor dekontekstuering vil sige, at man tager dele af materialet ud for at betragte det nærmere. Rekontekstuering derimod vil sige, at man sammensætter materialet på en ny måde. Metoden er delt op i fire trin og er som følgende:

Helhedsindtryk - Det første trin i analysen er at bevidstgøre egen forforståelse, hvilket allerede sker ved læsning af transskribering af interviewene og herved danne et helhedsindtryk (Fredslund,Dahlager, 2016, s. 176). Her tilstræbes det, at forskeren tilbageholder sin egen forforståelse.

Identificering af meningsbærende enheder Andet trin består i en organisering af enheder med fokus på tekstens udsagn, men uden at stille efterfølgende spørgsmål hertil. Disse meningsbærende enheder inddeles herefter i kategorier. Denne proces betegnes meningskategorisering hvormed enheder kategoriseres struktureret (Fredslund,Dahlager, 2016, s. 176) . I specialet kategoriseres de meningsbærende enheder induktivt, således at transskriptionerne herefter inddeles i underkategorier.

Operationalisering – Ved det tredje trin gennemgås kategorierne og operationaliseres. Er der tale om mange kategorier, kan der være overlap, hvorfor det er nødvendigt at operationalisere og ordne kategorierne yderligere. Kategorierne kan enten sættes sammen, eller der kan foretages en underinddeling (Fredslund,Dahlager, 2016, s. 176). Kategorierne tildeles tema med overskrift. I dette trin kategoriserer jeg de meningsbærende enheder induktivt, hvor jeg observerer materialet efter ligheder og herefter tildeler dem et overordnet tema. På grund af undersøgelses materialets mængde bestående af 12 interviews, har jeg yderligere centreret kategoriseringen af meningsbærende enheder i overordnede temaer under min operationalisering.

- Baggrund for oprettelse af Etisk Råd.
- Etisk Råd og fordele ved oprettelse af denne.
- Bør fosteret gives rettigheder i relation til bruger og dennes rettigheder.
- Bruger bør sættes i forvaring for at beskytte fosteret.
- Grønland har ratificeret og implementeret Råd om Menneskerettigheder.

Før jeg bevæger mig over i næste trin, foretager jeg yderligere underkategorisering ud fra ovennævnte overordnede temaer. Fund i underkategorierne illustrerer datamaterialet om holdninger i spørgsmålet om fx fosterets beskyttelse og retsstilling og afspejler deres meningsskabelse henført til bruger.

Rekontekstualisering og hermeneutisk fortolkning – I sidste og fjerde trin er spørgsmålet for analysen, hvordan teksten kan forstås som et svar på specialets problemformulering. Kategorierne sammenholdes på ny, hvor fokus er på de indbyrdes relationer mellem disse, for derved at identificere overordnede temaer der spænder over en række kategorier. Temaer (bilag 5 matrix over analyse af tema) afspejler teksternes indhold over informanternes holdninger og består af følgende overordnede temaer:

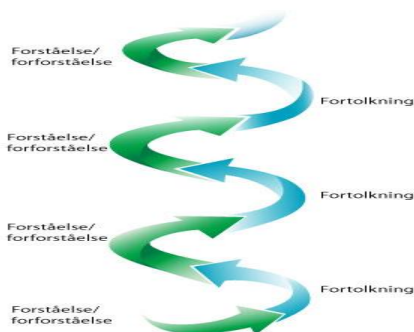
- Rettigheder
- Etiske forhold
- Forebyggelse

Ved en hermeneutisk fortolkning vil rekontekstualisering af teksten inden for en bred referenceramme afstedkomme, at forskeren ser sagen i den helhed såvel som dens kontekst (ibid.) (Kvale, 1994, s.191). Man bevæger sig fra det specifikke til det generelle, det vil sige fra de identificerede kategorier til helheden, eksempelvis interviewene, fra tekst til kontekst, fra det individuelle til det almene samt fra empiri til teori. Udsagn tolkes i forhold til en bredere kontekst, for således at kunne opnå en mere nuanceret forståelse (Ibid.) (Fredslund, 2001). I processen, i dette trin og med udgangspunkt i forskellige teorier, kan der ved samme spørgsmål åbnes op for flere fortolkninger, og hermed en rekontekstualisering af analysen inden for en bredere teoretisk ramme. Valg af teorier afhænger af flere forhold, såsom en teoris forklaringsforhold, og som indfanger de fænomener specialet undersøger og åbner op

for nye fortolkninger. Denne hermeneutiske cirkel kan gentage sig selv i uendelighed, idet et nyt ståsted ved horisontsammensmeltning kan møde andre horisonter og så fremdeles.

Fig. 2 viser illustration af Gadarmers hermeneutiske model.

Samlet set er specialets hermeneutiske videnskabsteoretiske tilgang, dermed metodologisk kvalitativ tilgang, der karakteriseres som tilstræbelse og søgen efter nuancerede redegørelser for forskellige aspekter af tekster og den interviewedes livsverden og holdninger hertil og hvor arbejdet indeholder ord (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 51).

I næstfølgende kapitel præsenteres specialets teori.

4 Teori

Indledningsvist henført til specialet, er det min antagelse, at det fysisk usynlige foster, der bor inde hos kvinden i ni måneder, bør gives opmærksomhed, for at være genstand for en berettiget samfundsdebat om etisk normgivning for adfærd, ved misbrug af hash hos gravid kvinde.

Som teoretisk reference i mit speciale har jeg valgt at anvende Axel Honneths kritiske teori om anerkendelsesformer, Jakob Birklers definition af Immanuel Kants etiske begreb – indre og ydre pligt etik samt Peter Abrahamsens definition af socialpolitikmodeller i et dansk velfærdssamfund.

Valget af teori om anerkendelsesformer baseres på, at der i det senmoderne grønlandske samfund eksisterer dynamikker der medfører belastninger for en gruppe mennesker. Disse belastninger er fx forklaret ved en stigning af forhold i form af lidelser fx – misbrugsproblemer, herunder brugere med dette problem. Det betyder at der i samfundet kan være indikation for, at det er vanskeligt for den gruppe af samfundets borgere at blive

anerkendt ved, at kunne leve op til samfundets omskiftelige krav, som borgerne møder i den senmoderne grønlandske samfund. Mit speciales anvendelse af Honneths anerkendelsesteori tager således afsæt i nuværende forhold for bruger med rettigheder samt fosteret og dets manglende beskyttelse i det nuværende senmoderne grønlandske samfund. Abrahamsens teori om socialpolitikens velfærdssamfund har jeg ligeledes taget i anvendelse, idet eksempelvis hashmisbrug ikke alene kan få konsekvenser for fosteret med mulighed for fosterskader og dets senere opvækst gennem livet med senvirkninger som følge af misbruget, men også på samfundet som helhed. Er der opstået fosterskader, foreligger sandsynligheden for, at disse skader vil følge barnet gennem sin opvækst med behov for ekstra støtte eksempelvis inden for områder som pasningsinstitution, uddannelse samt øvrige sociale ydelser i voksenlivet som følge heraf. Med andre ord, så kan et misbrug brede sig som ringe i vandet, og således ikke kun influere på brugerens egne omgivelser, men også få såvel sociale- som økonomiske konsekvenser af varig størrelse på fosteret. Som supplement til velfærdssamfundets definition kobles ligeledes begrebet social afvigelse. Velfærdssamfundets socialpolitiske sammen med social afvigelse anvendes i specialets analyse om forebyggelse.

Anderledes er det for valget af Jakob Birkler i Immanuel Kant etiske begreber vedrørende indre- og ydre pligtetik. Grønland har ikke oprettet et forum hvor generelle spørgsmål om etiske forhold og diskussioner heraf kan placeres og forholdes som adfærdsnormer og værdier. Begrundelsen for valget af Jakob Birklers definition af Immanuel Kants etiske begreber, hvilket jeg forstår som en filosofisk praktisk definition er, at jeg finder pligtetikken passende som en teoretisk forståelsesramme til at identificere fosterets beskyttelse gennem specialets anvendte empiri om love, råd/nævn og MANU. I relation til mit speciale anvendes således teorien om pligtetik i relation til fosteret om, hvorvidt samfundet som helhed såvel som indenfor adresserede grupper, herunder politikere og professionelle har pligt til at diskutere etiske forhold vedrørende adfærdsnormer og værdier.

I næstfølgende afsnit præsenteres teori om anerkendelsesformer. Begrebsafklaring om behov for anerkendelse, vil blive sat ind som teoretisk forståelsesramme ved analyse af mine kvalitative interviews i relation til rettigheder i afsnit 5.2.1

4.1 Definition af anerkendelsesformer

Honneth er født i Essen Tyskland i 1949 og er professor og socialfilosof og er kendt for sin anerkendelsesteori der tager afsæt fra forskellige socialteorier. Honneth udgav i 1992 sin selvstændige teori, der er kendt som hans positionering som socialfilosof; ”*Kampf um Anerkennung*”; menneskets behov for anerkendelse (Willig, 2003, s. 8ff). Med sin anerkendelsesteori har Honneth dermed videreudviklet en kritisk metodologisk sociologisk metode, der er i stand til at omfavne flere fagdiscipliner på en konstruktiv måde (Willig, 2003, s. 19). Honneth forfølger sine forfædrene filosoffer, der påpegede tabet af den etiske orientering i overgangen til det moderne samfund (jf. Tönnies om erosionen af personlige relationer, Durkheim om anomiske (lovløsheds, strukturløsheds, normløsheds tilstand) i den stigende økonomiske konkurrence, mv. (Willig, 2003, s. 11ff)

Ved videreudviklingen gør Honneth det muligt at begrunde og retfærdiggøre de normativt ladede (hvordan noget bør være el. bør gøres) tidsdiagnoser i et moderne samfund. Honneth referer ikke til bestemte universelle formål, men vil i stedet sætte de formelle forudsætninger for menneskets muligheder for selvrealisering, der hermed udgør hans sociale teoretiske udvikling for en kritisk metodologisk begrundelsesstrategi. De formelle forudsætninger for menneskets mulighed for at udvikle sig, er italesat i hans hovedværk ”Kampen om anerkendelse” og i Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte ved hjælp af Hegel. Dette ved at vende tilbage til antropologisk argumentation, dvs. studiet om samspillet mellem sociale forhold og kulturelle forestillinger såvel i et lokalt som i et globalt perspektiv. Honneth identificerer derved anerkendelse som værende antropologisk forankret, idet menneskets identitet er afhængig af anerkendelse (Willig, 2003, s. 12). Begrundelsen herfor er, at mennesket ikke kan udvikle en personlig identitet, ej heller blive ”individueret” dvs. bevidst komme overens med sit eget indre, uden en egentlig anerkendelse.

Honneths point er, at man kan arbejde med et normativt fundament, hvor man kan begrunde de samfundsmæssige udviklingsprocesser, italesat som fejludviklinger, forstyrrelser eller som sociale sygdomme med deres årsager, opståelsesmekanismer og manifestationer (patologier). Meningen hermed er ikke hvordan det enkelte individ skal leve – men er ud fra en ide om det gode liv og at dette kan retfærdiggøres ved hjælp af en svag formalistisk antropologi, der sætter få men grundlæggende betingelser for menneskets selvrealisering. Det gode livs muligheder og potentialer afhænger af, hvorledes de sociale strukturer i samfundet formår at

imødekomme de grundlæggende forudsætninger for den vellykkede selvrealisering, menneskelig erfaret anerkendelse (Willig, 2003, s. 14).

Sammenfattende er Honneth positionering indenfor socialfilosofien dermed en kritik over tekniske samfundsteorier der er for entydige og tekniske, hvilket han vil erstatte eller bidrage med samfunds etik for at undgå umenneskelighed i samfundet ud fra en teoretisk argumentation om borgernes anerkendelsesbehov.

Grundtanken i anerkendelsesteori er det sunde liv, en identitet præget af selvtillid, selvagtelse og selvværd. Honneths tre anerkendelsesformer; privat sfæren, retslig sfæren og solidarisk sfæren er omdrejningspunktet for selve teorien i den grundlæggende sunde liv. Oplevelsen af anerkendelse i den enkelte sfære udgør et ontogenetisk trin i individets udvikling, dvs. at de tre sfærer indgår i en indbyrdes relation (Willig, 2003, s. 14). Grundsætningen er, at individet ikke kan udvikle sin personlige identitet uden anerkendelse. De tre anerkendelsessfærer defineres som følgende:

Privatisfæren/familien skabes selvtillid:

I privatisfæren/familien er kærlighed grundlæggende betingelse for den individuelle udvikling af selvtillid. Dette erfares i et gensidigt følelsesbetonet afhængighedsforhold af emotionel støtte. Igennem eksistensen af den anden erfarer den enkelte, hvorledes anerkendelsesbehovet dækkes; dvs. Kærlighedsforholdet såvel som familie og venskab udgør symmetriske relationer, hvor den enkelte kan etablere en fortrolighed med sine ressourcer, indstillinger og værdier og se dem modtaget og anerkendt, og dermed vedligeholde den grundlæggende selvtillid. (Willig, 2003, s. 15). Dvs. karakteren er følelsesbetonet kontakt, hvor den moralfilosofiske indhold er omsorg eller kærlighed – betinget af følelsesbundet omsorg for andres velfærd med henblik på sin eller deres egen velfærd (Honneth, Axel, 2003, s. 92).

Den retslige sfære Selvagtelse/selvrespekt

I den retslige sfære har alle individer samme samfundsmæssige rettigheder og muligheder igennem lovmæssige rettigheder. Det enkelte individ er i stand til at få selvagtelse for sig selv som et lige medlem af samfundet igennem universelle rettigheder der er givet til alle medlemmer af samfundet. Igennem denne anerkendelse udvikler individet selvagtelsen. Omvendt kan en person uden rettigheder ikke opnå selvrespekt. Sagt med andre ord, er den

højeste form for selvrespekt først realiserbar, når den enkelte er anerkendt som autonom handlende som retssubjekt (Willig, 2003, s. 15-16, 18). Retssubjekt forstås som, en persons alle former for universelle rettigheder i samfundet. Anerkendelse i retslig sfære har i flg. Honneth karakter af en universel handling, hvor begrebet moralsk respekt henvises til Immanuel Kants kategoriske pligt til at anerkende alle andres normalitet (Honneth, Axel, 2003, s. 92f), hvilket i strafferetten betyder mindstemål for psykisk modenhed.

Den solidariske sfære skabes menneskets selvværd

Den solidariske sfære der også kan betegnes som værdifællesskaber dækker over den arbejdsmæssige, kulturelle og politiske det enkelte individ indgår i. Individet anerkendes som særegenhed, som et uerstatteligt og unikt individ, der bidrager til samfundets reproduktion og hele, og værdsættelsen/anerkendelsen sker på baggrund af særlige funktioner og kvalifikationer. I fællesskabet er der normer og værdier som danner grundlag for individets selvværd. Hvis man gennem social værdsættelse oplever følelsesmæssig tillid og hvis man kan præstere noget eller fællesskabet finder det værdifuldt, vil den enkelte opleve følelse af selvværd og udvikling. Jf. Honneth finder selvværdsættelsen sted på det emotionelle og kognitive niveau, og som skabes gennem handlinger (Willig, 2003, s. 16ff). Dvs. individet nyder godt af fællesskabets anerkendelse, men skal samtidig bidrage til samme fællesskab. Dette forhold mellem individ og fællesskab beskriver Honneth med begrebet solidaritet eller Loyalitet (Honneth, Axel, 2003, s. 93)

På grund af Habermas manglende evne til at indoptage de moralske krænkelser (Habermas kommunikative handlen) kritiserer Honneth Habermas, der på den måde undgår at indfange de normative forventninger, som i flg. Honneth ligger uden for de hegemoniale offentlighed. Det betyder at det undertrykte gruppers syn på samfundet ikke idealmæssigt indeholder et retfærdigt samfund (Willig, 2003, s. 20ff). Ud fra denne kritik af Habermas udvikler Honneth begrebet "Uretsbevidsthed" og "Usynlighed" i visuel og verbal sammenhæng - knyttet til anerkendelsesteoriene. Krænkelserne til de ovenfor beskrevne tre sfærer er forklaret som følgende:

I privatsfæren kan krænkelser fx være voldtægt, seksuel misbrug, omsorgssvigt mv (Willig, 2003, s. 18).

I den retsligsfære kan borgerens retsstilling krænkes hvis den moralske ansvarlighed bliver ignoreret, fx ved at rettighedsindehaver ikke bliver vejledt om sine rettigheder i en konkret sag, eller når en gruppe i samfundet bliver retsligt diskrimineret (ibid.).

I den solidariske sfære finder krænkelser sted, når mennesket ikke bliver anerkendt, stigmatiseret, ringeagtet eller ydmyget på en måde, at deres færdigheder og evner ikke længere nyder nogen anerkendelse i samfundet. Fx ses krænkelserformerne som ikke at blive hilst på, blive set, eller hørt (ibid.).

I mit speciale anvender jeg primært ”retslige sfære”; Ved en sammenkædning af den retslige sfære, så ses denne retsligt at anerkende bruger. Specialets antagelse og fortolkning er derfor, at i tilfælde hvor den gravide misbrugerens behov i forbindelse med misbrugsbehandling imødekommes bliver den gravide kvinde med misbrug retsligt anerkendt. Derimod og for specialets kernefelt fosteret, ses denne ikke at være retsligt anerkendt, idet egentlige rettigheder først opnås efter barnets fødsel. Krænkelserformerne i relation til rettighederne for samme gruppe kvinder kan også være, at der ikke tilbydes en passende type misbrugsbehandling på grund af samfundets mangel på uddannet personale.

I den solidariske sfære: Omsat til min problemformulering kan kvinden ud fra den solidariske sfære være i risiko for skade på baggrund af hendes livsverden indbefattet med hashmisbrug under graviditeten, og hvor det sociale fællesskab omtaler hende dårligt, eller helt ved at ignorere og undlade at lytte til hende. Den antagelse kan resultere i at kvinden falder ud af de grønlandske sociale normer, og hermed blive stigmatiseret, samtidig med at hun mister eller skader sit selvværd og muligheden for udvikling af denne i social sammenhæng.

Honneth definerer derudover en anden form for sociale krænkelser som er følgende:

Uretsbevidsthed

Honneth definerer ”Uretsbevidshed” som kendetegner de moralske oplevelser, der ikke indeholder forestillinger om en moralsk helhedsordning eller idealforestillinger om et retfærdigt samfund, men udviser en følsom fornemmelse for krænkelser af moralitetskrav, som forudsættes at være retfærdig, (Honneth, Axel, 2003, s. 56). Iflg. Willig i Richard Sennett bruges som studieeksempel af ” den fleksible kapitalisme, hvor arbejderen er underlagt uigennemsigtige magtstrukturer, og derfor må se sine langsigtede normative forventninger

skævvredet” (Willig, 2003, s. 21). dvs. det overordnede retfærdighedsbillede ikke er skarpt og en eventuel ringeagt derfor kan være vanskelig at placere i en større moralsk sammenhæng. Dette begrundes i, at strukturerne forsøger at undgå at de undertrykte grupper i samfundet kommer til orde, hvilket gøres ved brugen af social og kulturel kontrol (ibid.). Det kan fx være offentlige uddannelser hvor kulturelle udelukkelsesprocesser foregår.

Det kan derudover i flg. Honneth være igennem institutionelle individualiseringsprocesser dvs. alle statsligt inspirerede eller erhvervsorganisatorisk anordnede strategier, der forsøger at inddæmme faren for en kommunikativ forståelse omkring fælles gruppe eller klassespecifikke urets erfaringer (Honneth, Axel, 2003, s. 63f). Iflg. Honneth ødelægges den kommunikative infrastruktur, som er en forudsætningen for en solidarisk mobilisering af rets følelse (ibid.).

Usynlighed – (synlighed)

I flg. Honneth defineres ”usynlighed” som at nogle mennesker lider under ikke at blive set. Det at individet ikke bliver set betragtes som en form for ikke at blive anerkendt. Formerne der giver udtryk for usynlighed kan være i forskellige kontekster. Fx kan en gruppe mennesker i socialklassesammenhæng ignoreres af overklassegruppen der ligger under deres status. I flg. Honneth handler det om to forskellige forståelser, dvs. ”anerkendelsens erkendelsesteori adskiller `erkende´ fra `anerkende´, sådan at `erkende´ gælder den kognitive identifikation af et andet individ og `anerkende´ betegnes som den ekspressive handling, hvor den anden person gives anseelse i forskellige samfundslag. Begge definitioner knytter sig til den moralske dimension af anerkendelseshandlingen (eller fraværet af den). Dvs. erkendelsen om en anden person, er i menneskets tænkning dvs. er mental baseret hvorimod anerkendelse af en anden person er sprogliggjort hvor en anden person gives en anseelse i begges handlinger. Honneth peger på, at det er tidens udviklingstendens, at usynlighed sammen med anerkendelsesteoriene, har mest fremkomst af socialpatologiske lidelser i form af depression og forbrug af antidepressive midler befolkningen (Willig, 2003, s. 22ff).

Sagt med andre ord er ”Uretsbevidsthed” og ”Usynlighed” krænkelserformer der kan gå ind og påvirke den enkelte eller grupper i en negativ retning, hvis ikke der gøres modstand mod det system der ikke anerkender dem. Eksempelvis hertil kan det sociale system mangle, at anerkende borgeren der har behov for at blive hjulpet til at blive frigjort for sin misbrug.

Borgeren kan hermed opleve at være en usynlig regel eller paragraf figur foran en socialrådgiver, i stedet for at se borgeren og høre dets udsagn.

Krænkelser der vedrører Honneth's teorier om usynlighed og anerkendelse, er relevante argumentationsteorier i social og velfærds politisk sammenhæng, idet velfærdssamfundets institutioner fx ikke altid sikrer den enkelte eller grupperes retsstilling i samfundet.

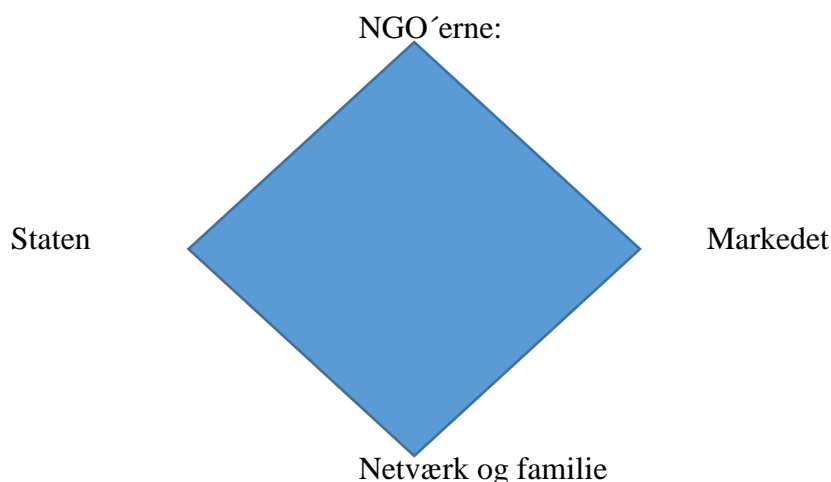
Nedenfor definerer og beskriver specialet velfærdspolitikken baseret på socialideologisk politisk samfund og sociologiens definition på afvigelse.

I næstfølgende præsenteres definition af socialpolitikken velfærdssamfund sammen med afvigelse set ud fra forståelsen om bruger der er i hashmisbrug.

4.2 Definition af socialpolitikken velfærdssamfund og afvigelse heraf

I det følgende beskrivelse om definitionen af den danske socialpolitiske velfærdssamfund kan der drages en parallel mellem det danske velfærdssamfund nedenfor til det grønlandske velfærdssamfund. Nedenstående begrebsafklaring om velfærdssamfundet og socialpolitik vil blive sat ind som teoretisk forståelsesramme ved analyse af mine kvalitative interviews i relation til forebyggelse i det grønlandske velfærdssamfund i afsnit 5.2.3.

Ifølge Abrahamsen er den danske Velfærdssamfund en model der bygger på en socialdemokratisk ideologi, som resultat af en historisk reform arbejderbevægelse (Abrahamsen, 2016, s. 130ff). Den danske (nordiske) socialpolitiske velfærdsmodel finansieres gennem skatter og er karakteriseret i fire varianter som er følgende:

Figur 1. Velfærdsdiamanten

- NGO'erne: Der kan fås hjælp fra frivillige organisationer (praktisk eller materiel hjælp)
- Markedet: fx i form af løn og forsikringsydelser fx ved ulykke
- Netværk – Familie: fx i form af omsorg, pleje og støtte
- Staten / kommunen (offentlige): fx hjælp i form af service og tjenesteydelser eller overførselsindkomst fra staten (misbrugsbehandling, hjælp til børn med behov, førtidspension mv.).

Velfærdsmodellens overordnede funktion er serviceydelserne der varetages af kommunen og staten der påtager sig overførselsrollen til bl.a. kommunerne. Modellen betegnes derudover overordnet at have en funktion som social investeringsstat hvori sikring af de grundlæggende rettigheder i form af sundhed, uddannelse og social sikring er forankrede i samfundet.

Modellen karakteriseres ligeledes som sikring af universelle ydelsesrettigheder, der er en vigtig del af et socialdemokratisk politisk styret samfundsprogram. Dvs. den danske stat der er nordens velfærdsmodel, er den centrale aktør og institution, baseret på, at en del af de sociale opgaver varetages af det offentlige og finansieres via skattebetalinger fx ved at alle, uanset indkomster, formue, ægteskabelig stilling mv., har ret til folkepension (Abrahamsen, 2016, s. 132ff). Af den grund er skattetrykket højt i Danmark.

Ser man på det grønlandske samfund og udviklingen heraf er opfattelsen af velfærdssamfundet som følgende:

Ændringen i det grønlandske samfund og udviklingen heraf ses at være gået hurtigt i perioden G- 1950 – G-1960. Det der svarer til ca. 50 års udvikling i Grønland vurderes at have foregået over 300 år i Danmark (Arn fjord, 2016, s. 156ff). Fra at være et koloniland (1721) til at blive indlemmet som amt i 1953, og dermed en del af Rigsfællesskabet med Danmark og Færøerne til Hjemmestyre i 1979 og Selvstyre ordningen i 2009, kan Grønlands velfærdssamfund defineres som at være i islæt med den danske socialdemokratiske social politik der er baseret på en social ideologisk grundlag (ibid.). Grønland har lidt over 56.000 indbyggere (2020 tal) hvilket nogenlunde har ligget stabilt gennem det sidste 10 -15 år. Det grønlandske velfærdssamfund bliver finansieret med fx bloktilskud fra Danmark, EU- salg af fiskekvoter og støtte til folkeskole og uddannelsesområdet. Derudover finansieres velfærdssamfundet af skatteindtægter og fiskeriindtægter(ibid.).

Set med den hurtige udvikling i det grønlandske samfund og samfundets udfordringer i form af sociale problemstillinger, har jeg udvalgt følgende makro og mikrosociologiske forklaringer på afvigelse:

Når der er tale om velfærdssamfundets forskellige sociale klasser, findes individer eller grupper, der kendetegnes at have sammensatte social og sundhedsmæssige problemer fx et eller flere misbrugsproblemer. Set ud fra sociologisk tilgang, peges på, at problemer som social- og sundhedsmæssige afvigelser som misbrugsproblemer, betegnes som samfundsmæssige og livshistoriske processer, der gør at individer få sociale problemer eller bliver afvigende. Den sociologiske forståelse i flg. Juul i Ernæs og Monrad 2013 om afvigerteorien er, at sociale problemer er afvigelse fra samfundets normer, hvilket opfattes som ”brud på den sociale ordens ligevægt” – hvilket ikke er baseret på den enkeltes ”lidelseshistorie” og forstås som ”uligevægtsproblemer, der truer den sociale orden” (Juul, 2016, s. 606ff). Modsat denne forståelse peger Juul i Robert Mertons (1960-erne) teori, at det handler om ”strukturelle dysfunktioner og anomi, som bryder med strukturfunktionalismens traditionelle ligevægtstænkning”(ibid.). Strukturfunktionalismen er forklaret ved, at den bygger på grundantagelse om at samfundet består af funktionelt differentierede delsystemer og er i balance, når alle delsystemerne udfylder de funktioner, de har i helheden (ibid. s. 607). Dvs. strukturelle dysfunktioner og anomi er sociale problemer, der er resultat af ”krydspres mellem samfundets kulturelle normer og den del af befolkningsgrupper der er underprivilegerede, som ikke har mulighed for at leve op til normerne” (ibid.). I flg. Juul i Merton udgør manglende muligheder, som dysfunktioner i strukturen og kan medføre til forskellige former for social afvigelse, fx ”tilbagetrækning” (ibid.), hvilket overført til specialet fx betyder, at den gravide kvinde afskriver samfundets normer om ikke at indtage hash under graviditeten og fravælge det legitimerede middel - hashmisbrugsbehandling - til at opnå fødsel af et robust barn. En tredje afvigerteori er i flg. Donald Sutherland (Sutherland & Cressey 2011), (ibid. s 608) en mikrosociologisk teori der skal forstå afvigelse som et resultat af uhensigtsmæssig sociallæring i individets primærgrupper. Sociale problemer som misbrug er udviklet ud fra kriminalitetsteori, hvor at individet imiterer den adfærd, som præger primærgruppen adfærdsmæssigt (ibid.).

I det grønlandske senmoderne samfund er velfærdssamfundet udviklet ved, blandt andet, at individer og familier har mulighed for at blive støttet op på problemstillinger som fx misbrug

omsorgssvigt, manglende uddannelse mv. og de deraf afledte konsekvenser som følge heraf. Til trods herfor, ses fosteret at være usynlig i rapporter og samfundsdebatter; sagt med andre ord er fokus på gravid kvinde/familie, som er retslig indehaver af rettigheder, desuagtet euforiserende problem fx hashmisbrug, og det derved ses, at fokus er på kvindens rettigheder.

I det næstfølgende afsnit præsenteres begrebet etik.

4.3 Definition af etik

Indenfor for sundhedsvidenskaben defineres etik af Birkler, henført til Aristoteles, der formulerer en egentlig sædelære (Aristoteles 1934/1999) (Birkler, Jakob, 2009, s. 15ff) Etik er et filosofisk begreb, der oprinder fra den græske betegnelse "ethos" og betyder "sædvane" eller "det vanemæssige". Det betyder at menneskets sædvaner er blevet sædeliggjort dvs. er blevet en del af menneskets karakter og personlighed. Sædvaner forstås også som bolig eller det sædvanlige bosted, hvilket betyder i praksis et sted hvor handlinger og eller menneskers afhandlinger har deres afsæt fra. Sædelærens udgangspunkt er sædvanernes opståen og udvikling hos mennesket og samfundet som helhed. Med andre ord stå "ethos" filosofisk for" (Birkler, 2011, s. 15ff),:

"Hvordan handler vi skikkeligt? ", "Hvad er vores sædvane, idet vi handler? hvilket betyder etableret og socialt accepteret praksis, skik som har vundet hævd (Den Store Danske, 2019).

Iflg. Birkler handler det om etikens grundlæggende spørgsmål om hvordan vi bør handle og er grunddiscipliner, der er knyttet til menneskets handleliv (Birkler, 2011, s. 15ff),

Derudover betyder etik at der er pligter og regler samfundet bliver pålagt om (Birkler, Jakob, 2009, s. 21). Sagt på en anden måde kan etik forklares som en kritisk refleksion og forestillinger om, hvad der er den rigtige menneskelige handlemåde, livshandlemåde og livsførelse. Man kan således både tale om individuelle og samfundsmæssige etiske normer, ligesom der kan findes etiske normer, som er knyttet til afgrænsede grupper, fx en profession (Hartlev, 2005) Etiske normer kan dermed både være bredere og snævrere normer end retlige normer (Knut W. Ruyter, 2000). Samfundsmæssige etiske normer kan betragtes som udtryk for et samfundsethos - en samling af generelle normer og værdier, som på samfundsmæssigt niveau er etik, der er fundet som fælles konsensus indbygget i samfundet. Retten er ligeledes et udtryk for ydre etiske normer.

Birkler karakteriserer to former for etik som værende filosofisk og praktisk filosofisk etik. Den praktiske filosofiske etik i flg. Birkler anvendes fx af professionelle, socialrådgivere, læger mv, der bruger deres egne etiske retningslinjer i deres praksis (Birkler, Jakob, 2009, s. 17).

Den praktiske filosofiske etik er regeltyper der illustreres som følgende etiske regelsæt:

Fig. 3 praktisk filosofisk etik jf. Birkler

Regler	Nedskrevne	Uskrevne
Alvorlige	Retslige love	Etik
Mindre alvorlige	Spilleregler	Etikette

Forklaringerne regelsættene er beskrevet nedenfor

Jf. illustrationen ovenfor, anvendes etiske regler til at karakterisere forskellen på alvorlige og mindre alvorlige, med skrevne retslige love samt spilleregler eller ikke skrevne etik og etiketter. Etik og etikette kan være uskrevne og mindre alvorlige (Ibid.).

Hos Birkler er det normative som foreskrivende og er ”samling af, et udtryk for eller en teori om de normer og værdier, jeg eller vi sædvanligvis udlever og efterlever”, hvilket ud fra specialets tilgang til etik om fosterets stilling i det grønlandske samfund er ud fra en forståelse om normativ etik. (Birkler, Jakob, 2009, s. 16).

I næste afsnit præsenteres Kant´s teori om pligtetik.

4.3.1 Immanuel Kant og Pligtetik

Henført til den generelle pligt etik skelnes mellem indre og ydre pligter. Den kristne pligtetik er pligterne skabt af Gud og kan derfor defineres til at være ydre pligter og fx er pligter omkring vores arbejde, føle os forpligtet af samfundets normer. Pligter indefra er henført til menneskets egne rationale skabte pligter fx at en gravid kvinde handler på en bestemt måde i sin hverdag, hvilket er den der er i overensstemmelse med Kants pligtetik (Birkler, 2011, s. 155). Fx kan en gravid kvinde forpligte sig til at komme i misbrugsbehandling for at beskytte sit foster mod påvirkning af sit hashmisbrug.

Jf. Birkler har Immanuel Kant 1724 – 1804 beskæftiget sig blandt andet med moralfilosofien. Jf. Kant forudsætter et ”bør” et ” kan ” (ibid.) Eksempelvis hvis den gravide hashmisbruger ”bør” gå i misbrugsbehandling forudsætter det at kvinden kan fravælge eller vælge denne handling. Kant forsvarer dermed et humanistisk menneskesyn, hvor kvinden frit og autonomt

kan vælge mellem forskellige handlingsmuligheder. Det er denne frie vilje som lægges til grund for Kant's moralfilosofi. Dvs. at hvis kvinden handler ud fra en god vilje, så handler kvinden også moralsk værdifuldt og rigtigt. Den gode vilje, jf. Kant, eksempelvis kvindens ønske om at modtage tilbud om misbrugsbehandling, er det etikken, der betegnes som den gode "sindelags etik". Sindelagsetik afgør hvorvidt der er tale om en moralsk handling. Dette skal forstås således, at den gode vilje ikke er i forhold til det kvinden udretter, men i forhold til hendes formål med misbrugsbehandlingen. Derudover mener Kant, at det er fornuften der skaber en god vilje. Det er dermed via fornuften, at kvinden rationelt fx kan skabe de pligter, som giver kvinden mulighed for at handle i overensstemmelse med den gode vilje (Birkler, 2011, s. 156).

Birkler beskriver, at der er mange forskellige pligter, der skal overholdes, og at der jf. Kant er én "superpligt" som skaber alle andre pligter. Dette kaldes for det "kategoriske imperativ". I flg. Birkler i Kant, skelnes mellem hypotetiske og kategoriske imperativer. Ved hypotetiske imperativer gælder, at det kun angår specielle tilfælde, hvor man står i en hypotetisk situation. Imperativ vil sige, at det er et påbud eller en handleregel. Det betyder fx, at hvis jeg vil holde mig i form, så skal jeg motionere hver dag. (Birkler, 2011, s. 156).

I modsætning til hypotetisk imperativ der er relativ og subjektiv formulerer Kant derfor et kategorisk imperativ, som Birkler oversætter til "ubetinget påbud" – en regel, hvilket omsat til min tolkning betyder, at hvis etik i relation til fosterets stilling skal tilgodeses i et samfundsperspektiv, så skal der laves handleregler der forankrer og angiver etiske retningslinjer for fosteret. Det kategoriske imperativ er modsat hypotetisk imperativ objektivt og absolut. Kant's humanistiske menneskesyn er således, at mennesket ikke bare er et frit autonomt og rationelt individ, men bør altid være et mål i sig selv og aldrig bruges som middel. I flg. Birkler i Kant er det derfor afgørende for pligtetikken, at der opretholdes et respektfuldt adfærd for andre mennesker (Birkler, 2011, s. 156ff).

Sammenfattende defineres "pligtetik" jf. Birkler i Immanuel Kant som følgende:

Pligten: Man skal handle så ens handling kan gælde som lov for alle mennesker,

Den gode vilje: Det er meningen bag den gode vilje der afgør om den er god og ikke handlingens konsekvenser,

Menneskesynet: Et hvert menneske har absolut værdi i sig selv. De er væsener hvis eksistens er et mål i sig selv.

Ud af flere kategoriske imperativer argumenterer Birkler videre Kants følgende imperative Kategori:

”Handl kun ifølge den maksime, ved hvilken du samtidig kan ville, at den bliver en almenyldig lov. (Kant 1999[1785], p 78) ” (Birkler Jakob, 2011, s. 158)

Henført til Birkler i Kant, bygger moral på et rationalistisk grundlag, hvor hvert enkelt menneske må handle selvlovgivende. Birkler i Kant definerer ”Maksime” som handleregel eller pligt, at mennesket skal handle på sådan en måde at mennesket med dets fornuft ønsker, at den regel eller pligt det ønsker at handle ud fra, skal gælde for alle også betegnet ”Universaliserbarheds – prøven” (Birkler, 2011, s. 157ff). Min tolkning i specialet betyder, at det er en antagelse, at handlingen hashrygning hos en gravid kvinde, i forhold til fx samfundets formulerede forebyggende, råd og vejledning, ikke efterleves på grund af handlingen hashrygning.

Iflg. Birkler bygger moral på et rationalistisk grundlag, hvor hvert enkelt menneske må handle selvlovgivende (Birkler, 2011, s. 157ff). Henført til min tolkning betyder det, at kvinder handler selvlovgivende, de er beskyttet af menneskerettigheder og derudover tilbydes kvinderne med hashmisbrug et misbrugsbehandlings tilbud. Idet moralen for Kant er et ”selvlovgivende redskab”, er min tolkning at brugere er selvlovgivende under deres graviditet, hvilket betyder at det i deres adfærd ikke har den moralske hensigt at skade deres ufødte barn.

Birkler argumenterer videre at, det handler om at der skelnes mellem etik og moral, hvor moral betyder de konkrete forskrifter, som samfundet retter sig efter og etikken der handler om overvejelser angående moralens grundlag. Dette betyder iflg. Birkler at ”moral – filosofien” er refleksioner over moralen, der sidestilles med etik (Birkler, 2011, s. 17). Fx hvis lovgivning om misbrugsbehandling udøves som tvang, kan samfundet reagere og give udtryk for moralske holdninger om, at loven moralsk er forkert, idet loven tilsidesætter kvindens menneskerettigheder jf. artikel 6. om at ”Ethvert menneske har overalt i verden ret til at blive anerkendt som rets subjekt” (FN Menneskerettigheder, 1948). ”Retssubjekt” defineres som ’født person’ hvori ligger en principiel anerkendelse af, at mennesket er en retslig

personlighed som har evnen til at have rettigheder (Rothmar Hermann, 2008, s. 36-37,43,56-57).

Når der er tale om etik, kan normer og værdier blive sat på en vanskelig prøve hos fx politikere, professionelle og brugere. Ethiske situationer er defineret grundlæggende som alle situationer hvor mennesker mødes. En etisk situation hvor mennesker mødes kan være i form af etisk dilemma.

4.4.1 Etisk dilemma

Birkler definerer etisk dilemma som følger:

”Vanskelig værdikonflikt, hvor der skal træffes et valg mellem flere alternativer for en konkret handling, hvis udfald får konsekvenser for andre mennesker” (Birkler, Jakob, 2009, s. 22f). Nærmere forklaring om etisk dilemma udtrykkes af Birkler som følgende:

Når der er tale om et etisk dilemma er grundværdierne, forklaret som respekt, ansvarlighed, ærlighed og tillid udfordrede (ibid.). Disse grundværdier kræver et valg i en situation, der umiddelbart virker uløselig. Konsekvensen er at etiske dilemma viser sig som alvorlig værdikonflikt, hvor der vil være mindst to værdifulde handlinger, men reelt kun et mulig valg (ibid.) dvs. i flg. Birkler er værdikonflikten kernen i det etiske dilemma (ibid.)

Etiske dilemmaer skabes i flg. Birkler i spændingsfeltet mellem det menneske ”kan” – ”skal”, fx den fagprofessionelle og ”bør gøre” (Birkler, 2011, s. 16).

Det er min forståelse, at når en bruger eksempelvis vælger at afbryde et misbrugsbehandlingstilbud, har samfundet, må de professionelle vælge at se stiltiende til, idet samfundets eneste reelle mulighed for sanktion er, en tvangsfjernelse efter barnet er født i henhold til ”Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om Støtte til Børn (Inatsisartutlov, 2017, s. 12), Anbringelse uden forældremyndighedsindehaverens samtykke”. Dette ses som et eksempel på et dilemmaforhold, hvor der til trods for, at hensynet dels er baseret på fosteret, dels på den gravide misbruger, så vægtes risikoen for skader på fosteret mindre end hensynet til den gravide kvindes rettigheder, idet der lovgivningsmæssigt set ikke kan sanktioneres før barnet er født.

Henført til mit speciale og etisk dilemma, er det min forståelse, at det er fosterets stilling der er på spil, set i forhold til den gravide kvindes rettigheder, som er forankret i den grønlandske

lovgivning. Eksempelvis kan en konsekvens som følge af, at bruger vælger, ikke at færdiggøre en påbegyndt hashmisbrugsbehandling være, at der opstår risiko for evt. skade på fosteret, og som først konstateret senere i barnets liv (Peqqik.gl, Graviditet og hash, 2019).

I kapitel 5 og herunder afsnit vil jeg præsentere specialets analyse og diskussion.

5 Analyse diskussion og delkonklusion

Indledningsvist er min analyse delt op i to dele. I den første analysedel præsenteres analyse af udvalgte lovtekster jf. svangerskabsafbrydelsesloven fra 1975 (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 1975), Lov om Støtte til Børn (Inatsisartutlov, 2017) Inatsisartutlov om behandling af Afhængighed (Naalakkarsuisut.gl, 2019), Råd/nævn i Grønland og MANU (Peqqik.gl, Graviditet og hash, 2020). MANU (Brandi Anshøj m.fl, 2016) har målgruppen gravide, familier, gravide og forældreskab. Formålet med samtlige analyser er at identificere fosterets beskyttelse.

I denne del af analysen anvendes teori jf. Jakob Birkler i Immanuel Kant. Min tolkning er, at der er fællestræk for alle tre love, idet samtlige hører ind under ”alvorlig nedskreven retlig lov uden nedskrevne etiske regler” jf. Birkler (Birkler, Jakob, 2009, s. 21). Fælles for svangerskabsafbrydelsesloven og støtte for børn er, at der indgår håndhævelse af lovene udtrykt gennem forskellige former for betingning. Det betyder at reglerne er indbyggede med sanktionsmulighed ved overtrædelse herom. Derimod er der ingen sanktioner i relation til Inatsisartutlov om behandling af afhængig.

Analysen og identifikationen er et forarbejde til interviewanalyserne i afsnit 5.2 Rettigheder.

I den anden del, vil jeg analysere min kvalitative tekstempiri ud fra politikere, professionelle og brugeres interviewudsagn (se bilag 5 matrix over analyse af tema).

Formålet er at ”indfange” tekster gennem politikeres, professionelles og tidligere brugere med hashmisbrug udsagn – om fosterets stilling i relation til beskyttelse og rettigheder, derudover at identificere holdninger om forebyggelse i de grønlandske velfærdssamfund i relation til bruger der er i hashmisbrug (se bilag 5 matrix over analyse af tema)

Før analyse præsenteres historikken om svangerskabsafbrydelsesloven. Formålet er at synliggøre lovens oprindelse og er implementeret i Grønland i 1975.

5.1 Historisk gennemgang af svangerskabsafbrydelsesloven

Svangerskabsafbrydelsesloven er fra 1975. Loven er regulering af Lov nr. 177 af 23. juni 1956 om foranstaltninger i anledning af svangerskab og er udarbejdet i folketinget i Danmark. Det historiske tilbageblik belyser, at processen med afbrydelse af svangerskab starter juridisk tilbage til år 1683 jf. Bilag A: Abortlovens historiske udvikling) (Det Ethiske Råd, 1997).

Overordnet ses processen om den danske abortlov med dets nuværende indhold som udtryk for samfundets ændrede tilstand i forhold til sociale, økonomiske, kultur og seksuelle normer (Danmarkshistorien.dk, u.d.). Normændring fortæller ligeledes om debatter der er foregået i forskellige samfundslag, fx i form af folkelige debatter, på foreningsniveau, kvinde interessegrupper, institutioner (mødrehjælpen) på det politiske niveau og på baggrund af religions overbevisning. Debattens indhold præger både etisk begrundede argumenter om kvindens adfærd, men også om årsager der ligger til grund for beslutningen om at få indført legal abort. Leve kår fra tidens periode og vilkår og eksempler på illegale aborter der har afstedkommet fatale konsekvenser for kvinderne beskrives blandt andet som årsager til abortlovens realisering. Der var for og imod. Modstandernes argumenter til fri abort var bl.a. vægten på fosterets rettigheder, at den seksuelle moral ville blive påvirket, samt at kvinden ville vælge abort af hensynet til bekvemmelighed. Tilhængere om indførelse af en udvidet abortlov argumenterer bl.a. med at der er social indikation fx i form af økonomiske og boligforhold og familiesituationen som helhed (Danmarkshistorien.dk, u.d.). Ligeledes viser gennemgang om abortloven at det Ethiske Råd i forbindelse med stillingtagen til sene provokerede aborter, har udarbejdet samt tilkendegivet holdninger, baseret på områder af abortloven fra Norge og Sverige og ud fra deres holdning om, at det etisk er uacceptabelt at tillade abort på levedygtige fostre (Det Ethiske Råd, 1997).

Sammenfattende viser min historiske gennemgang i hovedtræk på, at svangerskabsafbrydelsesloven, der trådte i kraft i Grønland i 1975 har et afsæt fra den danske svangerskabslov fra 1956 og at være tilpasset til grønlandske forhold, men også er baseret ud fra de nordiske samfunds og kulturelforståelse i relation til kvinden som rettighedsindehaver. Den historiske gennemgang viser videre, at mandens ansvarlighed og rettigheder generelt er usynlige omkring spørgsmålet om fosteret.

I næstfølgende afsnit præsenteres analyse om svangerskabsafbrydelsesloven.

5.1.1 Lov nr. 232 af 12. juni 1975 for Grønland om svangerskabsafbrydelse
Ved gennemgang af *svangerskabsafbrydelseslovens* kapitel 1. ”Betingelser” § 1. og § 2. (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 1975), viser analysen, henledt til Immanuel Kant, at fosterets manglende og eller rettigheder, er ”Maxime” - handleregel, der er afgrænset til fosterets 12 uge levetid. Denne ”Universaliserbarheds – prøven” (Birkler, 2011, s. 157ff) en handleregel betyder, at handlingen abortgennemførelse senest i ”12 leveuger” gælder for alle samfundets kvinder i fertilitetsalderen undtaget modstandere af abortindgreb fx pga. religion, og er indbefattet med forskellige forpligtelser. Min analyse peger endvidere på at loven kan kategoriseres som ”Kategoriske imperativer” idet loven er et ubetinget lov der gælder for alle kvinder i samfundet.

Min analyse viser videre, at handlereglerne i loven har et humanistisk menneskesyn, henledt til kvinden, fx i forhold til alder, arbejdsbyrde og kvindens personlige forhold.

Ligeledes og i flg. Birkler i Kant, peger min analyse på, at den gravide kvinde rationelt og ud fra deres fornuft har en handlemulighed til at få afbrudt svangerskabet. Dvs. kvinden handler ”selvlovgivende” ved, at beslutte sig for at afbryde sit svangerskab. Denne selvlovgivende handling er ”indre pligt etik” handling, besluttet ud fra vurdering om kvindens egen situation, men er også en handling ud fra kvindens legitimerede rettigheder der er forankrede i samfundet.

Loven er jf. Kant en ”ydre pligtetik”, idet samfundet anerkender normerne og reglerne som et juridisk samfundsredskab hvor sundhedspersonalet med kompetence herom og med accept fra kvinden, lovligt kan foretage abortindgrebet.

Ser man på loven som helhed, med kvinden med legitimerede rettigheder, er loven ligeledes omfattet af fagpersonalet, der ligeledes er tilgodeset gennem rettigheder mod tvang. Rettigheden fremgår i lovens § 10 Stk.2 og 3 og er retten til at blive fritaget til at udøve abort ved anmodning, såfremt abortindgrebet strider imod sundhedspersonalets religion eller etiske opfattelse.

Ser man på loven både i forhold til den gravide kvinde og sundhedspersonalet, kan rettighederne tolkes til menneskerettigheder der er implementeret i Grønland i 2013 (Humanrights.gl, 2012). Set ud fra principperne om FN’s verdenserklæring om menneskerettigheder henledes ovenfor til Artikel 1.

”Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder respekt...”

sammen med Artikel 29. 2.:

”Under udøvelsen af sine rettigheder og friheder er enhver kun underkastet de begrænsninger, der er fastsat i loven alene med det formål at sikre skyldig anerkendelse af og hensyntagen til andres rettigheder og friheder. Formålet hermed er at opfylde de retfærdige krav, som moralen, den offentlige orden og det almene vel stiller i et demokratisk samfund” (Menneskerettigheder, 1948).

Jeg ser derfor i analytisk sammenhæng menneskerettighederne som ”superpligt”, der skaber alle pligter, hvilket er universelle og er indarbejdet i love (Birkler, 2011, s. 155). Fx har den danske Folketing formuleret eget lov om svangerskabsafbrydelsen, således loven implementeres i Grønland i 1975. Handlingerne i lovreglen kan tolkes at være det samme og er forpligtet til at blive fuldt af den grønlandske befolkning. Handlereglerne ligeledes tolkes at have karakter som universelle.

Idet kvinden ikke er underlagt en tvangsforanstaltning i loven om afbrydelse af svangerskab, viser min analyse ligeledes, at der i handlereglen er en adfærdsregulering, der peger på, at fosteret stort set ingen rettigheder de første 12 ugers levetid.

Sammenfattende viser analysen ovenfor, at kvinden først og fremmest ses som at være rettigheds indehaver (retssubjekt), med selvbestemmelsesret til at afbryde sin graviditet. Ud fra forståelsen herom, er det min tolkning, at fosteret derved ikke er opfattet som ”person med rettigheder og dermed uden juridiske rettigheder, bortset fra retslig beskyttelse svarende til tidsrammen 12 leve uge (Hermann, 2008). Rothmar forklarer bl.a. i sin ph.d.-afhandling forståelsen på person rettighed, hvornår fosteret er et selvstændigt juridisk individ, med rettigheder der skal beskyttes, og hvornår fosteret er moderens ejendom, som hun kan bestemme frit over (ibid.).

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere analyse af lov om støtte til børn.

5.1.2 Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn

Den grønlandske lovgivning om Støtte til Børn (Inatsisartutlov, 2017) er en lov der er møntet særligt på det fødte barns rettigheder og beskyttelse.

Min analyse viser en indirekte beskyttelse af fosteret henført til kapitel 8 ”Særlige støtteforanstaltninger”, i §26. om at:

”kommunalbestyrelsen skal tilbyde støtteforanstaltninger, jf. kapitel 7-9, til vorden forældre, hvis deres levevis kan bringe det ufødte barns trivsel, helbred eller udvikling i fare.”,

fx gennem tilbud om misbrugsbehandling hos den gravide. Dvs. kvinden har mulighed for at ændre sit adfærd der beror på fx hash misbrug, hvilket analytisk peger på at kvinden ved at være selvlovgivende, kan handle jf. Kant, ud fra sin rationelle morale – sin ”indre pligtetik”, hvilket jeg forstår som et yderligere mulighed for etisk at beskytte sit ufødte barn (Birkler, 2011, s. 155ff).

Lov om støtte til Børn (Inatsisartutlov, 2017), identificerer jeg som ”nedskrevet alvorlig retslig lov” der har en uskreven etiske regler. Det fødte barns rettigheder peger på, at det er alvorlige retslige regler, der er accepterede af samfundet, idet der i loven er implicit sanktionsbestemmelser i form af økonomisk betalingsforpligtelse ved fx påvist grov forsømmelse ”i overholdelsen af kommunalbestyrelsens myndighedsforpligtelser” i henhold til Inatsisartut lov jf. § 61(ibid.).

Ligesom svangerskabsafbrydelsesloven, viser analysen, at handlereglerne i Lov om støtte til Børn kategoriseres som ”Maxime - kategoriske imperativer” der i flg. Birkler i Immanuel Kant oversættes til ”ubetingede påbud”, og er handleregler der er forankrede i det grønlandske samfund, særligt gældende for det fødte barn (Kants menneskesyn) (Birkler, 2011, s. 156f).

Jf. Kant har loven derudover et ”ydre pligtetik” (Birkler, 2011, s. 155), idet samfundet anerkender handlereglerne som et samfundsreguleringsredskab, hvor det fødte barn særligt er i fokus og hvor social- og sundhedsmyndigheder med kompetence herom har mulighed for at beskytte barnet. Loven tolkes ligeledes at have en pligtetisk handregel, idet alle borgere har ”almindelig underretningspligt” jf. § 15. hvis et barn lever under forhold der kan bringe dets trivsel, sundhed eller udvikling i fare (ibid.).

Begrebet ”sikring af rettigheder” udleder jeg derudover som en kerneregulering kategoriseret som ”Universaliserbarheds - prøven” (Birkler, 2011, s. 157ff), idet rettigheder er det princip ud over alle principper, der er indarbejdet i menneskerettighederne og at det er kvinden der er den primære rettighedsindehaver.

Sammenfattende viser analysen ovenfor, at fosteret ikke er anerkendt som indehaver af rettigheder. Dvs. fosteret anerkendelse og beskyttelse henført til børneloven er på kvindens præmisser ligesom i det er min forståelse at dette er tilfældet i svangerskabsafbrydelsesloven.

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere analyse af loven om behandling af afhængighed.

5.1.3 Lov om behandling af afhængighed

Ved gennemgang af Inatsisartutlov nr. 10 af 12. juni 2019 om behandling af afhængighed (Naalakkersuisut.gl, 2019) viser analysen ligeledes på, at fosteret ikke er i fokus. Min analyse af lovens formål, der peger ”person” begrebet, betyder ligesom i forrige analyse, at det er borgerens anerkendelse med rettigheder der er forud, fremfor fosterets. Lov om behandling af afhængighed tolker jeg som ”ydre pligt etik” (Birkler, 2011, s. 155), hvori velfærdssamfundet anerkender at der findes borgere med bl.a. hashmisbrug.

Idet lov om behandling af afhængighed som helhed kan tolkes som at have en generelt etisk karakter på linje med analyse af svangerskabsafbrydelsesloven og lov om støtte til børn, vil jeg henvise til analysen herom til de forrige afsnit.

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere Råd/nævn i Grønland i relation til identificering af fosterets beskyttelse.

5.1.4 Råd og nævn i Grønland

Med reference til beskyttelse af fosteret og dennes rettigheder, har jeg ved gennemgang undersøgt relevante råd og nævn i Grønland. Nedenstående skema udgør et sammenligningsgrundlag over, hvorvidt de respektive råd og nævn omfatter det fødte såvel det ufødte barn. Fælles for dem alle er, med undtagelse af Abortankenævnet, at fosteret ikke indgår som et egentligt fokusområde. Derudover har fosteret ikke sit eget talerør til varetagelse af dets beskyttelse. Abortankenævnet (Abortankenævnet, 1975) fungerer som en klageinstans over afgørelser om afbrydelse af svangerskab efter 12 uge levetid jf. Lov for Svangerskabsafbrydelse 1975 nærmere ”Samråd og ankenævn”. En egentlig beskyttelse af fosteret omtales reelt set kun i svangerskabsafbrydelsesloven, se afsnit 5.1.1.

5.1.5 Forebyggelse Tidlig Indsats – MANU

Det nyeste forebyggelsestiltag, der er etableret i det grønlandske samfund MANU (Kuhn m.fl, 2016) og jf. afsnit 1.6, derefter betegnelsen MANU. Metoden er en pædagogisk læringstilgang til hele familien der skal til at være forældre for første gang eller flere gange.

MANU ses at være et helhedsorienteret landsdækkende voksenpædagogisk tilbud til forældre indtil barnet bliver 4 år. Konceptets er et tilbud om undervisning til gravide kvinder og familier, hvilket kendetegnes som et alment voksenpædagogisk tilbud, hvor metoderne har afsæt fra sundhed, sundhedsfremme og udvikling mv. (ibid.).

De pædagogiske virkemidler repræsenterer forskellige typer af læringsstile (Kuhn m.fl, 2016, s. 4). Fx tilbydes som opfølgingsforløb et misbrugsbehandlingstilbud eller deltagelse i Tidlig Indsats for gravide kvinder / familier med hashmisbrug. I flg. Kuhn i Andersen og Samberg 2011 er der dokumentation for god virkning ved opfølgningstilbud (ibid. s. 4).

I MANU projektets perspektivering peges på kursusaktiviteter, forebyggelse, hvor man har fokus på, at giftstoffer kan fjernes, således barnet ikke nå dem. Det er formålet i den forebyggende indsats, at skabe et godt liv for sig selv (Kvinden / familien) og deres børn. Udover at Manu beskrives til at være et supplement til andre tilbud, som gravide familier og småbørnsfamilier i form af jordemoderkonsultationer, sundhedsplejerskebesøg og deltagelse i Tidlig Indsats, karakteriseres forældrekurset som et lærings- og udviklingsrum (Ibid. s.3, 11).

MANU er ligeledes blevet udvidet med et tilbud til gravide og familier med spædbørn der har et udfordret hashbrug (Naalakkersuisut.gl, 2018). Herom er igangsat et modulspecialiseret kursusforløb for tværfagligt personale indenfor sundheds og socialvæsenet, hvor personalets nye kompetencer skal have fokus på forebyggelse af hashbrug samt motivation til at stoppe brug heraf hos gravide og forældre til småbørn (ibid.). Iflg. Naalakkersuisoq for Sundhed er det nye tilbud en del af folkesundhedsprogrammet Inuuneritta II' s indsats mod hash, der er højt prioriteret område. I henhold til indsatserne Inuuneritta II i perioden 2013 – 2019 er forebyggelsesindsatserne rettet mod, at gravide ikke bruger hash samt at ingen børn oplever voksne, som er påvirket af hash (ibid.).

MANU er ligeledes et koncept hvor der taget hensyn til etiske forhold. Som eksempel peges på at det er af afgørende betydning for kursernes succes, at der ikke sker en sammenblanding af kursustilbuddet med den myndighedsudøvelse, som nogle af forældrene måske har mødt i deres hverdag (Kuhn m.fl, 2016, s. 11).

I min analyse over MANU identificerer jeg, at det grønlandske velfærdssamfund har anerkendt at der blandt gravide findes brugere med hashmisbrug med særligt behov for

pædagogisk tilgang til at komme ud af deres hashindtag under graviditeten. Min videre analyse over MANU, identificerer derudover, at indsatsinitiativet lovgivningsmæssigt tolkningsmæssigt kan henføres til Lov om Støtte til Børn – nærmere § 26, om at ”Kommunalbestyrelsen skal tilbyde støtteforanstaltninger ... til vordende forældre, hvis levevis kan bringe det ufødte barns trivsel, helbred eller udvikling i fare” (Naalakkersuisut, 2017).

Ud fra min tolkning om Immanuel Kant´s etiske begreb i Birkler, peger min analyse på at indsatskonceptet MANU overfor gravide brugere med hashmisbrug, karakteriseres som etiske regelsæt ”ikke alvorlige skrevne spilleregler” (Birkler, Jakob, 2009, s. 21). Argumentet herfor er, at konceptet bygger på at brugeren ud fra dennes frivillige motivation deltager i kursusforløbet. Dvs. der er således ingen sanktion, hvis brugerens adfærd indebærer fravær flere gange i forløbet eller udebliver helt. Brugerens ”indre pligtetik” er derfor afgørende indikator, hvis beskyttelse af fosteret er på tale. Der er ligeledes indbygget et menneskesyn over brugeren henført til Immanuel Kant Menneskesyn om at ”respekten for andre mennesker følger en anden kategorisk imperativ, som er mere praktisk i sin art” og at ”mennesket ikke bare er et frit autonomt og rationelt individ, men bør være et mål i sig selv og aldrig blot bruges som middel”, ” (Birkler, 2011, s. 158). Herom tolker jeg ovenstående koblet til MANU, at forældrene respekteres i den måde de selv ønsker at skabe deres familieliv og at forældre har de bedste intentioner og ønsker om at være kompetente forældre (Kuhn m.fl, 2016). For det andet tolker jeg MANU, der ses at have en et indbygget forebyggende undervisningsindhold, udledt af lov om støtte til børn, hvilket henført til Birkler i Kant tolkes som et ”ydre pligtetik” (Birkler, 2011, s. 155). Min tolkning og argumentet herom baseres på er, at sundhedspersonalet - fx jordemoder - er forpligtet til at gennemføre en forebyggelsesorienteret undervisningsforløb for brugere, for at beskytte fosteret mod skadelig påvirkning via hashstoffer. Dvs. konceptet er et tilbud, der bygger på deltagerens frivillige motivation. Ser man på konceptet henført til den professionelles rolle parallelt med Lov om støtte til børn (Naalakkersuisut, 2017), nærmere ” Udveksling af oplysninger i det tidlige eller forebyggende arbejde § 51, viser min analyse derudover, at der i udførelsen af indsatsinitiativet indgår en ”underretningspligt”. Underretningspligten er en faglig vurderet ufravigelig pligt, når det drejer sig om kendskab til familiemæssige forhold, som ses at være

uhensigtsmæssige og som den professionelle fx kan møde i private sammenhænge (Kuhn m.fl, 2016, s. 11).

Ovennævnte analyse leder min forståelse om, at MANU som forebyggelses indsatsinitiativ både har karakter som etisk ”ikke alvorlige skrevne spilleregler” (Birkler, Jakob, 2009, s. 21). Argumentet herom ses ud fra manglende sanktionsmulighed over brugeren ved udeblivelse fra forældrekurset. I konceptet er derudover implicit en pligthandling i form af professionelles underretningspligt.

Samlet set er min analytiske forståelse af MANU, at til trods for, der tages særligt hensyn til den gravide bruger/familie, hvor indsatsinitiativet pædagogisk rettes mod brugeren/familien i fx hashmisbrug og til trods for fosterets beskyttelses retsligt er usynligt i konceptet, så indgår en pligt etisk handling i form af pædagogisk undervisning fra de professionelle i relation til beskyttelse af fosteret, når gravid bruger er i hashmisbrug.

Følgende skema illustrerer et samlet overblik over identificerede rettigheder for fødte og ufødte der er analyseret i afsnit 5.1.1 - 5.1.5.

Fig. 4. Oversigt over beskrevne rettigheder for fødte og ufødte hos Råd og Nævn i Grønland

Love, Råd, Nævn og Indsatsinitiativet Manu	Fødte	Ufødte
Lov nr. 232 af 12. juni 1975 for Grønland om svangerskabsafbrydelse	+	
Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn		
Inatsisartutlov nr. 10 af 12. juni 2019 Lov om behandling af afhængighed		
Forebyggelse Tidlig Indsats – MANU forældrekursus 2016		
Det Grønlandske råd for menneskerettigheder	+	-
Det Grønlandske Kriminalpræventive Råd		-
Børnetalsmand og Børneråd	+	-
Alkohol og Narkotikaråd Jf.	+	-
Abortankenævnet	+	-/+ efter 12. uge
Forskningsråd i Grønland, herunder Det Videnskabetiske Udvalg	-	-

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere diskussion om svangerskabsafbrydelsesloven, Råd i Grønland og indsatsinitiativet MANU i relation til fosterets usynlighed i forhold til rettigheder.

5.1.6 Diskussion Lovgivning, råd/nævn og MANU

Ser man på samlet på lov, råd/nævn og MANU, er det min forståelse, at analysen indikerer en ulighed i rettighederne for henholdsvis bruger og dennes rettigheder og fosteret.

Svangerskabsafbrydelsesloven

Sammen med processen frem til og med indførelsen af svangerskabsafbrydelsesloven i 1975, ses ingen nyere dokumentationer eller en generel åben samfundsdebat i det grønlandske samfund vedrørende svangerskabsloven.

Det er min forståelse, at sammenlignet med den historiske danske proces med at udarbejde loven siden 1683 (Det Etske Råd, 1997), stå det i kontrast til de åbne manglende diskussioner der har været herom undervejs i relation til Grønland. Ligeledes vedrørende fosterets stilling og beskyttelse generelt og i relation til hashens skadelige påvirkning på fosteret, er der i Grønland ingen synlig debat om fosteret. Derimod er der forskningsresultater som peger på, at aborttal i perioden 2001 (Forskningsjournal, 2001) frem til 2004 (Bjerregaard, Uønsket graviditet og abort, 2004) ses at være procentmæssigt højt i europæisk målestok. Tendensen i stigning for gennemførte aborter ses derudover i 2018. der konstateres aborter svarende til 931, hvilket ses at være en stigning fra 883 i 2017 (nun.gl, 2019).

Denne forståelse kan ligeledes anskues således at loven fra 1975 har en anden samfundskontekst. Velfærdssamfundet i Grønland har ændret sig igennem 45 år loven har været forankret i samfundet. Fx har ny teknologi medført nye abortmidler, hvilket gør det nemmere at få foretaget abort fremfor brug af prævention (Sermitsiaq.AG, 2019).

Faktum er, at Grønland gennem årene stadigvæk har stigende uønskede graviditeter siden abortindførelsen i 1975, hvilket jeg ser det som et tabuiseret problemområde, sammen med fosterets usynlighed i lovgivningen.

Set ud fra min forståelse er der behov for et bredere samfundsdiskussion, hvor fosterets beskyttelse etisk bør have fokus i relation til kvindens og barnets rettigheder. Herom er det *ikke* min forståelse, at kvindens rettigheder i abortsammenhæng bør nedtones eller reduceres. Set ud fra svangerskabsafbrydelsesloven og heraf afledte samfundsmæssige forhold om flere

aborter end fødsler, er der indikation af, at loven hermed har en medvirken til et øget antal aborter gennem de senere år. Eksempel herpå er udtalelser på øverste politiske niveau om, at abort bruges af ”kvinder som en slags prævention” (Sermitsiaq.AG, 2019). Altså en begyndende samfundsdiskussion omkring fosteret, men med fokus på abort som en slags prævention. Til gengæld, mangles ikke holdninger herom, særligt på grund af etiske dilemmaer området er forbundet med. Herom menes med fosterets tildeling af rettigheder, som kan være i værdikonflikt med kvindens rettigheder. Dette dilemma ses mere tydelig i analysen i min anden del af kvalitative analyse i relation til politikere, professionelle og brugere udsagn (bilag 5.matrix over analyse af tema).

Sammenfattende i min diskussion af analyser om lovene er, at der ikke er nogen lovhjemmel til at foretage nogen tiltag, der tilgodeser fosteret på bekostning af den gravides rettigheder. Det er min forståelse at tiltag for nuværende altid vil være på den gravide kvindes præmisser, og ikke omvendt.

Støtte til børn

Det første lovgivning om børns rettigheder blev implementeret i Grønland i 1962 (Børns retsstilling i Grønland, 1962). Børnenes rettigheder og manglende overholdelse heraf, har og er et samfundsområde der er særligt diskuteret gennem de sidste 15 år. For at sikre børnenes rettigheder i børneloven, har det grønlandske samfund ligeledes oprettet og forankret børnerettighedsinstitution MIO i 2012 (MIO, Børnerettighedsinstitution, 2012). MIO er understøttet af en børnetalsmandfunktion og et børneråd der overvåger børns vilkår og rettigheder. Institutionens overvågning udtrykker sig i rejserapporter og derved identificerer uoverensstemmelser relateret til børnerettighederne og håndtering af disse. Herunder identificeres ligeledes uetiske forhold relateret til barnets tarv i hverdagen. Fx peges på forhold hvor handleregler ikke bliver fuldt og handlet på i forbindelse med seksuelle krænkelse af børn (MIO, Grønlands børnerettigheder, 2017, s. 17) .

Grønland har tiltrådt FN´ s børnekonvention og er derved udfordret i forhold til Artikel 19 – Beskyttelse af børn i FN’s Konvention om Barnets Rettigheder om ”børns ret til at blive beskyttet mod alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbrug, vanrøgt eller forsømmelig behandling, mishandling, udnyttelse og seksuelle misbrug/overgreb.

Reglen om at sikre beskyttelse af børn, tyder på, at være sat ud af funktion idet afrapporteringer herom, afdækker adfærdskrænkelser overfor børn, der ses at være retsligt beskyttede i forvejen igennem etiske regelsæt i form af *alvorlig nedskreven retlig lov*. Ser man på det fødte barns rettigheder og de samfundsforankrede overvågningssystemer i loven, er det min refleksion, at de grønlandske samfund tydeligvis er udfordret med et etisk samfundsproblem overfor beskyttelse af det fødte barn.

Set i lyset af, at det er et født barns rettigheder, som person med rettigheder, ser jeg sammenligningsmæssigt, at fosteret er i langt mindre beskyttet, idet denne som tidligere nævnt, ikke er at betragte som person (Rothmar Hermann, 2008). Sammenligner man det fødte barn og fosteret ud fra rettigheds og beskyttelsesspørgsmålet i børneloven, kan man udlede, at fosteret retsmæssigt ikke er særligt beskyttet. Denne forståelse baseres på, at beskyttelsen først kommer på tale, såfremt bruger frivilligt ønsker at modtage et behandlingsforløb i forbindelse med hashmisbrug. Dvs. henledt til gravid bruger med hashmisbrug, er der risiko for, at fosteret få skade af hashstoffer, hvis brugeren afstår tilbuddet i graviditetsperioden. Modsat og ifald brugeren frivilligt tager imod misbrugsbehandlingen, er brugerens rettigheder til at tage imod behandling sikrede ved fx lov om behandling af afhængighed sat i kraft 2019 (Naalakkersuisut.gl, 2019).

Henledt til ovenfor forståelse og specialets problemfelt, ser jeg derfor, et nødvendigt behov for diskussioner om velfærdssamfundets normer og værdier relateret til både fødte børns rettigheder men også diskussioner om etik og fosterets manglende beskyttelse. Til trods for at det fødte barn retsmæssigt har rettigheder, ses der en (tendens) til, at forholdene for fosteret med manglende retsstilling at fortsætte over til det fødte barn i form af, at beskyttelsen af børn fortsat er sat ud af funktion i form af manglende hensyn til deres rettigheder. Fordi der således kan ses sammenhæng mellem forholdene for fosteret og det fødte barn, bør en samfundsmæssig debat og diskussion omkring rettigheder knyttet til fosteret således også omfatte det fødte barn.

Råd/Nævn i Grønland

Ser man på råd/nævnenes funktion i Grønland ses derudover en manglende åbenhed omkring fosterets beskyttelse fx i relation til fx Alkohol- og Narkotikarådet, Grønlands Råd for Menneskerettigheder, mv. Denne ”stilhed” om reel problemstilling omkring hash og misbrug

hos gravide, forstår jeg som at være et tabubelagt område, der udelukkende høres om, når der spørges ind til emnet hos professionelle.

MANU

Ud fra min forståelse, er MANU er et bredt omfavnende samfundstiltag, med forebyggelselement til gravide brugere med hashmisbrug. det forebyggende element ses ud fra forståelsen om færre fødte børn med hash abstinenser med efterfølgende udviklingshandicap til følge, pga. stofpåvirkning i fostertilværelsen. Tiltagets virke og effekt henført til beskyttelse af fosteret ses endnu ikke, idet der overordnet set endnu ikke findes afrapporterede evalueringer herom. Sammen med lov om svangerskabsafbrydelsesloven ses samme mønster med Manu implementeringen. Dvs. i diskussionssammenhæng, ser jeg paralleller over svangerskabsafbrydelsesloven og MANU, idet projektet tildeles af fagprofessionelle som at være tilpasset til grønlandske forhold. Tillige ser jeg ikke en større fosterbeskyttelse i projektet, idet rettighederne i projektet, ligesom i svangerskabsafbrydelsesloven mv., er over kvindens rettigheder og ikke fosterets.

Derimod og i relation til samfundets indsatsinitiativer kan MANU karakteriseres som en udvidelse af et tidligere implementeret pilotprojekt om ”Tidlig indsats indtil barnet bliver 2 år”. Indsatsens mål var bl.a. at intensivere indsats overfor gravide familier der har særlig behov for støtte, herunder familier med behov for hjælp til at varetage omsorg af deres ufødte/fødte barn (Direktoratet for Sundhed, 2006, s. 7). Yderligere viden og udfordringer i Tidlig indsats indtil barnet bliver 2 år henvises til specialets afsnit om analyse af professionelles udsagn i relation til forebyggelse.

Ser man på samfundets indsatsinitiativerne i relation til indsatserne ovenfor, kan diskussionen udlede at gravide familier er i fokus, men egentlig beskyttelse fx i form af rettigheder er ikke at tyde.

5.1.7 Delkonklusion love, råd/nævn og MANU

Delkonklusionen over analysen af svangerskabsafbrydelsesloven, Lov om Støtte til Børn og Lov om behandling af afhængighed viser, at tildeling af rettigheder først og fremmest tilhører personer der er født dvs. brugeren og barnet og dermed ikke fosteret. Indikation for beskyttelse af fosteret, ses at være i svangerskabsafbrydelsesloven jf. fosterets 12 leveuge til trods for at fosteret ikke er tildelt rettigheder. Derudover viser analysen at fosterets tildeling af

rettigheder er et dilemma ud fra argumentet om at dette vil være i konflikt med kvindens rettigheder. Analysen konkluderer videre at uden en samfundsmæssig debat og diskussion herom, vil fosterets retsmæssige beskyttelse ikke ændre sig, og således fortsat være afhængig af om bruger er villig til at tage imod samfundets hashmisbrugsbehandlingstilbud.

I næstfølgende afsnit præsenteres anden del af analyse og diskussion fra interviewudsagn. Analyserne er delt op i 3 hovedtemaer jf. matrix over analyse af temaer bilag 5.

5.2 Analyse og diskussion af kvalitative interview

I min kvalitative analyse vil jeg først analysere og diskutere udsagn der vedrører emnet anerkendelse af fosteret. Udsagnene sættes i spil konkret til den gravide kvindes rettigheder med udgangspunkt der tager afsæt i Honneth anerkendelsesteorier. Dernæst præsenterer jeg analyse af udsagn, der forholder sig til etiske forhold i relation til fosteret og sætter det i spil med Immanuel Kant's pligt etik (den enkeltes pligtetik). Til sidst analyserer jeg udsagn der går på velfærdssamfundets forebyggelse i relation til beskyttelse af fosteret.

For at underbygge min analyse og styrke mine argumentationer herom, anvender jeg bl.a. ph. d. afhandling om "Retsbeskyttelsen af fostre og befrugtede æg" af Janne Rothmar Hermann (Hermann, 2008) og Skatte og Velfærdskommissionens rapport (Skatte og Velfærdskommissionen, Betækning, 2011) mv.

5.2.1 Rettigheder

I min tidligere tekstanalyse om og råd/nævn i Grønland, svangerskabslovgivning, lov om støtte til børn, lov om afhængighed og behandling (jf. fosterets retsstilling i afsnit 5.1.1, 5.1.2, 5.1.3), har jeg identificeret at fosteret ikke har nogen egentlig retslig status, udover 12 ugers reglen i forbindelse med afbrydelse af graviditet. I min kvalitative interviewempiri om hvorvidt fosteret bør tildeles rettigheder, identificeres forskellige holdninger iblandt politikere, professionelle og brugere og på tværs af de tre informantgrupper.

I næstfølgende afsnit præsenteres temaet rettigheder.

5.2.1.1 Politikere – Rettigheder for foster og gravid hashmisbruger

I udsagnene ses at politikerne har forskellige syn på hvordan fosterets beskyttelse bør varetages i relation til bruger. Til trods for forskelligheder imellem politikerudsagn tolker jeg udsagnene som, at politikerne har vilje til at anerkende fosteret ved at give det retslig beskyttelse mod hashmisbrug og udtrykt som:

Tilpasning og udarbejdelse af lovgivning for anerkendelse af fosteret

Udsagnene fra politikerne strækker sig til at samfundet bør beskytte svage, i dette tilfælde fosteret. Måden beskyttelsen fx kan effektueres på er tilpasning og udarbejdelse af lovgivning, hvor gravide kvinder der bruger rusmidler om nødvendigt, at få dem passet på, ved at sætte dem i forvaring så de [-fostrene] kan blive passet på.

Dette udsagn tolker jeg som anerkendelse af fosteret til at blive tildelt rettigheder af politikerne ved at fratage brugerens rettigheder og indskrænke dennes frihed ved at sætte fosteret tungest først, fremfor beskyttelse af brugerens rettigheder.

Analyse af udsagnene ovenfor viser at politiker anskuer fosteret til at være en svag part i samfundet og at en tilpasset lovændring med fokus på fosterets beskyttelse gennem forvaring af brugeren med hashmisbrug, vil forårsage fratagelse af brugerens autonomi (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 57, 72). Brugerens autonomi forstås, omvendt den svage part som er fosteret, som at have handleevne fx evnen til at varetage egne anliggender på en fornuftmæssig måde, at have dømmekraft i en konkret situation, overskue en situation, vurdere forskellige valgmuligheder samt overskue konsekvenser heraf (ibid.). Analysen peger videre på, at hvis fosteret tildeles lovmæssige rettigheder, betyder det, at brugerens moralske autonomi (lex.dk, 2013) vil være sat på spil, hvilket tolkes som, ikke længere frit kan vælge hvordan hun vil leve. Videre i udsagnet om ”forvaring af kvinden” tyder på yderligere indblanding, kontrol og en tvangsforanstaltning, der i sidste ende vil betyde, at brugerens selvbestemmelse over egen krop bliver sat ud af funktion. Derudover vil forvaltningsprincippet om legalitet være sat ud af spil, idet nuværende lovgivning, herunder ”Lov om Behandling af Afhængighed” fra 2019 ikke giver hjemmel til frihedsberøvelse af personer der er i misbrug (Naalakkarsuisut.gl, 2019). Legalitetsprincippet er defineret som ” retsprincip, der indebærer, at myndighedsbeslutninger, som griber ind i menneskers frihed og rettigheder, altid skal have hjemmel i lov (DenStoreDanske, 2020). I forlængelse heraf tolker jeg derudover, at frihedsberøvelse af den art, kan forstås som krænkelse af brugerens rettigheder jf. Artikel 9 1. om at ”Enhver har ret til frihed og personlig sikkerhed. Ingen må underkastes vilkårlig arrest eller frihedsberøvelse. Ingen må berøves sin frihed undtagen af sådanne grunde, og i overensstemmelse med sådanne fremgangsmåder, som er fastsat ved lov” (Menneskerettigheder, 1966).

En anden politikerudsagn om beskyttelse af fosteret, peger på en nødvendighed af en udvidelse af børnepolitik henført til, at lovgivningen om støtte til børn ikke præciserer fosterets rettigheder og dermed ingen klarhed om fosterets beskyttelse. Om loven vurderer politikereren, at Inatsisartut ikke har været opmærksom på, at man også er nødt til at have fokus på fosteret og fortsætter:

”... samfundet som sådan har brug for ved at gøre det præcist og meget transparent ”,”... det skylder vi hinanden ”...”alle borgerne i Grønland skal forholde sig til det spørgsmål”... ”,”... hvis vi skal beskytte et barn iht. FN’s Børnekonvention, så må vi begynde at kigge på fosteret - der er jo en sammenhæng”

Udsagnet leder mig til for nuværende og ud fra Rothmar (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 192, 224), om at FN Børne konventionen ikke umiddelbart beskytter fosterets ret til livet, mv. - derimod har konventionen blik for fosterbeskyttelse set fra et harmoniperspektiv, dvs. bruger og foster ansues at være en enhed, og bygger grundlæggende på et harmoniudgangspunkt og at beskyttelsen udfoldes gennem brugeren og er afhængig af den status, brugeren tilskriver fosteret (ibid.).

Argumentet for anerkendelse af fosteret ud fra begrebet ”barn”

En anden politiker udtrykker anerkendelse af fosterets beskyttelse ved at markere, at skade et ”barn” der endnu ikke er født, er ikke en rettighed eller en frihed. Politikereren forholder sig videre at et ”barn”, der skal fødes også bør have rettigheder.

I udsagnet om politikerens betegnelse af fosteret som et ”barn” der skal fødes, skelner jeg ikke tolkningsmæssigt graviditetsforløbet som forskellige stadier i fosterets udviklingsperiode. Derimod er fokus i specialet, at brugeren der er i hashmisbrug, gennemfører et graviditetsforløb mhp. at føde barnet med risiko for skadelig påvirkning af fosteret på grund hashmisbruget.

Ser man bort fra betegnelsen ”barnet” om fosteret, er analysen i udsagnet ud fra Rothmars (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 57, 72, 224) præcisering, tale om konflikt mellem den gravide brugerens ret til autonomi og fosterets eventuelle ret til sundhed. Et eksempel ses konkret ud fra og i relation til at få foretaget et abortindgreb (ibid.). Dvs. brugeren har fuld råderet over sin krop, til trods for og ud fra min tolkning heraf, at denne kan skade sit foster i forbindelse

med sit hashmisbrug i graviditetsforløbet. Som tidligere beskrevet, argumenterer Rothmar videre om retten til brugerens autonomi, at brugeren og foster opfattes som en enhed og bygger grundlæggende på et harmoniudgangspunkt, idet fosteret ikke er en separat entitet (ibid. s. 224). Som en anden mulighed argumenterer Rothmar ligeledes, at fosteret kan kategoriseres som en retslig person, dvs. tildeles rettigheder, som jeg tolker det, i relation til svangerskabsafbrydelseslovgivningen, hvor formålet bestemmer graden af beskyttelse i relation til hvis fri abortindgreb er overskredet og at hvis formålet med graviditeten er at føde et barn. Rothmar præciserer herom, at det i dette tilfælde, kan stilles krav om kvindens levevis, der ikke skader fosteret (ibid.) og i fortsættelse heraf peger på, at samfundet også kan få håndhævet fosterets rettighed ved at stille tvangsmæssige krav til kvinden.

Til trods for at ovenfor omhandler abort som kan henholdes til loven om svangerskabsafbrydelse (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 1975) og ikke er implicit i fx loven om afhængighed (Inatsisartutlov , 2019) om bruger, er det min tolkning, at der ses en vilje til en tildeling af rettigheder til fosteret. Dette i form af, at fosteret kategoriseres som retslig person, hvormed der opnås en yderligere beskyttelse af fosteret. I tolkningen set ud fra Rothmars vinkel, kan ovenfor politikerudsagn forstås som legitimering og anerkendelse af fosteret og ad den mulighed markere, at adfærd med hashmisbrug under graviditeten ikke er accepteret i det grønlandske samfund. Ser man på politikernes vilje til tildeling af rettigheder til fosteret, ser jeg en styrkelse af fosterets beskyttelse.

Det er min forståelse at viljen til tildeling af rettigheder til fosteret, ville betyde at samfundet, er på forkant, ved at indsætte en tidligere tidlig indsats med fokus på fosterets beskyttelse. Analysen og argumentationen peger således på, at politikerne anerkender fosteret til at få rettigheder, med det formål, at beskytte fosteret mod skadelig hashpåvirkning.

Ses udsagnene ovenfor henført til Willig i Honneth om anerkendelsesteori indenfor retslig sfæren (Willig, 2003, s. 15-16, 18), viser analysen, at politikerne anerkender fosteret til at blive retslig person med rettigheder.

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere min analysen om temaet rettigheder i relation til professionelles udsagn.

5.2.1.2 Professionelle – Rettigheder for fosteret og gravid hashmisbruger

Udsagn blandt de professionelle over fosterets retslige stilling viser, at holdningerne ligesom politikerne er forskellige. De professionelle forholder sig ligeledes, at samfundet bør gøre noget, for at tildele fosteret rettigheder. Herom henvises til afsnittet 5.2.1 om politikeranalysen og diskussionen i flg. Rothmar om konfliktforhold imellem kvindens rettigheder i fald fosteret tildeles rettigheder (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 224). Dette dilemmaforhold udtrykkes i nedenstående analyse og diskussion:

Dilemma i relation til tildeling af rettigheder til fosteret

Udsagn, der indeholder anerkendelse af fosteret ved tildeling af rettigheder, tolker jeg som dilemma, idet de professionelle udtrykker, at det er svært at tildele rettigheder til nogen, der ikke er på jorden, dvs. er usynlig. Sidestilles fosterets rettighed med brugerens rettigheder, vil det i flg. flere professionelles opfattelse, gå op imod hinanden, fx ved at brugerens autonomi krænkes jf. samfundsforankrede menneskerettigheder. Nærmere forståelse herom skal ses som en krænkelse af brugerens rettigheder jf. artikel 1. (Menneskerettigheder, 1966) om at:

”Alle folk har selvbestemmelsesret” og ” frit bestemme deres..... sociale..... udvikling”

Parallelt ovenfor med diskussionen i afsnit 5.1.1 om konfliktforholdet imellem brugerens rettigheder i fald fosteret tildeles rettigheder (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 224), tolker jeg at brugerens selvbestemmelsesret over sin krop, opfattes af professionelle, som sat ud af funktion, når der er tale om sidestilling og tildeling af rettigheder med det formål, at beskytte fosteret mod skadelig hash påvirkning.

Min forståelse er, at forholdet om brugerens selvbestemmelse (autonomi), og tildeling af rettigheder til fosteret, ikke er ensbetydende med et positivt tiltag i relation til kvinden.

Ser man fortsat på eksempler fra professionelles udsagn om fosterets manglende beskyttelse, argumenteres bl.a. med, at fosteret bor inde i moderen og får næring fra hendes blod, og kan derfor ikke leve selvstændigt inde i moderen. Med andre ord, den måde fosteret bor og udvikler sig på inde i moderen, tolker jeg til, at når først barnet bliver født, er barnet jf. Rothmar (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 240) et født selvstændigt individ med betydelige retslige implikationer tilknyttet.

En anden udsagn peger på at, demokratiet - herunder politikerne, lovgiverne, befolkningen skal være enige, når det gælder tildeling af rettigheder til fosteret. For nuværende praksis gælder, at de professionelle i deres tidlige forebyggelsesindsats, forsøger at motivere og påvirke den gravide til ikke at indtage hash for at beskytte fosteret mod rusmiddelskader.

Ud fra min forståelse om professionelle udsagn om tildeling af rettigheder til fosteret, er der behov for, en mere åben debat i samfundet. Udsagnet om fosterets tildeling af rettigheder tolkes derved til at være samfundsrelateret. Den samfundsrelaterede forståelse, ses som værende en samfundsdebat om, hvorledes fosteret kan beskyttes mod hashpåvirkning. Ud fra de professionelles vinkel, ses dette at kunne have en afgørende betydning for fosterets beskyttelse i samfundet – med det forbehold at undgå at krænke brugerens selvbestemmelsesret. Vinklet ud fra den professionelle forstår jeg derfor udsagnet om tildeling af rettigheder til fosteret, til at være et samfundsrelateret feltområde, der bør blive diskuteret i et demokratisk samfund, hvor italesættelse af fosterets beskyttelse bør foregå imellem politikere, professionelle og befolkningen. Dvs. ligesom i politikeranalysen jf. 5.1.1, er det min tolkning, at der er tale om vilje til at diskutere rettigheder i relation til fosteret og mulighed for beskyttelse ved tildeling af rettigheder, dvs. i form af en indledende generel samfundsdebat.

Ved en anskuelse af fosteret uden beskyttelse gennem rettigheder og henført til Honneths begrebsafklaring om ”usynlighed”, kan fosteret forstås som at være usynlig (Honneth, Axel, 2003, s. 99ff). Dette ud fra forståelsen om ”usynlighed” der er forbundet med en aktiv social handling, hvor der udøves social overlegenhed, og at handlingen betegnet ”looking through” forstås som ”evnen til herigennem, at udvise tilstedeværende personer i rummet foragt”(ibid.). Henført til mit speciale skal den aktive sociale handling ses som en aktiv social handling, eller ”looking through” af fosteret. Herom tolker jeg fosteret ignoreres som værende et ikke selvstændigt individ, og er dermed usynlig og uden rettigheder.

Set i lyset af det usynlige foster og dilemmaet om foster uden særlig beskyttelse og rettigheder og at det er et samfundsrelateret forhold, er det min samlede forståelse, at sidestilles fosterets rettighed med kvindens rettigheder, at det indledningsvist kan anskues ud fra en samfundsdebat, med henblik på, at skabe en fælles synsvinkel på dilemmaet. Der er således plads til forbedring i relation til beskyttelse af fosteret.

I næstfølgende afsnit præsenteres brugere med tidligere hashmisbrug under graviditeten. Brugeren forholder sig til egne forhold og om rettigheder ud fra deres forståelse om, at de selv indgår i undersøgelsen om fosterets manglende beskyttelse i relation til påvirkning fra deres hashmisbrug. I modsætning til analyse om politikere og professionelle iht. rettigheder for fosteret og hashmisbrugere, vil fokus i afsnittet være på rettigheder i relation til hashmisbrugere. Dette skal ses i lyset af, at politikere og professionelle forholder sig til begge parter, hvorimod hashmisbrugere forholder sig til egne forhold og rettigheder ud fra den betragtning om, at de selv er en del af problemstillingen.

5.2.1.3 Brugere – Rettigheder for gravid hashmisbruger

I de foregående analyser ses, at fosterets beskyttelse mod skadelig påvirkning er reduceret i relation til brugerens hashmisbrug.

I denne analyse vil jeg vise bruger oplevelse af sociale myndigheders adfærd i relation til deres hashmisbrug. Oplevelsen fra sociale myndigheder kobles til eksempler omkring brugerens oplevelse under barndom, der ses som dobbeltforstærkende krænkelse af brugerens rettigheder. Analysen viser ikke om brugernes holdninger til fosterets manglende rettigheder. Derimod viser analysen samspillet imellem bruger og myndigheder i relation til myndigheders adfærd og vigtigheden af gensidig tillid imellem brugerne og myndighederne når beskyttelse af fosteret er på tale. Italesatte oplevede udsagn vil vise, om brugere med misbrug har haft overskud til at beskytte deres foster mod hashens skadelige påvirkning.

Manglende information til misbrugsbehandling og andre former for krænkelse

I nedenstående udsagn udtrykkes forskellige oplevelser fra to brugere, både i forhold til de sociale myndigheders adfærd og i forhold til deres nærmeste relationer.

Et eksempel på udsagn fra en 26 -årig bruger er følgende:

”Der blev bare ringet og spurgt om jeg kunne starte på misbrugsbehandling. De andre der skal deltage havde allerede startet om mandagen, og hvor jeg først møder op om tirsdagen. Her blev jeg konfronteret med spørgsmål om, hvorfor jeg ikke var mødt op på startdagen mandag, hvortil jeg svarede at jeg først blev kontaktet med tilbud om behandling efter at dette var påbegyndt ”.

Det sociale myndigheders orientering om samfundets misbrugsbehandlingstilbud opleves som at være tvang, chokerende og kort varsel. Sagt med andre ord, oplever brugeren at dennes selvbestemmelsesret bliver sat ud af spil. Derudover leder analysen videre herom, om tilbuddet er blevet afklaret gennem brugerens erklæring om samtykke til misbrugsbehandling. Et samtykke er frivilligt erklæring fra brugers side, dvs. ikke være givet under tvang, skal være klar og tydeligt fremgå, hvad der konkret gives samtykke til, samtidig med at den der giver samtykke har forstået hvad samtykket er til, herunder kan huske det i konkrete situationer (Socialstyrelsen, 2012, s. 7). Samtykke er ligeledes et forvaltningsredskab, der beskytter brugeren mod magtanvendelse fra en myndighed (ibid.).

Samme bruger udtrykker derudover at være seksuelt misbrugt som 8-9-årig hvor faderen efter skilsmissen påtog forældremyndigheden over denne. Brugeren udtrykker at have debuteret med hashrygning og alkoholindtag som følge af faderens misbrug og regner ud, at ud af sit 26-årige liv, at have røget hash i 15 år og hvor dette har eskaleret op til misbrugsbehandlingen efter konstateringen af sin anden graviditet.

En anden 21-årig bruger udtrykker at have haft problemer med at stoppe med at indtage hash under graviditeten pga. problemer og smerter (forstået som følelsesmæssige smerter), herunder trusler, samt at være blevet udsat for misbrug og ydmygelser. Derudover at have været udsat for fysisk vold af tidligere samlever.

Analytisk forstår og tolker jeg ovenstående som krænkende adfærd i forhold til brugernes grundlæggende rettigheder om respekt, autonomi og selvbestemmelsesret jf. gældende grønlandsk forankrede menneskerettigheder. (Menneskerettigheder, 1966) Dvs., brugerne oplever at være blevet udsat for – lag efter lag -krænkende adfærd, både af de sociale myndigheder i form af ikke at være blevet set og hørt i deres barndom og ved udvist manglende respekt ved henvendelser om misbrugsbehandling samt ved trusler, seksuel misbrug og ydmygelser fra brugernes nærmeste relationer.

Analyse vedrørende krænkende adfærd henført til kommunikation fra det offentlige tolker jeg som manglende anerkendelse jf. Honneth´s teori om behov for anerkendelse af retsliges sfæren (Willig, 2003, s. 14ff).

Derudover i henhold til ovenstående forhold vedrørende den retslig sfære, kan denne kobles til Immanuel Kants kategoriske pligt, hvor brugerens rettigheder ses ikke at være respekteret ud fra myndighedernes adfærd (Honneth, Axel, 2003, s. 92ff).

I flg. Honneth retter analysen ovenfor mod brugerens uretsbevidsthed. Den moralske uretsbevidsthed tolker jeg til at bestå i, at bruger uden at være informeret om tidspunkt for misbrugsbehandlingsforløbet, bliver kontaktet af sociale myndigheder samme dag forløbet starter og får besked på at deltage fra næste dag (Honneth, Axel, 2003, s. 56, 60ff). For det andet - set med brugerens oplevelse af tvang hvis ikke denne tager imod misbrugsbehandlingen, tolker jeg situationen af myndighedshandlingen, til at have en social kontrolfunktion af brugeren. Min tolkning er at denne sociale kontrolfunktion i form af kommunikationsadfærd, opfattes af bruger som et uretfærdigt moralekrav til misbrugsbehandling uden at forberede brugeren om tilbuddet (ibid.). Brugerens oplevelse forstår jeg derved til at betyde, at denne føler sig uretfærdigt behandlet af myndighederne (ibid.). Ligeledes oplever brugeren at fremstå som værende bevidst social usynlig, idet kommunikationsadfærd fra myndighederne ene og alene forstås at være fokuseret på selve misbrugsbehandlingen og ikke i den opståede situation (til at forberede til misbrugsbehandlingen) i mødet med myndigheden (ibid. s 100). Brugerens møde med myndighederne resulterer i en urets oplevelse, der udgør en lammelse af brugerens artikulationen og udviser en følsom fornemmelse for samfundets krænkelse om brugerens moralitetskrav (ibid.s.56).

Vedrørende de krænkelse brugere har oplyst i forhold til misbrug og ydmygelser i deres privates sfære, henvises til afsnit 5.2.4 Diskussion Rettigheder, etiske forhold og forebyggelse.

I næstfølgende afsnit vil jeg analysere temaet etiske forhold.

5.2.2 Etiske forhold

I afsnittet om etiske forhold vil jeg analysere og diskutere informanternes holdninger om etik i relation til beskyttelse af fosteret, idet fosteret ikke ses at være anerkendt som person med retslige rettigheder. Udsagn der er baseret på etiske forhold, analyseres og diskuteres både som mindre alvorlige spilleregler (Birkler, 2011, s. 17) og i relation til teoriforståelsen om Immanuel Kants teori om pligtetik i forhold til fosterets beskyttelse.

5.2.2.1 Politikere – etiske forhold til fosterets beskyttelse

Ser man på politikernes udsagn, der peger på beskyttelse af fosterets beskyttelse og etiske forhold, er udsagnene forskellige imellem politikerne, hvilket også er tilfældet i afsnit 5.1.1 om tildeling rettigheder til fosteret. Der ses i nedenfor udsagn, at udover anerkendelse om tildeling af rettigheder til fosteret, som tidligere identificeret i afsnittet 5.2.1.1, tilkendegives ligeledes behov for etiske normer for adfærd i relation til beskyttelse af fosteret uden rettigheder.

I nedenstående præsenteres analyse og diskussion om politikerens etiske anskuelse på kvindens forståelse af rettigheder og ansvar:

Forståelse af rettigheder og ansvar

Et eksempel på politikerens udsagn om den bruger under graviditeten ses at handle om adfærdshandling, hvor kvindens forståelse af rettigheder er en udvidelse af grundlæggende rettigheder og ansvar. Politikeren uddyber, at det handler om en eller anden idealforestilling om menneskets rettigheder (min tolkning menneskerettigheder) i relation til frihed, hvor mennesket har beskyttede frihedsrettigheder i relation til at leve eget liv som man vil, desuagtet og uanset det går ud over fosteret. Udsagnet tolkes som et mindre ”alvorlig spilleregul” ud fra forståelsen om menneskets grundlæggende rettigheder og ansvar. Udsagnet om udvidelse heraf relateres om brugerens adfærd, der kan knyttes til dagligt sprogbrug som etikette, hvilket iflg. Birkler er ”mindre alvorlige spilleregler, der forståelsesmæssigt også kategoriseres som ”pli, kutyme, sømmelighed, skik, brug ((Birkler, Jakob, 2009, s. 20ff).

Politikerens udsagn og forståelsen om udvidede rettigheder hos bruger tolker jeg som manglende beskyttelse af fosteret, der ikke indgår i beskyttede menneskerettigheder mod påvirkning af skadelige stoffer der er indeholdt i indtaget hash. Der kan ene og alene blive tale om beskyttelse af fosteret i fald forståelsen om udvidede rettigheder hos bruger nedfældes som retslige love og hvor der herefter kan sanktioneres mod handlingen (Birkler, Jakob, 2009, s. 21).

Politikerer peger ligeledes på at lovgivning om Støtte til Børn (Inatsisartutlov, 2017) sammen med FN's børnekonvention ratificeret i Grønland i 1993 (FN's Børnekonvention, 1993) ikke er præcist formuleret omkring fosterets rettigheder. Politikerer reflekterer, at det må være

noget med, at man er ydmyg i forhold til menneskets frihedsrettigheder og at det er det, vi skal diskutere om at vi vil vende det om.

Jf. politikernes tilgang til kvinden, dets syn på egne rettigheder og manglen om beskyttelse af fosteret igennem lov om støtte til børn, tyder udsagnet på, at der er mangel på generelle etisk formulerede normer og værdier, der bygger på fælles konsensus indbygget i den enkeltes forståelse af frihedsrettighederne, særligt i relation til adfærden hashmisbrug og fosterets beskyttelse mod skade. Ud fra udsagnet er min forståelse dermed at fosteret ikke indarbejdet som en del af forståelsen om menneskerettigheder der er den etiske basis, hvor samfundets fælles værdier kan og bør være forankrede.

Ses dette etiske sondring i relation til Kant om indre pligt etik, tyder det ud fra politikerens udsagn ligeledes på, at det handler om en manglende fornuft og god vilje hos kvinden i relation til adfærd med hashrygning; dvs. sindelagsetik, (Birkler, 2011, s. 154) der afgør, hvorvidt der er tale om en moralsk handling i form af beskyttelse af fosteret. På den anden side og iflg. Birkler, bygger moral på et rationalistisk grundlag, hvor hvert enkelt menneske må handle selvlovgivende (ibid. s.157f). Min forståelse herom er, at brugere er selvlovgivende og er beskyttede ud fra forankrede menneskerettigheder; Dvs. deres adfærd med hashrygning i graviditeten, er ikke at skade deres ufødte barn ud fra deres moralske overbevisning. Derimod er det min forståelse i relation til adfærden, at kvindernes liv kan være omfattet af følelsesbetonede belastninger, at deres fokus ikke handler om frihedsrettigheder i hverdagen og at de kan være nødsaget til at flygte ind i et rus, for at frigøre sig fra deres belastninger.

I udsagnet om lov om støtte til børn, ses derudover at have sammenhæng mellem det fødte barn og fosterets beskyttelse, hvilket jeg tolker som, at fosteret som født barn, fortsætter sin udvikling gennem livet og dermed har brug for italesatte normer og værdier i relation til *tidligere* beskyttelse af fosteret. Afregning herom ses som værende middel, til at sikre diskussionen om normer og værdier for fosterets beskyttelse og at emnet ikke alene er et politisk emne. Det betyder, ligesom det er peget på i analysen om rettigheder, at normer og værdier for fosteret og dets beskyttelse bør diskuteres transparent og være omfattet af alle aktører i og imellem samfundets institutioner, landspolitikere, lokale politikere og borgerne og ikke mindst ved deltagelse af de berørte brugere.

Jf. Immanuel Kant, og derudover peger analysen af politikers tilgang til fosterets beskyttelse på en ”indre pligt” etisk tilgang - dvs. sindelagsetik der afgør hvorvidt der er tale om en moralsk handling. Dvs. Politikerens indre pligt etik går på dennes egen rationelt skabte pligt om, at udvide den eksisterende børnelovgivning der er omfattet af FN´s Børnekonvention. Min tolkning er at politikeren derved omsætter sin sindelagsetik til at ”ydre pligt” jf. Birkler i Kant´s pligt etik, hvor den politiske diskussion i relation til fosterets beskyttelse jf. børnelovgivningen er en diskussion om udvidelse heraf, til også at omfatte en synlig etisk beskyttelse af fosteret. I flg. Kant er der dermed tale om en superpligt om fosterets beskyttelse, som skaber alle pligter (kategoriske imperativ) og hvor det imperative er et påbud eller handleregel. Sagt på en anden måde, hvis samfundet skal tilgodese fosterets beskyttelse, bør samfundet diskutere transparent og formulere normer og værdier i relation til handleregler der forankrer og angiver etiske retningslinjer for fosteret gennem etisk formuleret udvidelse af børnelovgivningen.

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere analyse og diskussion om etiske forhold i relation til professionelles udsagn.

5.2.2.2 Professionelle – etiske forhold til fosterets beskyttelse

De Professionelle har ligeledes indbyrdes forskellige udsagn om etiske forhold til fosterets beskyttelse. Som væsentligt peges på udsagn om, at der bør oprettes et sted, hvor stedet er et henvendelsessted fx med sigte på at diskutere beskyttelse af fosteret. Derudover ses forskelle til holdningen om beskyttelse af fosteret og tilgang både i relation til fosteret og brugeren.

Tvang brandslukning og god adfærd

Den brede vifte af udsagn handler om etisk holdning om for og imod tvang til misbrugsbehandling i relation til beskyttelse af fosteret. Udsagn der peger på tvang af bruger til misbrugsbehandling, argumenteres med, at barnet (fosteret) derved vil blive beskyttet, men også at tvang kan medføre tilbagefald til misbrug. I relation til tvang, argumenteres ligeledes af professionel om, at bruger kan føle sig presset til at tage imod misbrugsbehandling og ud fra en oplevelse af en potentiel risiko for tvangsfjernelse af barnet.

Professionelles forståelse af brugeren peger derved på, at der er forskellige holdninger og at disse indeholder dilemmaer i henhold til hvorledes fosteret hos bruger bør beskyttes. Herom peger min analyse fx på, at så længe brugeren har sine retslige status som person

rettighedsindehaver (Rothmar Hermann J. , 2008, s. 36), tyder det på, at nogle af de interviewede professionelle ikke ser andre muligheder til at beskytte fosteret etisk, og derfor særligt dvæler ved konfliktprægede dilemmaer omkring den hashmisbrugende gravide kvindes generelle rettigheder. Ligeledes herom findes ingen legal hjemmel for tvangsudøvelse i relation til misbrugsbehandling. Min forundersøgelse peger på at lovhjemmel om tvangsforanstaltninger alene er forbeholdt psykiatriske klienter og mulighed for frihedsberøvelse iht. Inatsisartutlov nr. 24 af 3. december 2012 om frihedsberøvelse og anden tvang i psykiatrien (Inatsisartutlov, 2012). Magtanvendelsesloven er et arbejdsredskab indenfor fx social og sundhedsvæsenets myndighed. Lovens hensigt er fx at fratage en psykisk syg brugers ret til at bibeholde sit nyfødte barn, ifald omsorgsevnen vurderes som ikke at være afdækkende for nyfødte barns behov.

Min forståelse er, at såfremt brugeren ikke ønsker at samarbejde, så kan den professionelle føle sig tvunget til at handle på misbruget i form af en trussel om fjernelse af barnet. Fjernelse af det fødte barn, er myndighedernes arbejdsredskab med lovhjemmel iht. Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om Støtte til Børn (Inatsisartutlov, 2017, s. 12):

”Anbringelse uden Forældremyndighedsindehaverens samtykke”, såfremt brugeren ikke tager imod hashmisbrugsbehandling og såfremt brugeren vurderes ikke at kunne påtage sig rollen som omsorgsgiver til sit nyfødte barn.

Omvendt udtrykker følgende udsagn at være god adfærd hos den professionelle overfor brugeren:

”... man skal se misbruget som et symptom på nogen ting i kvindens liv... som udgangspunkt bliver jeg nødt til at sige, at fosteret ikke har rettigheder... men det er et barn, så snart det er født... vi er nødt til at starte et samarbejde med dig nu for at få opbygget og styrket noget hos dig, til at du kan tage vare på dit barn, hvis det er det du gerne vil ” og ”Hvis vi passer på mødrene, passer vi på børnene”

Ser man på udsagn og god adfærd i relation til ”tvang til misbrugsbehandling”, tyder min analyse på, at professionelles forståelse indeholder både fornuft og følelser, der handler om, at professionelle i deres kommunikationsadfærd, ikke bør tilsidesætte den gode norm for dialog med bruger. Derudover tolker jeg ovenfor udsagn, som afgørende betydning for beskyttelse af fosteret, idet den professionelle møder brugeren, på hendes niveau, ved at synliggøre

nødvendigheden af samarbejdet imellem bruger og professionel, således brugerens rolle og betydningen af mor/barn relationen opbygges og styrkes allerede i graviditetsperioden.

Den etiske norm for god professionel dialog henført til Birker i Kant' s om "indre pligtetik", tolker jeg som, at dialogen bør indeholde empatisk dialog, hvor fornuft og følelser hos brugeren forsøges at blive mødt på én gang (Birkler, Jakob, 2009, s. 18). Dvs. i flg. Birkler i Kant, er det afgørende for professionel "indre pligtetik", at dette er gjort af pligt og der er opretholdt et respektfuldt adfærd for andre mennesker (Birkler, 2011, s. 157). Derudover tolker jeg empatisk dialog, til at være et middel, til at påvirke brugerens moral, hvor der herom tolkes som, at brugeren handler "selvlovgivende" (ibid.), og ud fra forståelsen om hashens skadelige påvirkning på fosteret, handler, ved frivilligt at tage imod fx en misbrugsbehandling.

En anden professionel vurderer, at brugerens misbrugsbehandling betragtes som et brandslukningsforløb – hvor brugeren efter graviditetens afslutning falder tilbage til hashmisbrug. Dette tolker jeg som, at misbrugsbehandlingen tages imod, udelukkende på grund af graviditeten og kan i princippet tolkes som at beskytte fosteret. Set ud fra den vinkel kan ovenfor betyde, at brugeren erfare at få et tilbagefald efter fødslen. Min videretolkning ses ud fra de professionelles viden om, at det er konstateret at det fødte barn er påvirket af cannabis afstedkommet gennem amning, hvilket ses som bekymring, idet cannabis skadelige stoffer, øges otte gange mere gennem amning (Sundhed.dk, Amning og marijuana/cannabis, 2019). Ud fra en mulig risiko for indlæringskade, ses misbrugsbehandlingen derfor som at være en brandslukningsforløb, idet misbrugets kerneproblem ligesom politikeranalysen tidligere, kan være omfattet af svære følelsesbetonede belastninger, der ikke er bearbejdet af bruger. Ser man brandslukningen "misbrugsbehandling" ud fra et fosterbeskyttelses vinkel ledes problemstillingen ovenfor til et etisk samfundsproblem, idet fosteret efter fødslen dermed udsættes for skadelig påvirkning oveni.

Set ud fra Birkler i Kant henført til den professionelles "indre pligtetik" (Birkler, 2011, s. 157), tolker jeg vurderingen om "kommunikation med præg af tvangsforanstaltning" og "brandslukning", at samfundets misbrugsbehandlingstilbud i sin nuværende form, ikke løser samfundets misbrugsproblem med hash fx hos gravide brugere. Dette ses ud fra den professionelles udsagn om, at samfundet ofte ikke har et tilbud til bruger, hvor der fokuseres

på borgerens menneskelige dybereliggende kerneproblemer. Sagt på en anden måde og i nuværende status, er det min forståelse at samfundet har et etisk problem, idet brugeropfattelsen om tvangsforanstaltninger og brandslukning af misbrugsproblem efterlader et ubeskyttet foster, samtidig med at brugeren, som den professionelle udtrykker det, oplever et strammere indgreb i brugerens selvbestemmelsesret indtil bruger oplever at blive kvalt fra systemets side. Jf. Birkler i Kant anser dette som ikke i overensstemmelse med opretholdelse af et respektfuldt adfærd for mennesker fra systemets side (ibid. s 158).

Dømmende adfærd

Behov for normer for respekt i relation til bruger, ses ligeledes at mangle i relation til professionelle ifm. deres forebyggende indsats set ud fra deres dømmende adfærd overfor brugere der er i hashmisbrug.

Typisk går dømmende adfærd på fx på negativt ladede dømmende udsagn, om at brugeren ikke ønsker at ændre sin adfærd og at brugerens adfærd som hashmisbruger er forankret på grund af den sociale arv. Et eksempel på dømmende adfærd viser sig ligeledes at være, at familie og nærmeste omgivelser, trække brugeren ned, til trods for at denne bliver støttet af de professionelle. Mobning i omgivelserne angives ligeledes at udtrykke dømmende adfærd med udsagn om:

”ååh dem... de prøver bare at være fine...”, ”... det er fordi de er efterkommere af misbrugere.”.

Analytisk tyder ovenfor på at det ikke alene er det professionelle der ser bruger med dømmende italesat tilgang. De tyder også på at den nærmeste til at støtte brugeren – familien – kan være med til at trykke brugeren ned

Derudover udtrykkes om, at samfundet bør bearbejde samfundets fordomme overfor brugeren med hashmisbrug fx gennem aftabuisering af hashmisbrug.

Ses eksemplerne samlet, peger analysen på, at den dømmende og nedsættende adfærd både hos de professionelle og omgivelserne i samfundet, at der mangler italesættelse af adfærdsnormer. Dette mhp. fx aftabuisering af hashmisbrugsproblemet; til trods for at de professionelle har kendskab til problemet med fx gravide brugere med hashmisbrug, forstås problemet som noget, man ikke taler åbent om i samfundet.

Henført til Birkler i Kant (Birkler, 2011, s. 158), tolkes ovenfor derfor, at menneskets behov for opretholdelse af en respektfuldt adfærd for mennesker, i denne sammenhæng, en gensidig respektfuld adfærd overfor brugere med hashmisbrug, ikke at være gældende. Det er min forståelse, at der er behov for en aftabuivering af emnet misbrug, for derved i samfundet at forankre og italesætte normer og værdier overfor brugere generelt der er havnet i et afhængighedsforhold.

I næstfølgende afsnit præsenteres etiske forhold ud brugernes udsagn.

5.2.2.3 Brugere – etiske forhold og fosterets beskyttelse

Brugernes sondring over eget adfærd, relaterer sig til eget tidligere liv som hashmisbruger under graviditeten. Kontakten med jordemoder under graviditeten sammen med forståelsen og anerkendelse af fosterets beskyttelse mod hashpåvirkning, forstår jeg som at, for at når dertil, stilles der krav om erkendelse. Selvfølgelig der fører til selvindsigt defineres som brugerens adfærd eller adfærdsmønstre (Den danske ordbog, 2020).

Selverkendelse og fosterets beskyttelse.

Selverkendelse består i, at når brugeren indtager hash, er det for at håndtere sine tidlige erfaringer som barn og teenager. Et eksempel herom, udover oplevelserne hvor den nærmeste relation har misbrugt brugeren seksuelt er, da brugeren konstaterede at være blevet gravid medens dennes hverdag bestod af hashrus. Et andet eksempel på selverkendelse er, at adfærd hvor en bruger ryger hash i graviditeten, bør tænke sig godt om, pga. at det kan have konsekvenser for fosteret. I fald bruger er hashbruger, bør bruger ligeledes tage i mod tilbud om hashmisbrugsbehandling under graviditeten for at beskytte barnet.

Selverkendelse og selvindsigt i egen situation

Udover selverkendelse over egen adfærd med hashbrug, hvilket ud fra bruger udsagn kan skade fosteret, peger bruger på, at denne tror, at man styrer sit liv, og ud fra den betragtning, at man lever på en løgn og at man lever i en ikke - virkelighed samt at man bliver rastløs i et liv med hashmisbrug.

Det er min analytiske tolkning at brugerens selverkendelsesproces har medført til selvindsigt. Et adfærdsmønster med hashindtag fører bruger til at træffe et valg, der har til formål at beskytte sit foster mod hashpåvirkning og tillige at komme ud af et liv med hashrus. I

selverkendelsens selvindsigt tolker jeg ligeledes, at bruger får behov for at italesætte sit hashmisbrug blandt en lukket kreds (fx myndighederne) samt overfor sine venner.

Analysen ovenfor (*Selverkendelse og fosterets beskyttelse, Selverkendelse og selvindsigt i egen situation*) tyder på, at selverkendelse der fører til selvindsigt, er baseret på dialog med sundhedspersonale med indsigt om mulige konsekvenser for fosteret ved hash brug. Denne begyndende selverkendelse/selvindsigt tolker jeg som, at brugeren støttes til at tage ”førertrøjen på” og er af afgørende for brugernes valg til at tage imod tilbuddet om misbrugsbehandling til trods for opfattelsen om implicit pres fra myndighedernes side til deltagelse i misbrugsbehandlingsforløb. Ud fra ovenstående analyse, kan man argumentere med, at brugerne sonderer etisk om fosterets beskyttelse, hvilket dermed leder mig til, at de oplever en stærk intension om at beskytte fosteret og derfra tager et afgørende valg for at beskytte fosteret.

Ses ovenfor udsagn henført til Kant´s pligt etik teori, har brugeren gennem selverkendelse og ”indre pligt” etik, forståelse for, at indtagelse af hash under graviditet ikke er i overensstemmelse med beskyttelsen af fosteret. En ”indre pligt” etisk tilgang – også betegnet sindelagsetik indeholder, som tidligere beskrevet, en moralsk handling, hvor brugerens indre pligt etik går på dennes egen rationelt skabte pligt om beskyttelse af fosteret. Derudover, via brugerens fornuft og rationale, skaber brugeren en god vilje og en pligt (Birkler, 2011, s. 156) til at begynde at fokusere på fosterets beskyttelse mod eget hashmisbrug. Sagt med andre ord, tolkes ovenfor som selvlovgivende handling, i form af tænkning, om at deltage i tilbudt misbrugsbehandling, der i sidste ende har en erkendelsesfunktion hos bruger (Birkler, 2011, s. 157ff). Brugerens selvindsigt fører hermed til en beskyttende aktiv handling overfor fosteret.

I næstfølgende afsnit vil jeg præsentere analyse om etisk beskyttelse af fosteret ud fra en forebyggelsesvinkel.

5.2.3 Forebyggelse

I dette afsnit, vil jeg analysere udsagn fra politikere, professionelle og brugere omkring forebyggelse om fosteret i relation til bruger der er i hashmisbrug under graviditeten.

Udsagnenes analyse om forebyggelse sættes i teoretisk forståelse ud fra specialets rammeteori om velfærdssamfunds socialpolitiskforståelse. Henledt til min forundersøgelse om forebyggelse i samfundet, er min forståelse at forebyggelse er et velfærds politisk et vigtigt

feltområde, hvilket afspejler i nuværende implementerede aktiviteter, afrapporteringer og i større samfundsundersøgelser.

I næstfølgende afsnit præsenteres analyse og diskussion om etiske forhold i relation til politikeres udsagn knyttet til forebyggelse.

5.2.3.1 Politikere – analyse af forebyggelse

Politiker tilgang til forebyggelse og beskyttelse af fosteret ved hashmisbrug hos gravide brugere tager afsæt i et generelt ønske om at få etableret en platform. Udsagnets analyse vil blive sat i specialets teoriramme om velfærdspolitik. Følgende er udsagnet:

Etisk Råd

”Der mangles et overordnet Etisk Råd i samfundet. For at forebygge at der kommer typer af problemstillinger i forhold til gravide der ryger hash under graviditeten, kunne der fremover laves etiske retningslinjer i relation til et samfundsetableret Etisk Råd. I Etisk Råd kunne debatter udvides til også at inddrage, hvad der er vigtig for forældre generelt og henført til forældre med svagere tilgang til opdragelse. Det afledte debat konsekvenser, kunne bruges som redskaber i forældrenes opdragelse. Forståelsen for hvorfor man skal undgå rusmidler som alkohol og hash i hverdagslivet ville måske blive større”

Derudover og henset til gravide kvinde der ryger hash under graviditeten forholder politikeren

”at kvinder der er i den situation er svære at gøre noget ved lige nu og fortsætter, at der kunne fremover laves etiske retningslinjer om adfærd, hvad der er vigtigt om forældre og om forældres opdragelse af børn. Hvis man kunne formulere retningslinjer om disse, kunne bevidstheden og forståelsen for at undgå rusmidler som alkohol og hash blive større i hverdagen”.

Samlet set i analysen ovenfor, er fosteret anerkendt til at være et emne i et etisk råd, herunder italesættelse af normer og regler for hvorledes samfundet kan beskytte fosteret, sammen med diskussionen om forældreopdragelse i et forebyggende sammenhæng.

Set med en velfærdssamfunds politisk vinkel i relation til forebyggelse, tyder analysen af udsagnet på at politikeren anerkender, at samfundet har behov for et Etisk Råd, hvor dette kan være rammen om fx diskussion af familiers og brugeres hashmisbrug herunder fosterets beskyttelse.

Jf. etablering om et etisk råd og i skrivende stund, har et Etisk Råd, med samtlige partiers godkendelse været anerkendt til at blive etableret i 2017 (ina.gl, 2017). Efter et indledende møde, og forespørgsel herom hvilke stadie forberedelsen af etableringen af rådet er, har det vist sig, at man har nedprioriteret etableringen af rådet efter regeringsskiftet i 2018.

Ud fra min forståelse om definitionen sociologisk velfærdspolitik jf. 4.2, er det min tolkning, at politikerens udsagn om behov for etablering af et etisk råd vil være et instrument til bl.a. at bryde den sociale afvigelse som i denne kontekst forstås som hashmisbrug under graviditeten. Min videretolkning herom er, at samfundet gennem oprettelse af et etisk råd derved vil bryde den ”strukturelle dysfunktion og anomi” (Juil, 2016, s. 606ff), hvilket vil medføre balance i samfundets funktionelt differentierede delsystemer, der i dette sammenhæng mangler et system - et etisk råd.

Herom er det min videreførte forståelse at, ved at italesætte emner, der er baseret på misbrug – også af den enkelte bruger selv, vil betyde, at normen med at indtage hash (social afvigelse), vil fremme forståelsen af afhængighedsforhold i form af hashmisbrug sammen med italesættelse af forældrenes opdragelse af deres børn. Set ud fra den vinkel, er det ligeledes min tolkning at aftabusering og åben italesættelse i samfundet vil fremme en mulighed, således at personer der tilfører samfundet udgifter, fx på grund af misbrug og afhængighed, i stedet for, kan bidrage til samfundet fx ved at blive støttet af de offentlige fx til at tage en uddannelse, blive selvforsørgende skatteyder (Skatte og Velfærdskommissionen, 2011, s. 68).

I næstfølgende afsnit præsenteres analyse og diskussion om etiske forhold i relation til professionelles udsagn knyttet til forebyggelse.

5.2.3.2 Professionelle – analyse af forebyggelse

Henført til de professionelle, er udsagn om forebyggelse i relation til beskyttelse af fosteret generelt forskellige. Det udvalgte udsagn er væsentligste udsagn der præsenteres nedenfor og er omfattet af tre kategorier. Disse underkategorier er konkret knyttet til hovedtemaet forebyggelse henført til gravide brugeres hashmisbrug i relation til fosterets beskyttelse. Analyserne vil blive sat i teoretisk ramme i relation til socialpolitikens velfærdssamfund, nærmere om samfundets differentierede delsystemer og social afvigelse. Kategorierne af analyserne er som følger:

Forebyggelse, normer og værdier om fosterets beskyttelse

En professionel udtrykker sin etiske holdning om fosterets beskyttelse:

”Man skal overveje grundigt hvordan normer og værdier skal være i samfundet, idet man ikke bare stiltiende skal acceptere fosterets miljø med hashpåvirkning. Samfundet skal tage skridt til hvad der bekymres om hos bruger med hashmisbrug”.

En anden professionel illustrerer med kropssprog at perioden `Ilumio´ udvikler sig er i ni korte måneder og udtrykker det sted fosteret befinder sig i, som ”Ingenmandsland og ved fødslen bliver til ” Silamiut ” og dermed først bliver ”Verdensborger”. ”Ingenmandsland” betyder, at fosteret som er så lille som en perle, er usynlig, kan ikke råbe og gøre opmærksom på hvordan den har det. Og selvfølgelig jo større `Ilumio´ bliver og op til fødslen kan den gravide kvinde få redskaber til at være opmærksom på at fosteret ikke har det godt og derfor næsten ikke sparker”

Udsagnene ovenfor ses i lyset af at fosteret ikke kan råbe, idet den er fysisk usynlig og hvis man ikke synliggør fosteret på nogen måde, er det en udfordring og et svært område at bevæge sig ind i.

Set ud fra det faktum, at fosteret stort set ikke er beskyttet gennem lovgivning, tolkes ovenfor analytisk, at der bør åbnes op for en diskussion om etik og moral for fosteret, dvs. hvilke normer og værdier der bør tildeles fosteret i relation til forebyggelse om hashbrug hos gravide kvinder. Som en tredje professionel udtrykker det:

”Hvis professionelle skal være med i forebyggelsesarbejdet, er man nødt til at være på forkant i stedet for at vente til der kommer noget dårligt? Hvorfor skal vi først træde til når barnet er blevet ødelagt?” og

” Når samfundet har menneskerettigheder og børnerettigheder, og handicapområdet har sit eget lovgivningsområde, og når samfundet ikke har ”ilumio” (foster) rettigheder, så må man ind og kigge på etik og moral for fosteret i relation til hvilke normer og værdier der bør tildeles til fosteret”

Henført til udsagnene, er det min tolkning, at det ville betyde, at en fælles samfundsopfattelse om normer og værdier for handleregler, der handler om at samfundet værdsætter beskyttelse af det kommende barn, ville blive mere synlig i samfundet. I forlængelse heraf er det min forståelse, at professionelle ønsker synliggørelse af hvad der bekymres om hos bruger med hashmisbrug.

Det er min forståelse at udsagnet ovenfor om menneskerettigheder, børnerettigheder og handicaprettigheder forstås dermed at være rettet mod borgere og inkluderer ikke fosteret.

Ses rettighederne ud fra fosterets vinkel og med udgangspunkt i anvendt sociologisk velfærdsteori, kan rettighederne forstås som at være omfattet af forståelsen om samfundsforankrede rettigheder, der er implementeret som ”funktionelt differentierede delsystemer i balance” der er rettet mod borgere og ikke fosteret. Dvs. fosterets beskyttelse i relation til brugerens hashmisbrug henført til forebyggelse udføres alene ud fra forståelsen om ”...Strukturelle dysfunktioner og anomi”, hvilket ud fra min forståelse sociologisk og velfærdsteoretisk defineres som et socialt problem, der er resultat af ”krydspres mellem samfundets kulturelle normer og den del af befolkningsgrupper der er underprivilegerede og som ikke har mulighed for at leve op til normerne” (Juul, 2016, s. 607). Fosteret i dette sammenhæng forstås hermed som et moralsk og etisk usynligt, idet beskyttelsen heraf i relation til forebyggelse er rettet udelukkende mod brugerens rettigheder og vilje.

Evaluering af misbrugsbehandling

Et væsentligt udsagn fra professionel side, er rettet mod forebyggelsesinitiativer i samfundet, hvilket analytisk tyder på behov for evaluering af området, særligt i relation til brugere med hashmisbrug. Udsagnene er som følger:

”Hash er i samfundet. Indespærring af brugere hjælper ikke for at redde deres børn. Stadigvæk skal samfundet tilbyde behandling af afhængighed til denne gruppe. I stedet for skal man som behandlingsinstitution være opmærksom på, om man kan gøre misbrugsbehandlingen bedre”.

”... måske er vi ikke dygtige nok - måske har vi ikke redskaber nok - måske er vi ikke nok [antal ressourcer], til at prøve at få dem (mit ord: kvinderne) til at forstå, at det ikke er godt at ryge hash når man er gravid”.

Det professionelles tilgang til misbrugsbehandling ses ligeledes, således at hvis arbejdet med gravide brugere med hashmisbrug skal lykkes, kan brugeren ikke bare stige ind i en bil og bare begynde at køre, hvilket også gælder hvis man ønsker at blive forældre. Herom gives udtryk for at hvis man skal yde omsorg overfor et barn, er man nødsaget til at komme igennem [en slags køreskole].

Feltet om at kommende forældre er nødt til at lære hvordan omsorgen ydes overfor foster og barn, henviser til specialets afsnit 5.1.5. om MANU, der er igangværende projekt der støtter kommende forældre/familier og er den seneste institutionaliserede indsatsinitiativ centralt fra. Henset til MANU savnes ligeledes mulighed for at den gravide bruger hurtigt kan få tilbudt terapi før og efter fødslen, hvilket i udsagn tyder på, at forældreskole projektet for nogle professionelles opfattelse, bedømmes som en ”redningsaktion”.

Ud fra professionelles udsagn om samfundets tilbud til misbrugsbehandling og MANU er det min tolkning, at så længe der ikke initieres forløb, der afdækker brugernes behov før og efter et graviditetsforløb, vil tiltag som redningsaktioner forstås som symptombehandling uden at komme ind til kernen af brugernes behov og problemstillinger. Dvs. ud fra min forståelse og tolkning af professionelles udsagn, og til trods for at velfærdssamfundet har efterkommet misbrugsbehandlingsbehovet for misbrug, er brugernes behov for reelt at komme ud af misbruget, ikke helt afdækket. Overordnet set er det derfor min tolkning, at der ses at mangle en vurdering /evaluering af nye tiltag indenfor misbrugsbehandling/-forebyggelsestilbud, der kan tilpasse indsatsinitiativer der relaterer sig til hashmisbrugsområdet. Sagt med andre ord er det min forståelse at fosterets beskyttelse, vinklet ud fra det professionelles udsagn om nuværende samfundstilbud om misbrugsbehandling, ses ikke at være afdækket. Denne forståelse og tolkning forstærkes yderligere af udsagnet om at:

”motivationsprocessen til at stoppe med at ryge hash, begynder først i brugerens graviditetsperiode, og kan vare 7 måneder i graviditeten, hvor man stadigvæk forsøger med at motivere den gravide til at stoppe med at ryge”.

Den professionelles egen rolle i relation til tilgangen til forebyggelsesarbejdet henført til bruger med hashmisbrug ser sin egen rolle tidsmæssigt dermed udfordret i relation til forsøget på at skabe samarbejde med bruger til en evt. misbrugsbehandling. Dette udledes med den professionelles overvejelse hvor ønsket er et mere fremmende sundhedsfremmearbejde i samfundet. Sundhedsfremmebegrebet er ud fra Ottawa Charter 1986 og forstås, at Sundhedsfremme er den proces, som gør mennesket i stand til i højere grad at være herre over og forbedre deres sundhedstilstand, for at når en tilstand af fysisk og psykisk og socialt velbefindende. Begreberne sundhedsfremme og forebyggelse har forskellige tilgange. Forståelsen bygger på at sygdomsforebyggelse adskiller sig fra sundhedsfremme, der betegner

mere generelle aktiviteter til fremme af sundheden hos den enkelte (Vallgård, 2019). Den professionelles forståelse af forebyggelse er, at den har til formål at fjerne sygdom, i dette tilfælde misbrug, der opfattes som sygdom og ubehageligt, og er opfattet som den negative side af sundhedsbegrebet. Når der er tale om sundhedsfremme opfattes begrebet mere mod den positive side (ibid.).

I arbejdet med brugere der har gennemgået en misbrugsbehandling ses ligeledes at mangle en opfølgning efter behandlingsforløb. Dvs., analyse af professionelles udsagn herom, tyder på, at brugerne er i en fase, hvor skillevejen mellem det at have været hashmisbruger som gravid og det at skulle indtage en rolle som kommende omsorgsgiver til et nyfødt, er i en risikozone for et tilbagefald. Følgende udsagn peger eksempelvis på dette fænomen:

”Så snart vedkommende har været igennem en misbrugsbehandling, er der en holdningstendens til blandt befolkningen, at nu er problemet med misbrug løst – sådan er det overhovedet ikke. Brugerne har brug for arbejdsplads, uddannelse, plads til børnene i institutioner og meget mere i deres dagliglevevis”.

Dette peger på, set ud fra en sociologisk forståelse om social afvigelse (Juul, 2016, s. 607ff), at samfundet i Grønland i relation til behandling af misbrug, bør støtte gravide brugere, der af forskellige årsager er blevet hashmisbrugere og har gennemført et behandlingsforløb.

Min forståelse herom er, at det handler om, på den anden side om en gruppe brugere som i forvejen, ikke har haft mulighed for at leve op til samfundets normer om ikke at indtage hash under graviditeten. Denne gruppe af samfundets borgere kan jf. Juul i Sutherland og Cressey 2011, handle om en gruppe brugere, der har en afviger adfærd baseret på resultatet af uhensigtsmæssig social læring i individets primærgruppe. Denne gruppe af brugere tolkes som at have særlig behov, idet uhensigtsmæssige sociale læring opstår, når den enkelte bruger imiterer den adfærd, der præger primærgruppen (ibid.)

På den anden side og set i relation til teorien om social afvigelse hvor der opstår en ”gentilbagetrækning” (Juul, 2016, s. 608) hos gravide brugere med misbrugsproblem, kan dette være et behov for nærmere undersøgelse om hvorvidt det implementerede ”differentierede delsystemer” i form af misbrugsbehandlingstilbud, er i ubalance fx pga. mangel på bolig og uddannelsesmuligheder til brugerne. Ud fra den betragtning tyder min analyse på at, velfærdssamfundets institutioner i Grønland ikke har den nødvendige

støttefunktion forankret i samfundet. Til dette kan peges på fx manglende vedvarende støtte og vejledning, guide til muligheder for uddannelse, vedvarende mangel på tilbud om egen bolig i stedet for at bo hos forældre med misbrug, mv.

Ses samtlige udsagn i relation til forståelsen om den sociologiske definition af velfærdspolitikken i Grønland, er det min tolkning at samfundet har tilgodeset behovet for støtte til brugere der er i hashmisbrug. Forståelsen herom knyttes til tolkningen om, at der i skrivende stund projekteres et funktionelt delsystem (- gennem projektet Manu – forældreskolen herunder misbrugsbehandlingstilbud ved behov). Indsatsinitiativet kan tolkes at være et delsystem til at medbalancere delsystemernes funktion som helhed, således samfundets svage gruppe, der betegnes som sociale afvigere (brugere med hashmisbrug) bliver støttet i at blive hashfrie. Omvendt hvis bruger med hashmisbrug fx afskriver samfundets norm om at deltage i et misbrugsbehandlingsforløbet (Juul, 2016, s. 606ff) i dette tilfælde på grund af dysfunktioner i delsystemet, kan dette overført til fosterets etiske beskyttelse betyde endnu mere svækkelse i relation til dets senere sociale og sundhedsmæssige liv som født borger. Dette tolkes som at delsystemet ”misbrugsbehandling i relation til hashmisbrug” kan have behov for vurdering/-evaluering.

Forebyggelse kompetencer og tværfaglige faggrupper

I forlængelse af ovenstående analyse om behov for vurdering/- evaluering af implementerede delsystemer som misbrugsbehandlingstilbud, efterspørges af de professionelle kontinuitet i det institutionelle tværfaglige samarbejde. Derudover gives udtryk for behov for klare retningslinjer for beskrivelse af de arbejdsopgaver der skal udføres, sammen med afklaring om hvilke faggrupper der skal udføre konkrete arbejdsopgaver i det offentlige tværfaglige forebyggelsesarbejde.

Konsekvensen af manglende instruktion til arbejdsopgaverne, er ofte, at vikarer opleves at henholde sig til egne arbejdsrutiner, der er gældende i deres primære arbejdsplads. En stor personaleomsætning med brug af vikarer tyder på et mindre effektivt samarbejde mellem kommunen og sundhedsvæsenet. Dvs. når arbejdsopgaver ikke er specificerede, kan der afstedkomme samarbejdsproblemer mellem lokalt personale og vikarer med divergerende opfattelser af hvorledes forebyggelsen gennemføres. Som eksempel peges på ”Tidlig Indsats indtil barnet bliver 2 år”.

Det ovenfor italesatte vinkel fra professionel side, tolker jeg til at være i overensstemmelse med et af Skatte - og Velfærdskommissionen 2011 (Skatte og Velfærdskommissionen, 2011, s. 86ff) anbefaling, om at der i det tværfaglige samarbejde indarbejdes en fælles forståelse for alle faggrupper for formålet med Tidlig Indsats. Ligeledes peges på anbefaling om klare arbejdsopgaver indenfor forebyggelse, hvis indhold må være at opnå en vellykket forebyggelse hos familier med behov for støtte fra det grønlandske velfærdssamfund. Dette især når uddannet kompetence har kortvarig ansættelsesperiode. Skatte og Velfærdskommissionens peger videre på i anbefalingen, et samlet forslag til samarbejde, til at skabe et tættere organisering på tværs af social, sundhed og uddannelsesområdet, således at der fx skabes fælles uddannelsesindsatser for samtlige medarbejdere der deltager i den tidlige indsats(ibid.).

Ser man ovenfor henført til definition om socialpolitikens velfærdssamfund jf. illustrationen om velfærdsdiamanten (Abrahamsen 2016 s. 132), har det grønlandske velfærdssamfund overordnet set en delfunktion (Juul, 2016, s. 607) som social investeringsstat, hvori sikring af de grundlæggende rettigheder i form af sundhed, uddannelse og social sikring er forankrede. Fx ses indførelse af et vederlagsfrit misbrugsbehandlingstilbud som en forebyggelse og samfundsmæssig gevinst jf. ”Misbrugsbehandling behov og samfundsmæssige gevinster” (Naalakkersuisut.gl, 2014, s. 14, 35ff) og heraf forstås som, sikring af mulighed for, at den gravide kvinde med hashbrug kan komme ud af misbruget. Dvs., forebyggelse af euforiserende misbrug tolkes bl.a. at angives som at have en etisk norm og værdibetydning i det grønlandske samfund. Denne betragtning ses at være opfyldt i det grønlandske samfund, idet samfundet har etableret vederlagsfrie offentlige misbrugsbehandlingssteder i samtlige storkommuner (Allorfik hjemmeside, 2016) . Omvendt set ud fra professionel vinkel, tyder det på, at nuværende tværfaglige samarbejde, fx om forebyggelse i Tidlig Indsats, mangler uddannet fagpersonale, udover kontinuitetsproblemet af arbejdskraft, således forebyggelsesopgaven ikke kan gennemføres optimalt med relevant uddannelseskompetence. Dette understøttes af en andet udsagn som er følgende:

”... måske er vi ikke dygtige nok - måske har vi ikke redskaber nok - måske er vi ikke nok [antal ressourcer], til at prøve at få dem til at forstå, at det ikke er godt at ryge hash når man er gravid”

”Der kan være uenigheder når det gælder hash, fx kan sundhedsplejersken være meget uenig i at gennemføre hashtest: det handler om, at hvis en anden faggruppe fortæller sundhedsplejersken at det er dennes opgave at gennemføre hashtest, så gør denne modstand netop pga. at der ikke er klare ansvarsopgaver...”

”.. når der er udskiftning, nægter de nye at spørge om de kan tage hashtest, sådan ønsker de ikke at være, til trods for, at der bliver sagt til sundhedsplejersken, at det er en del af deres arbejdsopgave og at den gravide har givet samtykke til, at man kan spørge ind til, om man kan gennemføre en hashtest...”

Problemet omkring brugere forekommer alligevel til trods for at:

”der tildeles mange ressourcer til forebyggelse af gravide familiers misbrug blandt andet af hash herunder ved implementering af Tidlig Indsats og Manu, der bygger på forberedelse til at blive forælder...”

Som tidligere beskrevet i analysen om *evaluering af misbrugsbehandling* og arbejdsstyrkens sociale sundhed gennem uddannelse, ses ligeledes her ”at det grønlandske samfund har brug for en høj uddannelsesgrad” (Skatte og Velfærdskommissionen, 2011, s. 19,37), fx indenfor tværfagligt og forebyggelsesarbejde indenfor misbrug ikke ses at være opfyldt.

Ses denne betragtning ud fra forebyggelse og i relation til fosterets manglende etiske beskyttelse, er det min forståelse at de grønlandske velfærdssamfund i forebyggelsesarbejdet om gravide brugere med hashmisbrug generelt er et udsat samfunds delfunktion i relation til kontinuitet hos faglig arbejdskraft, fælles konsensus om arbejdsopgaver og tværfaglighed.

I næstfølgende afsnit præsenteres analyse og diskussion om etiske forhold i relation til brugernes udsagn knyttet til forebyggelse.

5.2.3.3 Brugere – analyse af forebyggelse

Fosterets beskyttelse mod hashpåvirkning og forebyggelse mod skade gennem misbrugsbehandling ses jf. tidligere analyse vedr. fosterets retsstilling, at være afhængig af brugerens velvilje for at tage imod tilbuddet.

I nedenstående analyse præsenteres brugerens udsagn i relation til tvang og motivation i misbrugsbehandling.

Tvang og motivation

”Man skal ikke give tilbuddet som tvang”..., ”... Det at blive støttet godt og blive vejledt grundigt, før man skal starte en behandling, samtidig med at der arbejdes på enighed om at blive hjulpet på en bestemt måde, ville være en god start”, ”... ”... det vil også være mere motiverende, at få fortalt hvilke skader der kan ske for barnet i maven...”, ”...at blive orienteret i god tid om at hun kan komme i misbrugsbehandling, at hun kan blive indkaldt til samtale, og ikke med den her ekspres orientering om at forløbet er startet dagen før...”

Myndighedernes kommunikationsadfærd der giver oplevelsen af, at brugerne oplever tvang til at tage imod misbrugsbehandling tolker jeg som uønsket fra brugers side. Argumentet herom fremhæves tydeligt ved et ønske om at blive informeret om misbrugsbehandlingstilbuddet i god.

I tidligere undersøgelse i specialets afsnit er tvangsbegrebet analyseret og bearbejdet, således at de grønlandske myndigheder ikke har hjemmel til tvangshandlinger der er knyttet til misbrugsbehandling, dog undtaget ”Inatsisartutlov nr. 24 af 3. december 2012 om frihedsberøvelse og anden tvang i psykiatrien” (Inatsisiliorneq Lovgivning, 2019).

Ud fra udsagnet ovenfor, er det min tolkning, at oplevelse af tvang er en socialt myndigheds gennemgribende oplevelse, udtrykt som menneskeligt traume for de berørte (tidligere) hashmisbrugere. Min tolkning tyder videre på, at der er et behov for forståelse og samarbejde mellem myndighederne og brugeren, hvilket af brugerne ses at være et motivende incitament og efterfølgende indgang til samtykke til misbrugsbehandlingen.

En konsekvens af myndighedernes kommunikationsadfærd som af brugerne opfattes som tvang, kan jf. Juul i Robert Mertons teori fra 1960-erne (Juul, 2016, s. 608) forstås som, at brugeren afskriver samfundets normer og de legitime midler til at opnå dem, fx om ikke at indtage hash under graviditeten og dermed baner vejen for risiko for fravalg af den legitimerede hashmisbrugsbehandling. Min tolkning herom er, at brugeren vil ”trække sig endnu mere tilbage”(ibid.), hvorved brugerens sociale afvigelse vil forstærkes.

Oveni opleves tvang til misbrugsbehandling fra myndighedernes side, som en indgriben i brugerens private liv og udløser derved modstand mod misbehandlingen.

5.2.4 Diskussion af analyse resultater *Diskussion rettigheder*

Politikere

Ser man på analyse af politikere, professionelle og brugeres udsagn henført til rettigheder, er det min forståelse at analysen indikerer til forskellige holdninger om beskyttelse af fosteret.

Min forståelse om politisk vilje til tildeling af rettigheder til fosteret kan ses i diskussionssammenhæng med Skatte og Velfærdskommissionens betænkning (Skatte og Velfærdskommissionen, 2011, s. 285), hvor i det fremgå at brug af rusmidler under graviditeten øger risiko for at udvikle eksempelvis autisme ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), dvs. en lidelse med forstyrrelse i opmærksomhed og hyperaktivitet. Uagtet at denne betænkning er bestilt af politikere på landsplansniveau, og således har indgået i debatten om det grønlandske velfærdssamfund, kan der stilles spørgsmål om, hvorvidt der er en generel vilje blandt politikerne til at tildele fosteret beskyttelse gennem tildeling af rettigheder. Dette spørgsmål skal ses i forhold til, at specialets analyser er baseret på interviews, og er derfor ikke repræsentativ for samtlige politikernes holdninger som en helhed, i relation til specialets problemstilling. I forholdet med tildeling af rettigheder, hvor spørgsmålet om disse sætter fosterets beskyttelse gennem rettigheder forrest, vil dette afstedkomme konflikt imellem samfunds forankrede rettigheder hos bruger versus rettigheder til fosteret.

Bevæger man sig ud over politisk niveau er det ligeledes et spørgsmål om borgerne i samfundet udover politikerne, er parate til at diskutere fx normer og værdier i samfundet i relation til emnefeltet fosterets manglende beskyttelse mod skader ved hashpåvirkning.

Professionelle

Ud fra min forståelse i diskussionssammenhæng er, at forholdet om brugerens selvbestemmelses og tildeling af rettigheder til fosteret, ikke er ensbetydende med et positivt tiltag i relation til kvinden.

Ud fra forståelsen om ”usynlighed” jf. Honneth der er forbundet med en aktiv social handling, hvor der udøves social overlegenhed, hvor handlingen betegnet ”looking through” forstås som ”evnen til herigennem, at udvise tilstedeværende personer i rummet foragt” (ibid.). Henført til mit speciale skal den aktive sociale handling ses som en aktiv social handling, eller ”looking

through” af fosteret. Set ud fra de professionelles synspunkt, anses fosteret som værende et ikke selvstændigt individ, og er dermed usynlig og uden rettigheder.

Det er min forståelse, at hvis det usynlige foster sidestilles med kvindens rettigheder, kan der opstå det dilemma, at evt. tiltag, hvor fosterets retslige stilling er i fokus, som af brugeren i forhold til misbrugsbehandling vil kunne opfattes som en form for tvang, og ikke som et tilbud. For nuværende praksis gælder, at de professionelle i deres tidlige forebyggelsesindsats, forsøger at motivere og påvirke den gravide til ikke at indtage hash for at beskytte fosteret mod rusmiddelskader. Spørgsmålet er, hvorvidt motivation som redskab under graviditetsforløbet kan påvirke brugerens vilje til at tage imod og gennemføre et misbrugsbehandlingsforløb.

De professionelle ønsker at tilgodese brugeren såvel som fosteret, hvilket indledningsvist bør anskues ud fra en samfundsdebat, med henblik på, at skabe en fælles synsvinkel på dilemmaet. Ud fra de professionelles vinkel, ses dette at kunne have en afgørende betydning for fosterets beskyttelse i samfundet – med det forbehold at undgå at krænke brugerens selvbestemmelsesret. Der er således plads til forbedring i relation til beskyttelse af fosteret. Diskussionsspørgsmålet i relation til forståelsen om usynlighed som krænkende adfærd er, hvilke forhold der kan ligge til grund for at brugeren i kommunikationen opfatter situationen som en krænkende adfærd. Denne forståelse ud fra brugervinkel, kan kobles til brugerens barndoms sociale levevilkår der er omfattet af svigt af nærmeste familierelationer hvilket bliver udtrykt som en narrativlignende fortælling i interviewet med en af brugerne. De krænkelser der relaterer hertil i denne diskussion, er fx udtrykt som seksuelle krænkelser fra en far.

Brugere

Til trods for at privatsfæren i Honneth ikke er anvendt som et analytisk redskab, er det min forståelse i relation til brugerens opfattelse af kränkelsen i form af usynlighed indenfor retslig sfæren i diskussionssammenhæng, at bruger har en forforståelse, der har afsæt i erfaringen om krænkelserne fra dennes barndom. Set ud fra brugernes vinkel, er det min forståelse i diskussionssammenhæng, at brugerne som voksne har nogle svære livserfaringer med baggrund i deres barndom og unge liv, og at de grundet krænkelserne af deres privatsfærer ikke har tilstrækkelige ressourcer til at håndtere deres hashmisbrug, med manglende selvtillid

som en konsekvens heraf. Spørgsmålet er om brugernes oplevelse i form af krænkelse af rettigheder i relation til misbrugsbehandlingstilbuddet fra de offentlige, kan spores som hæmmende for udvikling af brugerens selvagtelse og selvrespekt. Herom kan en diskussion være, om krænkelse i barndommen (privatsfæren) og oplevelsen om manglende respekt i myndighedernes kommunikationsadfærd, kan være med til at bruger ikke har tilstrækkeligt motivation og overskud til også at have fokus på fosterets beskyttelse. I Fortsættelse af denne diskussion og henført til diskussionen om professionelle, kan motivering til misbrugsbehandling derfor være udfordret.

Diskussion etiske forhold politikere

Moralen og den etiske diskussion er, at der tages afsæt i, at kvinderne ikke vil skade deres foster under hashrygning, men at kvinderne skal være klare over at handlingen af indtagelse af hash kan skade deres foster. Set ud fra dette vinkel vil diskussionsspørgsmålet være om det grønlandske samfund har behov for udvidelse af eksisterende oplysningskampagner i relation til beskyttelse af fosteret, og om budskabet i de eksisterende oplysninger i det hele taget når frem til målgruppen gravide kvinder. Oplysningskampagnerne herom findes på sundhedsvæsenets hjemmeside Peqqik.gl, og er tilgængelige for borgere med interesse i emnet. Derudover er diskussionsspørgsmålet om samfundets støtteforanstaltninger fx i form af samtaler om oplevede krænkelse er tilgængelige for borgere af målgruppen brugere med hashmisbrug og om brugerne har vilje til at tage imod fx tilbudte samtaler.

Diskussion etiske forhold professionelle

I diskussionssammenhæng er der ingen lovgivning der understøtter muligheden for at udøve tvang overfor brugeren i relation til misbrug. Men i visse tilfælde har der været tale om indirekte tvang gennem trussel om senere fjernelse af det fødte barn, såfremt tilbud om misbrugsbehandling ikke tages imod. I denne sammenhæng kan der undres over at man fra professionelles side (indre pligtetik) ikke ønsker at tvangsanvendelse kan blive et redskab som følge af evt. lovgivning på området, men derimod ønsker at motivere brugerne til at tage imod misbrugsbehandling. Uagtet ovenstående undren vedrørende undgåelse af tvangsforanstaltning og overordnet set ud fra det professionelles side, ses en vilje til at opnå bedre øget beskyttelse af fosteret, men at dette ikke skal være på bekostning af brugernes rettigheder. En anden diskussionsvinkel kan spores til etiske dilemmaforhold såfremt der

kommer en lovgivning om fosterets rettigheder. Diskussionsspørgsmålet i et etisk dilemma forhold kan være, at såfremt brugere fravælger, hvorvidt de professionelle med afsæt i lovgivning, således kan se sig nødsaget til at tvinge brugere til at gå misbrugsbehandling.

Etiske forhold brugere

Ved mødet mellem professionel og bruger, forudsættes det, at der er en god dialog for det videre samarbejde. Den professionelles rolle og forståelse for brugerens situation kan have afgørende betydning for samarbejdsforløbet, hvor der i denne situation er tale om at samarbejdspartneren /brugeren få evnen til at få kontrol over, og tage ansvaret for sit eget liv og sin situation.

Diskussion af forebyggelse

Politikere

I det senere år er forebyggelse generelt blevet en almindelig institutionaliseret delstruktur i det grønlandske samfund. Gennem fokus på fx hashbrug og omsorgssvigtede børn, er forebyggelse i forskellige retninger blevet synliggjort. Italesættelse af sociale afvigelser og støtte på det sociale område, har nedbrudt tabuisering af problemfelterne, således den del af befolkningen der har behov for hjælp er blevet set og hørt. Dette ses at være en anerkendelse fra politisk side om, at der er et behov for både etiske normer og værdier for handleregler parallelt med løbende regulering af lovgivning der beskytter den del af befolkningen der har behov for støtte. Set med den anskuelse er det min forståelse at beskyttelse af fosteret ligeledes bør medinddrages ved italesættelse af synlige norm og værdidiskussioner og i forlængelse heraf bindes/kobles til politiske ressortområder fx uddannelse set ud fra mulige ulemper som kan udledes ved fosterets påvirkning af hash. Diskussionsspørgsmålet er hvordan samfundets forebyggelsesindsats også kan medinddrage fosterets beskyttelse hos borgere i alle samfundets lag og forholde sig etisk om normer og værdier til fosterets beskyttelse uden rettigheder.

Professionelle

Sammenholder man de professionelles arbejde inden for forebyggelse med Skatte og velfærdskommissionens anbefalinger om indsats i samfundet overfor familier der har et misbrugsproblem (Skatte og Velfærdskommissionen, 2011, s. 82-87), ses fosterets beskyttelse

at være usynlig. Fosteret kan ikke gøre opmærksom på sig selv grundet manglende egen beskyttelse i form af rettigheder. Hermed skal det ikke forstås, at de professionelle ikke har fosteret i fokus, men at forebyggelsesindsatser tager afsæt i brugerens rettigheder, hvilket vækker bekymring, idet særligt de professionelle er opmærksomme på betydningen af, at fosteret gennemlever et sundt graviditetsforløb.

Min forståelse herom er, at det grønlandske velfærdssamfund har implementeret forebyggelsesinitiativer, der relaterer sig til brugere og familier, hvor det er brugerens vilje til at imødekomme disse initiativer, der er afgørende.

Fosterets usynlighed i diskussionssammenhæng kan derudover kobles til et politisk ønske om vedvarende udvikling af velfærdssamfundet. Dette fx ved forslag om, at alle gives mulighed for at udnytte evner og motivation til uddannelse, idet der er fokus på elever, der forlader folkeskolen med begrænsede færdigheder og forudsætninger (ibid. s.19, 37), hvilket kan placeres som en socialt sundhedsfremmende indsats. Henføres dette til fosterets usynlighed, er det min forståelse, at diskussioner om etiske fælles normer og værdier for handleregler kan bidrage til en tidligere forebyggende tilgang om beskyttelse af fosteret.

Perspektivering i samfundet, kunne med andre ord være en forebyggende indsats mod handicaps opstået i forstertilværelsen (jf. afsnit 1.1 s.12). Arbejdet med at få sat ord på etiske normer og værdier bør omfatte alle socialt udsatte grupper der medinddrages i en samfundsdebat i et sådant omfang, at der efterfølgende ikke står nogen tilbage der ikke er blevet synliggjort. I relation til specialet menes der hermed, at gruppen af brugere også bør medinddrages på en sådan måde, at fosterets ikke forbliver usynliggjort i samfundsdebatten.

Diskussionen om fosterets beskyttelse i relation til samfundets etablerede misbrugsbehandlingssystemer sammen med behov for faglig / tværfaglige kompetencer, kan ligeledes ses som et udfordret feltområde. Det er min forståelse, at *jo flere borgere med forskellige støttebehov der fremtræder gennem dokumenterede undersøgelser i det grønlandske velfærdssamfund, jo mere er der behov for særlige uddannelser og kompetencer der afdækker dette*. Fx i relation til børn med behov for støtte på grund af en mulig skadepåvirkning af hashstoffer i fosterperioden, og som først bliver opdaget i før og under folkeskoleperioden.

Knyttet misbrugsbehandling generelt i relation til fosterets beskyttelse til bruger med rettigheder, kan diskussionsspørgsmålet ligeledes være, om misbrugsbehandlingstilbud afdækker brugers behov i form af støtte til deres kerneproblemer, som er medvirkende til brugers sociale afvigelse. Derfor ses systematiske overvågnings- og evaluering af redskaber i misbrugsbehandling som et nødvendigt redskab for at pege på og synliggøre anbefalinger herom, der kan være med til at forbedre forebyggelsesområdet som en socialt sundhedsfremmende indsats.

Bruger

Bruger oplevelse om brug af tvang hos professionelle til at tage imod en misbrugsbehandling forstås som at være en følsom erfaring blandt brugerne. Set ud fra bruger siden med en baggrund i svigt i barndommen fra nær familie og ud fra forståelsen om oplevelsen af tvang kan man i diskussionssammenhæng drage mødet i flg. Honneth som at blive krænket i form af usynlighed i relation til kommunikationens formen. Diskussionsspørgsmålet er hvilke forudsætninger der må være tilstede for at mødet mellem den professionelle og bruger lykkes. For at skabe en gensidig respekt og dialog, må normen være aktiv lytning fra begge parter, hvilket vil være af afgørende betydning i et fremtidigt samarbejde i relation til motivering om misbrugsbehandling. Betydningen herom er ligeledes, at der kan skabes relationelt forhold imellem begge parter, som for bruger i stedet for skabelse af modstand kan møde den professionelle med tillid.

5.2.5 Delkonklusion Kvalitative interviews

Delkonklusion rettigheder

Analysen om anerkendelse af rettigheder konkluderer, at politikere og professionelle anerkender, at behovet for beskyttelse af fosteret er en nødvendighed i relation til bruger der er i hashmisbrug. Idet fosteret ikke har anerkendte legaliserede rettigheder med hjemmel i nuværende eksisterende lovgivning, vil det betyde tvangs- og evt. forvaringsforanstaltninger af brugeren, idet tildeling af rettigheder til fosteret, er en opfattelse om blandt andet, at bruger og foster ikke er en enhed der bygger grundlæggende på et harmoniudgangspunkt, hvor fosteret ikke er en separat entitet. Derudover og vinklet ud fra brugerens grundlæggende menneskerettigheder, vil disse blive sat ud af spil. Dilemmaforholdet om brugeren og fosteret ses derfor som et dilemma feltområde, hvilket ud fra den vinkel, vil betyde, at samfundet må

stille krav om samfunds- og politisk debat mhp. tiltag der anerkender og legaliserer fosterets beskyttelse. Med andre ord, at emnet bør diskuteres på demokratisk vis imellem politikere, lovgivere og befolkningen, hvilket er i overensstemmelse med analyseresultatet i delkonklusionen om love, råd/nævn mv.

På brugersiden viser delkonklusionen af analysen en anden vinkel, der har været afgørende betydning for beskyttelse af fosteret i relation til brugers hashmisbrug. Oplevelserne som har været krænkende i barn- og ungdomslivet forstærkes yderligere ved brugernes oplevelse af myndigheders krænkende adfærd gennem manglende information om misbrugsbehandlingstilbud. Situationen skaber yderligere mistillid fra brugerens side, som i forvejen oplever en krænket kommunikationsadfærd og dermed skaber risiko for manglende beskyttelse for fosteret der i forvejen ikke har lovmæssige rettigheder.

Delkonklusion etiske forhold

Delkonklusion i relation til *politikerudsagn* om etiske forhold til beskyttelse af fosteret viser to væsentlige forhold der bør diskuteres vedrørende manglende beskyttelse af fosteret. Dels gennem normer for handleadfærdsregler i relation til den gravide kvindes hashmisbrug, dels gennem samfundsdiskussion på tværs af samtlige politikere, institutioner, professionelle og brugere, hvor der diskuteres sindelagsetik i relation til beskyttelse af fosteret.

Ud fra det *professionelles udsagn* konkluderes det videre, at gravide brugere med hashmisbrug har brug for at blive sat i fokus i samfundsdebatten, hvor formålet er at diskutere fosterbeskyttelse. De professionelle ser dog, at beskyttelse af fosteret kan opfattes som et etisk dilemma, bestående af, at såfremt fosteret opnår rettigheder, vil dette være i konflikt med brugerens rettigheder. Samfundet har brug for at aftabuisere og italesætte misbrugsfeltet og diskutere etiske adfærdsnormer om respekt og medmenneskelig empatisk tilgang generelt i relation til brugere. Dette behov tager afsæt i en ofte dømmende og nedsættende adfærdsholdning om misbrugere.

Delkonklusionen over etiske forhold i relation til *brugerne* viser, at dialog imellem brugere og professionelle har en vigtig funktion. Dette med henblik på, at brugeren når frem til en selverkendelse om behovet for beskyttelse af fosteret.

Delkonklusion Forebyggelse

Det grønlandske velfærdssamfund har behov for et etisk råd. Italesættelse af forebyggende indsatsinitiativer, herunder normer og regler for adfærd, ses i denne kontekst, at kunne skabe grobund for brydning af en negativ social spiral. Set med politikervinkel er der hermed en forståelse for, at etablering af et etisk råd vurderes til at være et forebyggende samfundsperspektiv.

Analysen viser, at fosterets usynlighed i samfundet giver bekymring hos professionelle, og at det grønlandske velfærdssamfund i en helhedsforebyggelses sammenhæng, gennem diskussioner og tildeling af synlige normer og værdi forskrifter for fosteret, kan bidrage til fælles samfundsopfattelse for handleregler der beskytter fosteret mod hash skadelige virkning. Handlereglerne og deres samfundsopfattelse om tidligere forebyggelse, vil medvirke til at forebygge handicaps forårsaget af hashmisbrug, hvilket også kan opfattes som en tidligere socialt sundheds indsats.

For at styrke fosterets beskyttelse tyder undersøgelsen ligeledes på, at samfundets ny implementerede misbrugsbehandlingssystemer løbende evalueres for yderligere optimering. Dette behov ses at være nødvendig for herigennem at identificere tiltag der kan optimere dialogen mellem professionel og bruger, som således kan fremme processen i, at bruger opnår selverkendelse af behovet for beskyttelse af fosteret. Derudover tyder analysen på, at der generelt set i forbindelse med tidligt forebyggelsesarbejde er udfordringer i det tværfaglige samarbejde, samt at der en mangel på faglige kompetencer og kontinuitet i det grønlandske samfund.

Undersøgelsen viser at myndighedernes kommunikationsadfærd over gravide brugere ikke motiverer til misbrugsbehandling, idet adfærd opfattes af brugerne som at blive tvunget i misbrugsbehandling. Samfundsperspektivet må være, at der udarbejdes principper for kommunikationsadfærd og gensidig forståelse, når myndighederne motiverer sårbare gravide brugere til at tage imod en hashmisbrugsbehandling. Dette er ligeledes i overensstemmelse med delkonklusion i relation til etiske forhold omkring fosterets beskyttelse, hvoraf det fremgår, at dialog imellem brugere og professionelle har en vigtig funktion.

5.3 Diskussion af metode

I diskussionen vil jeg se på min metode med kritisk tilgang. Min metodekritik er baseret på min undersøgelse ud fra forståelsen om troværdighed, styrke og overførbarhed.

Formålet med specialet er at tilvejebringe en forståelse af, hvilken position fosterets beskyttelse har i relation til samfundets etiske normer og værdier, herunder i forhold til en bruger og dennes rettigheder. Derudover er formålet at belyse mulige perspektiver der i forebyggelsesøjemed kan medvirke til at synliggøre fosteret og dets behov for beskyttelse overfor hashmisbrug.

Dette er undersøgt ud fra formelle forankrede love, Råd/nævn i Grønland og MANU sammen med holdningsanalyse fra interviews af politikere, fagprofessionelle, og brugere der tidligere under deres graviditet havde et hashmisbrug. Ved min første del af undersøgelsen af min empiri om udvalgte love, råd/nævn og MANU har jeg set på teksternes indhold for at finde passager der identificerer fosterets beskyttelse i relation til hashmisbrug.

Udgangspunktet for undersøgelsen ved kvalitative interviews er en hermeneutisk videnskabsfilosofisk tilgang, idet jeg ønsker at indfange interviewpersonernes udsagn ved hjælp af fortolkning.

Fortolkningen ser jeg som et redskab til at identificere ovenfor informanternes holdninger om årsager der relaterer sig til fosterets manglende beskyttelse. Det er min forståelse at tekstfortolkningsarbejdet fremmer og bringer meninger i menneskers udtrykte sprog, hvilket giver forståelse for, hvilke forhold der gør sig gældende når emnet fosterets manglende beskyttelse relaterer sig til rettigheder, etiske forhold og forebyggelse. Ligeledes siger teorien at den fortolkning den enkelte laver, er én fortolkningsmulighed ud af flere mulige, idet hver forsker har sin egen forforståelse, som den enkelte går ind med i forhold til undersøgelsesfeltet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 272).

I næstfølgende præsenteres specialets Reliabilitet.

5.3.1 Reliabilitet

Reliabilitet i Kvale og Brinkmann handler om konsistens og troværdighed af forskningsresultater og handler om undersøgelsen kan gentages med samme resultatet af en anden forsker (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 243, 318). Specialet kan ikke helt efterleve reliabiliteten, dvs. en anden kan ikke gentage undersøgelsen med samme design og proces og nå frem til ens konklusioner. Dette begrundes med, at jeg som forsker, er en del af forskningsprocessen, har forforståelse og forståelseshorisont. Derudover har jeg været bevidst om, at jeg ikke altid har formuleret klare spørgsmål i mine interviewforløb. Semistrukturerede

spørgsmål/temaer har således stillet krav til mig som interviewer, hvilket har betydet at udsagn, jeg har produceret også indeholder flertydig forståelse (ibid. s. 52). Derimod har jeg i min undersøgelse bestræbt mig på at styrke pålideligheden ved at synliggøre hvordan undersøgelsesprocessen bliver påvirket fra forskningsmetoden til forskningsresultatet ved at redegøre for mine valg (Nygaard, 2012, s. 10, 95ff).

I næstfølgende afsnit præsenteres specialets validering.

5.3.2 Validitet

I flg. Kvale og Brinkmann refererer validitet til sandhed, rigtighed og styrken af et udsagn. Det forstås som en bredt opfattelse af, hvorvidt en metode undersøger det, den påstås at undersøge (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 318ff). I hermeneutisk forståelse beror validitet på gyldighed, hvor herom vurderes på hvordan forskeren er kommet frem til viden, med andre lignende viden (Fredslund, Dahlager, 2016, s. 179). Ved at synliggøre mine valg og argumentere for undersøgelsens metode undervejs i specialet, har jeg forsøgt at efterkomme kravet om validiteten, dels i mine kvalitative interviews og i min tekstanalyse. Ligeledes har jeg givet læser mulighed for at vurdere min forforståelse og påvirkning heraf i specialets undersøgelsesproces.

I næstfølgende afsnit præsenteres specialets generaliserbarhed.

5.3.3 Generaliserbarhed

I flg. Kvale og Brinkmann handler generaliserbarhed om hvorvidt en metode undersøger det, den har til formål at undersøge, dvs. den viden der produceres, kan udlede noget generelt eller sige noget universelt om fænomener (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 332). I specialet er generalisering ikke muligt på grund af at jeg har anvendt Gadammers begreb om "situation" (se afsnit Grundtanken i Hermeneutik) hvilket indebærer, at forsker ikke kan forstå et fænomen uafhængigt af dens kontekst (Fredslund, 2012, s. 98). Generaliserbarheden i specialet kan derimod anvendes ved at den viden der produceres kan overføres ved at diskutere fortolknings omsættelighed til andre situationer og tage udgangspunkt i, hvad der karakteriserer to kontekster eller situationer (ibid.). I Grønland findes ikke en kontekstuel samfundsforskning om fosteret i relation til bruger og dennes rettigheder, derimod er der forsket om fosterets retslige stilling i "Retsbeskyttelsen af fostre og befrugtede æg" (Rothmar Hermann, 2008), hvilket jeg har anvendt som kilde som forståelsesramme i min analyse.

6 Konklusion

Specialets problemformulering om ”Hvordan kan etik i relation til fosterets manglende beskyttelse overfor gravide kvinders hashmisbrug belyses i et grønlandsk samfundsperspektiv?” konkluderer, at der er plads til forbedringer set i relation til fosterets beskyttelse:

Det grønlandske velfærdssamfund har normer og værdier der sætter dagsorden for borgernes adfærd. Adfældsreglerne omfatter samfundets lovgivning, der både giver en person rettigheder og ansvar. Derimod i relation til fosteret er specialets konklusion, at fosteret er usynligt overfor samfundet, der ikke anser fosteret som værende ligestillet med en person og dennes rettigheder, og dermed ikke anerkendt som en retslig personlighed. Når der for nuværende er tale om rettighed for fosteret, er fokus i relation til kvindens rettigheder omkring svangerskabsafbrydelse, idet det er 12 ugers reglen, som er grænsen for hvornår indgreb kan foretages. Reglen legitimerer dermed ikke fosterets beskyttelse under dets udvikling i relation til hashpåvirkning under brugerens graviditet. Derudover kan det konkluderes, at sammenholdes fosterets manglende retsstilling overfor brugerens rettigheder, er brugerens rettigheder afgørende for fosterets beskyttelse; Den gravide bruger med hashmisbrug kan fravælge samfundets tilbud om hashmisbrugsbehandling uden at blive gjort ansvarlig overfor fosteret, idet fravalget er en legitim rettighed med afsæt fra universelle menneskerettigheder.

Konklusionen viser videre at temaerne rettigheder, etiske forhold samt forebyggelse, at der først og fremmest er et behov for etablering af en platform til at varetage fosterets beskyttelse.

Argumentet for denne platform er, at få igangsat en samfundsdebat med henblik på at få italesat normer og værdier for fosteret og dets beskyttelse. Som et led af denne samfundsdebat vil emnet gravide hashmisbrugere blive aftabuiseret. Fremover og i debatsammenhæng skal der således ikke kun tages hensyn til brugeren og dennes retsstilling i relation til fx misbrugsbehandling, men også fosteret.

7 Perspektivering

Grønland er igennem tiden og i nuværende modernisering udfordret i relation til velfærdssamfundet på grund af brydning af normer, traditioner og livsformer. Udfordringerne kan adresseres til strukturelle dysfunktioner og en social tilstand, hvor der er en opløsning af

eksisterende normer og værdier som tidligere var fælles for samfundet. Disse udfordringer som også er knyttet til hashmisbrug, har medført en del sociale afvigelser hos en gruppe borgere.

Specialets konklusion i relation til problemformuleringen ”Hvordan kan etik i relation til fosterets manglende beskyttelse overfor gravide kvinders hashmisbrug belyses i et grønlandsk samfundsperspektiv?”, viser, at der er et behov for at italesætte normer og værdier for fosterets beskyttelse i relation til hashmisbrug. Etablering af en platform til italesættelse af normer og værdier i forhold til fosterets beskyttelse, skal ses som et supplement til velfærdssamfundets nuværende forebyggelsesindsatser for den enkelte samt for gravide familier med hashmisbrug. Etableringen af denne platform kunne eksempelvis være i form af oprettelse af et etisk råd.

I et etisk råd i samfundsperspektiv kan ligeledes fx holdninger, tanker og det tabuiserede om fosterets beskyttelse, blive sagt og dermed skabe en åbent debatvirksomhed, der kan medføre fælles normer og værdier for samfundet.

På borgerniveau kan debatterne medføre ejerskab af de sagte holdninger der tidligere har været tabuiserede, og dermed skabe identitet og samhørighed i form af fælles samfundsnormer og værdier i relation til forebyggelse.

Et tiltag som oprettelse af et etisk råd vil således kunne danne grundlag i det videre arbejde med at øge beskyttelsen af fosteret. En samfundsdebat omkring normer og værdier, ses ikke som værende for en endegyldig løsning på problemstillingen. I fortsættelse heraf kan det medvirke til, at fokus på fosteret med dets behov for beskyttelse, fx også vil kunne indgå i politikere og det offentliges stillingtagen til implementering af nye tiltag, der således vil kunne munde ud i evt. lovgivning og eller udgivelse af bestemmelser inden for området, for herved at øge fosterets retsstilling.

Samfundsmæssigt set, vil et etisk råd kunne initiere en kobling mellem normer og værdier for fosterets beskyttelse og øvrige problemfelter inden for det sociale område. Ved at skabe en sammenhæng herved, opnås hermed mulighed for at fokus på fosteret fremover vil blive ligestillet med den gravide kvinde og det fødte barn. En sådan anskuelse åbner op for, at der i stedet fokuseres på forebyggelse og tidlig indsats der også omfatter fosteret, i stedet for at skulle fokusere på helbredelse af børn født med skader som følge af misbrug. Forebyggelse i form af tidlig indsats gavner ikke kun det fødte barn, men også samfundet som helhed, der

hermed kan reducere et ressourceforbrug, der ellers kunne forventes at skulle tages i anvendelse under barnets opvækst på grund af opståede fosterskader under graviditeten.

Ved oprettelse af et etisk råd og i spørgsmålet om fosterets beskyttelser i relation til hashmisbrug, er der dog behov for yderligere forskning, der dokumenterer fx udbredelsen af brugere med hashmisbrug i Grønland. Herom er der fx brug for observerede kvantitative tilgængelige data, der belyser omfanget om brugerne med hashmisbrug, indhentning af kvalitative empiri (interviews) til belysning af problemfeltet om brugernes misbrug.

8 Bibliografi

- Abortankenævnet. (12. juni 1975). *Inatsisartut Udvalg*. Hentet 20. April 2020 fra Abortankenævnet : <https://ina.gl/udvalg/raad-og-naevn/abortankenaevnet/?lang=da>
- Abrahamsen, P. (2016). Socialpolitikmodeller. I I. H. Larsen (Red.), *Socialpolitik* (4. udgave, 1. oplag udg., s. 130ff). København: Forfatterne og Hans Reizel Forlag. Hentet maj 2020
- Allorfik hjemmeside. (2016). Hentet 11. november 2016 fra Hjemmeside: <http://www.allorfik.gl/da/Om-Allorfik>
- allorfik.gl. (Januar 2016). *allorfik.gl*. Hentet 26. November 2018 fra https://www.allorfik.gl/Om%20Allorfik/Om%20Allorfik?sc_lang=da
- Allorfik.gl. (24. nov 2020). *Hash*. Hentet 24. nov 2020 fra https://www.allorfik.gl/emner/rusmidler-og-spil/hash?sc_lang=da
- Allorfik.gl. (24. nov 2020). *Hash*. Hentet 24. nov 2020 fra https://www.allorfik.gl/emner/rusmidler-og-spil/hash?sc_lang=da
- Arn fjord, S. (2016). Socialpolitik i Grønland. I *Socialpolitik* (4. udgave, 1. oplag udg., s. 155-184). København: Forfatterne og Hans Reizels Forlag. Hentet maj 2020
- Bengt-Pedersen, C. (7 (sidst opdateret). maj 2020). Hentet 3. juni 2020 fra Den store danske;; https://denstoredanske.lex.dk/Thomas_S._Kuhn
- Birkler Jakob. (2011). *Filosofi & sygepleje*. København 2003: 1. udgave, 6. oplag Munksgaard Danmark.
- Birkler, J. (2011). *Filosofi & sygepleje - Etik og menneskesyn i faglig praksis*". København 2003: 1. udgave, 6. oplag Munksgaard Danmark .
- Birkler, Jakob. (2009). *Etisk håndværk - Håndtering af etiske dilemmaer i klinisk sygepleje* (1. udgave, 1. oplag udg.). København K: Munksgaard Danmark.
- Birkler, Jakob. (2009). *Etisk håndværk - Håndtering af etiske dilemmaer i klinisk sygepleje* (1. udgave, 1. oplag udg.). København K: Munksgaard Danmark.
- Bjerregaard, P. (2001). Abort i Grønland. (P. Bjerregaard, Red.) *INUSSUK - Arktisk Forskningsjournal* ;. Hentet 7. maj 2020 fra <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Uddannelse/Abort%20i%20Gr%C3%B8nland.pdf>
- Bjerregaard, P. (2004). INUSSUK • Arktisk forskningsjournal 1 • 2004. *Folkesundhed i Grønland*, s. 53-55. Hentet 7. April 2020 fra <http://pubs.aina.ucalgary.ca/health/70434.pdf>
- Brandi Anshøj m.fl, C. (2016). *Manu - forældreforberedelse*. Styrelsen for Sundhed og Forebyggelse.

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

- Børnetalsmanden. (2012-2016). *Mio Børnetalsmanden*. Hentet 1. december 2018 fra <https://mio.gl/videnscenter/mios-publikationer/mios-aarsrapporter/?lang=da>
- Børns retsstilling i Grønland. (16. juni 1962). *lov nr. 197 af 16. juni 1962 for Grønland om børns retsstilling*. Hentet 31. august 2020 fra <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Juridisk%20faderloese/Lovforslag%20%20Juridisk%20Faderlse%20dansk%209%20april%202013.pdf>
- Dahler-Larsen, P. (2010). *At fremstille kvalitative data*. Odensen M: Syddansk Universitetsforlag ampusvej 55, 5230.
- Dahl-Petersen m.fl. . (2014). *Levevilkår, Livsstil og Helbred*. Statens Institut for Folkesundhed. København: Statens Institut for Folkesundhed. Hentet 13. marts 2018 fra <https://viden.sl.dk/media/8231/befolkningsundersoegelsen-i-groenland-2014.pdf>
- Danmarkshistorien.dk. (u.d.). *Danmarkshistorien.dk*; (I. f. Aarhus Universitet, Redaktør) Hentet 5. april 2020 fra <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/fri-abort/>
- Den danske ordbog. (5. august 2020). *Den danske ordbog*. Hentet 5. august 2020 fra https://ordnet.dk/ddo/ordbog?entry_id=11045399&def_id=21071341&query=selvekendelse
- Den Store Danske. (26. januar 2019). Hentet fra Gyldendahl Den Store Danske: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=s%C3%A6dvane>
- DenStoreDanske. (28. September 2020). *Den store danske*. Hentet 28. April 2021 fra https://denstoredanske.lex.dk/legalitetsprincippet?utm_source=denstoredanske.dk&utm_medium=redirect&utm_campaign=DSDredirect
- Det Etske Råd. (1997). (E. Råd, Redaktør) Hentet 3. Januar 2019 fra <http://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997#Bilag%20B>
- Det Etske Råd. (1. januar 1997). (v. s. Pedersen, Redaktør) Hentet 3. Januar 2019 fra <http://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997>
- Det Etske Råd. (1. Januar 1997). *Bilag A: Sene, provokerede aborter*. Hentet fra Det Etske Råd: <http://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997#Bilag%20A>
- Det Etske Råd. (10. juni 2010). *Menneskets særlige status på jorden*. Hentet fra www.etiskraad.dk: www.etiskraad.dk/etiske-temaer/natur-klima-og-foedevarer/undervisning-til-grundskolen/stamcellekoed/menneskets-saerlige-status
- Direktoratet for Sundhed. (2006). *Tidlig Indsats overfor Gravide Familier*. Nuuk: Direktoratet for Sundhed.

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

Ekstrabladet;. (8. juli 2003). Hentet 4. november 2020 fra Ekstrabladet:
<https://ekstrabladet.dk/112/article3217690.ece>

Eriksen, B. (april 2018). *Evaluering af et integreret behandlingsforløb udarbejdet i samarbejde med Videnscenter for Afhængighed Allorfik*. Hentet fra Videnscenter for Afhængighed Departement for Sundhed Grønlands Selvstyre:
https://www.allorfik.gl/Emner/Vidensportal/Allorfiks%20rapporter?sc_lang=da

Finansloven. (November 2016,2020). Hentet 24. Maj 2020 fra Naalakkarsuisut.gl:
<https://naalakkarsuisut.gl/da/Naalakkarsuisut/Departementer/Finans/Finanslov>

Finansloven. (2020). Hentet 29. maj 2020 fra
<https://naalakkarsuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Finans/DK/Finanslov/2020/FL2020%20-%20med%20underskrevet%20lovttekst%20og%20linket%20indholdsfortegnelse%20-%20DK.pdf>

FN Menneskerettigheder. (1948). *VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHEDERNE*. Hentet fra Amnesty International: <https://amnesty.dk/om-amnesty/fns-verdenserklæring-om-menneskerettigheder>

FN's Børnekonvention. (11. maj 1993). *Departement for Sociale Anliggende og Justitsområdet*. Hentet 1. december 2018 fra
<https://naalakkarsuisut.gl/da/Naalakkarsuisut/Departementer/Sociale-Anliggender-og-Justitsvaesen/Socialomraedet/FNs-Boernekonvention>

FN's Børnekonvention. (11. maj 1993). *Departement for Sociale Anliggende og Justitsområdet 1993*. Hentet 1. december 2018 fra
<https://naalakkarsuisut.gl/da/Naalakkarsuisut/Departementer/Sociale-Anliggender-og-Justitsvaesen/Socialomraedet/FNs-Boernekonvention>

Forskningsjournal, I. -A. (2001). *Naalakkarsuisut.gl*. (F. T. Greiffenberg, Red.) Hentet fra INUSSUK - Arktisk Forskningsjournal 2 • 2001:
<https://naalakkarsuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Forskning/Inussuk/DK%20Oog%20ENG/Abort%20i%20Gr%C3%B8nland.pdf>

Fredslund, H. (2012). Den filosofiske hermeneutik - fra filosofi til forskningspraksis. I C. (. Nygaard, *Samfundsvidenskabe* (s. 77-81). Frederiksberg C: Samfundslitteratur, 2012.

Fredslund,Dahlager. (2016). I K. S. Vallgård, *Forskningsmetoder i Folkesundhedsvidenskab* (4. udgave, 5. oplag udg.). Munksgaard København. Hentet 8. juni 2020

Grønlands statistik. (2019). *Grønland i tal*. Hentet 2. juni 2020 fra
<http://www.stat.gl/publ/da/GF/2019/pdf/Gr%C3%B8nland%20i%20tal%202019.pdf>

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

Grønlandsudvalget 2012-2013. (u.d.). *Vores fremtid - dit og mit ansvar*,. (Naalakkersuisut, Red.)
Hentet maj 2020 fra <https://www.ft.dk/samling/20121/almdel/gru/bilag/16/1200391.pdf>

Hartlev, M. (2005). *Fortrolighed i sundhedsretten – et patientretligt perspektiv* (1. udgave/1. oplag udg.). København: Forlaget Thomsom A/S. Hentet 1. April 2020

Hermann, R. J. (30. januar 2008). *Retsbeskyttelsen af fostre og befrugtede æg*. Hentet fra Københavns Universitet: http://static-curis.ku.dk/portal/files/167010381/1807_bogen_samlet_pr_17_6_08_4_.pdf

Honneth, Axel. (2003). *Behovet for anerkendelse* (1. udgave, 3. oplag udg.). (M. C. Jacobsen, Ovs.) København: Hans Reizels Forlag. Hentet April 2020

Humanrights.gl. (3. december 2012). Hentet fra Inatsisartutlov nr 23 af 3 december 2012: http://humanrights.gl/wp-content/uploads/2016/01/Inatsisartutlov_dk.pdf

ina.gl. (13. november 2017). *Efterårssamling*. Hentet 10. februar 2018 fra Dagsordenspunkter samt behandlingsdatoer: <https://ina.gl/samlinger/oversigt-over-samlinger/samling/punktliste/>

Inatsisartutlov . (20. juni 2019). *Inatsisartutlov nr. 10 af 12. juni 2019 Lov om behandling af afhængighed*. Hentet 29. marts 2020 fra Inatsisiliorneq, Lovgivning: <http://lovgivning.gl/lov?rid={EF1F3690-77F8-4FA9-A585-51A44FB97041}>

Inatsisartutlov. (3. december 2012). *Inatsisartutlov nr. 24 af 3. december 2012 om frihedsberøvelse og anden tvang i psykiatrien*. Hentet 27. November 2018 fra <http://lovgivning.gl/lov?rid=%7b5938BCB5-37F1-475A-BBD9-8920CEDE8E62%7d>

Inatsisartutlov. (26. Juni 2017). *Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn*. Hentet 27. November 2018 fra <http://lovgivning.gl/lov?rid={C0568A94-99F2-442B-A3EB-554FDBF9F77F}>

Inatsisiliorneq Lovgivning. (2019). *Inatsisartutlov nr. 24 af 3. december 2012 om frihedsberøvelse og anden tvang i psykiatrien*. Hentet fra lovgivning.gl: <http://lovgivning.gl/lov?rid={5938BCB5-37F1-475A-BBD9-8920CEDE8E62}>

Institut for Menneskerettigheder. (10. december 1948). Hentet fra Institut for Menneskerettigheder: https://menneskeret.dk/files/media/dokumenter/om_os/om_menneskerettigheder_diverse/fn_verdenserklaering.pdf

Juul, S. (2016). Afvigelse og socialpolitik o diagnosesamfundet. I I. H. Larsen (Red.), *Socialpolitik* (4. udgave, 1. oplag udg., s. 606-610). København: Forfatterne og Hans Reizels Forlag. Hentet 7. Maj 2020

Knr.gl . (24. kl. 19:31. januar 2019). *Handicaptalsmanden: De lange sagsbehandlingstider kan knække mennesker*. (K. Sommer, Redaktør) Hentet 22. Maj 2020 fra <https://knr.gl/da/nyheder/de-lange-sagsbehandlingstider-kan-kn%C3%A6kke-mennesker>

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

Knut W. Ruyter, R. F. (2000). *Medisinsk etikk – en problembasert tilnærming* (3. udgave udg.). Oslo: Forlag Gyldendal akademisk, ISBN 9788241710674 . Hentet 3. marts 2020

Kuhn m.fl, R. (2016). *MANU*. Hentet fra <http://www.god-barndom.dk/wp-content/uploads/2016/08/MANU-DK-Vejledning-f%C3%B8rste-del-12.10.16.pdf>

Kvale, & Brinkmann. (2015). *Interview Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. (M. Schilling, Red.) København 2015: 3. udgave, 1. oplag er oversat fra engelsk efter Interviews af Bjørn Næve 2014 Sage Publications, Inc. og for den danske udgave Hans Reitzels Forlag.

Kvale, Brinkmann, S. (2015). *Interview Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. (M. Schilling, Red.) København 2015: 2014 SAGE Publikations, Inc Hans Reitzels Forlag.

Kvale, S & Brinkmann, S. (2015). *Interview Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. (M. Schilling, Red.) København 2015: 2014 SAGE Publikations, Inc Hans Reitzels Forlag.

lex.dk. (26. marts 2013). *autonomi*. Hentet 6. august 2020 fra lex.dk:
https://denstoredanske.lex.dk/autonomi?utm_source=denstoredanske.dk&utm_medium=redirectFromGoogle&utm_campaign=DSDredirect

Menneskerettigheder. (30. januar 1948). *amnesty.dk*. Hentet fra FNs verdenserklæring om menneskerettigheder : <https://amnesty.dk/om-amnesty/fns-verdenserklæring-om-menneskerettigheder>

Menneskerettigheder. (16. december 1966). *Bekendtgørelse af international konvention af 16. december 1966 om borgerlige og politiske rettigheder med tilhørende valgfri protokol (* 1)*. Hentet 24. juni 2020 fra https://menneskeret.dk/files/media/dokumenter/om_os/om_menneskerettigheder_diverse/fns_9_konventioner/ccpr.pdf

MIO. (forår 2012). *Børnerettighedsinstitution*. Hentet januar 2020 fra <https://mio.gl/om-mio/?lang=da>

MIO. (marts 2017). *Grønlands børnerettigheder*. Hentet april 2020 fra http://mio.gl/wp-content/uploads/2017/04/KommuneKujalleq01Marts2017_dk.pdf

mio.gl. (2019). Hentet 5. Juni 2020 fra mio.gl: https://mio.gl/wp-content/uploads/2020/05/MIO_Rapport_Qeqertalik_DK_LOW.pdf

nun.gl. (24. maj 2019). *Nun.gl - nyheder*. Hentet 16. April 2020 fra Nunatsinne Nakorsaaneqarfik: https://nun.gl/Nyheder/2019/05/Svangerskabsafbrydelser%20i%20Groenland%20i%202018?sc_lang=da

Nunatsinni Nakorsaaneqarfik. (12. juni 1975). *Lov nr. 232 af 12. juni 1975 for Grønland om svangerskabsafbrydelse*. Hentet fra Nun.gl, Landslægeembedet i Grønland:

https://nun.gl/Emner/Sundhedsprofessionelle/Groenlands%20Sundhedslovgivning?sc_lang=da

Nygaard, C. (2012). Introduktion til samfundsvidenskabelig analysemetode. I C. N. (red.), *Videnskabelige analysemetoder* (s. 5). Frederiksberg C: Samfundslitteratur, 2. udgave 2012.

Naalakkersuisoq for Sundhed. (23. december 2019). Hentet 5. juni 2020 fra ina.gl:
https://ina.gl/documents/para3637/2019/svar/353_2019_hash_SOGEI_svar.pdf

Naalakkersuisut. (2016). *National Indsatsplan mod hash*.
https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/National_indsatsplan_mod_hash/Forslag%20til%20national%20indsatsplan%20mod%20hash_DK.pdf: Naalakkersuisut.

Naalakkersuisut. (26. juni 2017). *Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn*. Hentet fra Naalakkersuisut.gl:
https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Kundgoerelser/DK/2017/Inatsisartut%20love/Inalov20_260617_DK.pdf

Naalakkersuisut.gl. (FM 2014). Hentet 6. dec 2018 fra
https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/Misbrugsbehandling/Redegoerelse_Misbrugsbehandling.PDF

Naalakkersuisut.gl. (15. Februar 2018). Hentet 10. april 2020 fra
https://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Nyheder/2018/02/1502_stop_hash

Naalakkersuisut.gl. (12. juni 2019). Hentet 25. juni 2020 fra
<https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Kundgoerelser/DK/2019/Lov/Inalov%20nr%2010%20af%2012%20juni%202019%20DK.pdf>

Naalakkersuisut.gl. (12. juni 2019). (Naalakkersuisut, Red.) Hentet 25. juni 2020 fra
<https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Kundgoerelser/DK/2019/Lov/Inalov%20nr%2010%20af%2012%20juni%202019%20DK.pdf>

Peqqik.gl. (Februar 2019). *Graviditet og hash*. Hentet fra Peqqik.gl:
https://www.peqqik.gl/Emner/Livskrise/Hashmisbrug/GraviditetOgHash?sc_lang=da-DK

Peqqik.gl. (22. januar 2020). Hentet fra
https://www.peqqik.gl/Emner/Livskrise/Hashmisbrug/GraviditetOgHash?sc_lang=da-DK

Peqqik.gl. (2020). Hentet 16. juni 2020 fra https://www.peqqik.gl/da-DK/Emner/Livskrise/Hashmisbrug/OmHash?mobile=1&sc_lang=da-DK

Peqqik.gl. (27. august 2020). *Rygning og graviditet*. Hentet 27. august 2020 fra
https://www.peqqik.gl/Emner/Gravid/Graviditet/Rygning_og_graviditet?sc_lang=da-DK

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

Presskorn - Thygesen, T. (2012). Samfundsvidenskabelige paradigmer - fire grundlæggende metodiske tendenser i moderne samfundsvidenskab. I C. N. (red.), *Samfundsvidenskabelige analysemetoder* (s. 5). Frederiksberg C: Samfundslitteratur, 2. udgave 2012.

Presskorn-Thygesen, T. (2012). *Samfundsvidenskabelige analysemetoder*. Frederiksberg C: Samfundslitteratur, 2. udgave Samfundsvidenskabelige paradigmer - fire grundlæggende metodiske tendenser i moderne samfundsvidenskab.

Pub.Med.gov. (juni 2015). doi:10.1016/j.encep.2014.08.012.

Reinecker, L., & Stray Jørgensen, P. (2016). *Den gode opgave håndbog i opgaveskrivning på videregående uddannelser*. 1970 Frederiksberg C: Samfundslitteratur 2012 4. udgave, 3 oplag

Rothmar Hermann. (30. januar 2008). *Janne Rothmar Hermann "Retsbeskyttelsen af fostre og befrugtede æg"*. Hentet fra Københavns Universitet: http://static-curis.ku.dk/portal/files/167010381/1807_bogen_samlet_pr_17_6_08_4_.pdf

Rothmar Hermann, J. (30. januar 2008). *Janne Rothmar Hermann "Retsbeskyttelsen af fostre og befrugtede æg"*. Hentet fra Københavns Universitet: http://static-curis.ku.dk/portal/files/167010381/1807_bogen_samlet_pr_17_6_08_4_.pdf

Sermitsiaq. (23. juli 2009). *SErmitsiaq*. Hentet 5. november 2020 fra <https://sermitsiaq.ag/node/69987>

Sermitsiaq. (februar 2020).

Sermitsiaq.AG. (30. maj 2019). Hentet 9. februar 2020 fra Sermitsiaq.AG: <https://sermitsiaq.ag/node/213958>

Sermitsiaq.Ag. (30. maj 2019). *Der er flere aborter end fødsler*. Hentet 27. marts 2020 fra <https://sermitsiaq.ag/node/213958>

Sermitsiaq.gl. (Kl. 07:07. November 2017). (D. Olsen, Redaktør) Hentet 20. Maj 2020 fra <https://sermitsiaq.ag/node/201036>

Sermitsiaq.gl. (22 kl. 10:08. april 2020). (J. Schultz-Nielsen, Redaktør) Hentet 15. maj 2020 fra <https://sermitsiaq.ag/haardere-domme-tre-hashsmuglere>

Skatte og Velfærdskommissionen. (marts 2011). Nuuk: Kommissionen for skat og Velfærd. Hentet 7. April 2020

Skatte og Velfærdskommissionen. (2011). *Betækning*.

Skatte og Velfærdskommissionen. (marts 2011). *Vores velstand og velfærd kræver handling nu*. Nuuk: Kommissionen for skat og Velfærd. Hentet 7. April 2020

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

Socialstyrelsen. (2012). 2. oplag 1 udgave. (Socialstyrelsen, Redaktør) Hentet 29. april 2021 fra https://viden.sl.dk/media/6331/myndighedspersoner2015_8maj_web.pdf

Sundhed.dk. (19. maj 2019). *Amning og marijuana/cannabis*. Hentet 28. juni 2020 fra Sundhed.dk: <https://www.sundhed.dk/borger/patienthaandbogen/graviditet/sygdomme/amning-og-rusmidler/amning-og-marijuana-cannabis/>

Sundhed.dk. (25. nov. 2020). Hentet 25. nov 2020 fra <https://www.sundhed.dk/borger/patienthaandbogen/graviditet/sygdomme/amning-og-rusmidler/amning-og-marijuana-cannabis/>

Sundhedsstyrelsen. (2018). Hentet 25. nov 2020 fra <https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2018/Amning-h%C3%A5ndbog-for-sundhedspersonale.ashx?la=da&hash=EC99FE8977F85310B8E3C70A534921EAA6E0C113>

Sundhedsstyrelsen. (13. maj 2019). Hentet 10. januar 2019 fra Graviditet og stoffer: <https://www.sst.dk/da/viden/graviditet-og-foedsel/information-til-gravide/stoffer>

Vallgård, S. (2019). *Hvad er sundhedsfremme? En analyse af begrebet og styringsmetoderne*. Hentet fra tidsskrift.dk: <https://tidsskrift.dk/sygdomogsamfund/article/download/466/396/0>

Viskum Lytken Larsen m.fl, C. (4. februar 2018). *Institut for Statens Folkesundhed*. København: Institut for Statens Folkesundhed. Hentet fra Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018: https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/udgivelser/2019/befolkningsundersoegelsen_i_groenland_2018_dansk.pdf

Willig, R. (2003). *Axel Honneth "Behovet for anerkendelse" En tekstsamling* (1. udgave, 3. oplag udg.). (R. o. Willig, Red.) København: Hans Reizels Forlag. Hentet 29. April 2020

Wolff, S. (April 2006). *Nøgletal om børn og unge 2011*. Hentet fra Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik Videnscenter om Børn og Unge Documenation Centre on Children and Youth: https://www.mipi.gl/~media/MIPI/MIPI_viden_om_boern_og_unge/Kategorier/boernsrettigheder/bk_artikel_27_Steen_Wulff_%20april%202006.pdf?la=da

Økonomisk Råd. (2018). *Nunatta aningaasaqarnera/Grønlands økonomi 2018*. Nuuk: Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit; Økonomisk Råd. Hentet 23. nov 2010 fra https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Finans/DK/Oekonomisk%20raad/GOR_ny/G%C3%98R%20rapport%202018%20da.pdf

Birthe Eriksen
Etik og fosterets manglende rettigheder
Samfundsvidenskab
Ilisimatusarfik 2021

9 Bilag

Bilag 1. Informationsbrev og samtykke

Ilisimatusarnemi apersukkamut akuersinermik peqataanissamut uppernarsaat.

Samtykkeerklæring til informanter vedr. deltagelse i studie/forskningsprojekt

Bilag 2. Ansøgning

Bilag 3. Tidslinje for interview og oplysninger om informanter

Bilag 4 Semistrukturerede spørgsmål

Bilag 5. Matrix over analyse af tema